

LISTY
GENEALOGICKÉ A HERALDICKE
SPOLEČNOSTI V PRAZE

ACTA
GENEALOGICA AC HERALDICA

6. ŘADA

Září 1978



práce členů, materiály

GENEALOGIE OPAVSKÝCH PŘEMYSLOVCŮ 1255 - 1525

František Chocholatý

V letošním roce, jemuž dominuje 600. výročí úmrtí císaře a českého krále Karla IV., vzpomínán celým kulturním světem, uplyne současně 700 let od smrti Karlova praděda, českého krále Přemysla Otakara II., který padl v bitvě na Moravském poli dne 26. srpna 1278. České genealogii je 700. výročí Přemysla Otakara II. přiležitostí, aby vyrovnaná dluh vůči přemyslovské genealogii a aby shrnula současné znalosti o rodu opavských Přemyslovců, který začal mimonáhelský syn Přemysla Otakara II. Mikuláš, narozený okolo roku 1255, kníže Opavský. S osobou Mikuláše Opavského je spjato ještě jedno významné výročí ve státoprávních dějinách naší vlasti. Před 660 lety, dne 3. července 1318 totiž udělil král Jan Lucemburský Mikulášovu stejnojmennému synu zemi opavskou v léno koruny české titul knížete Opavského. Tímto aktem byl s konečnou platností petrifikován vývoj, započatý asi roku 1269, kdy Opavsko s hradem Hradcem u Opavy dostala jako věnný úděl a sídlo manželka Přemysla Otakara II. Kunhuta Uheršká zástavou za své věno 3000 hřiven stříbra. Osamostatnění Opavska vůči Moravskému markrabství bylo ovšem omezeno pevným lenním poutem a čeští králové Karel IV., Václav IV. a Zikmund v rozmezí 1348 až 1436 slavnostně udělovali v Praze potomkům Mikuláše Opavského jejich Opavsko jako celek v léno při svém nástupu a při zásadních změnách v rodu opavských Přemyslovců.

Nový rod knížat Opavských se od počátku stal trvalou významnou politickou silou na pražském dvoře Přemyslovců a Lucemburků a aktivně zasáhl i do sporů svých pražských příbuzných na straně markraběte Jošta a krále Václava IV. Knížata Opavská oboba tila českou heraldiku pochopitelně i znakovým přísluškem a vybrala si za svůj znak prostý dělený štít s pravým polem stříbrným a levým červeným a prostý klenot bůvolích rohů v stříbrné a červené barvě a dokumentovala tak jen výběrem barev vztah k rodu českých králů znaku stříbrného lva na červeném poli. ZZ 47

Majetková základna rodu byla již v druhé generaci téměř zdvojnásobena tím, že král Jan Lucemburský udělil r. 1336 Mikulášovi Opavskému a jeho dětem Ratibořské knížectví, jedno z právě uprzedněných slezských knížetství Piastovců. V starší linii Opavských knížat zůstalo Ratibořsko trvale, i když rozdělené a zmenšené, do jejich vymření roku 1521 a vytlačilo i jejich příjmení Opavský, nahrazené označením kníže Ratibořský, i když v této primogenitúře současně zůstala severní třetina Opavska s městy Krnovem a Bruntálem

a s hradem Fürstenwalde i dalšími. Potomci Mikuláše Opavského v Ratiboři vyjádřili svůj vzestup a novou situaci po roce 1336 tím, že k prostému stříbrnočervenému štítu přijali ještě piastovskou zlatou orlici na modrému štítu a vytvořili tak ba revně velmi působivý čtvrcený štít, v jehož prvním a čtvrtém poli byl štít původní a v druhém a třetím poli štít ratibořských Piastů. ZZ 48

Rod opavských Přemyslovčů v obou liniích překročil svůj politický, mocenský a ekonomický vrchol ještě před začátkem husitských válek. Linie ratibořská a opavská zůstaly věrné císaři Zikmundovi a papeži a účastnily se aktivních protihusitských vpádů při slezských knížatech a císaři Zikmundovi. Později, v 15. století, byla primogenitura v Ratiboři a v Krnovu postižena postupným zmenšováním své majetkové základny, ztratila r. 1474 Krnovsko co trest pro svůj odpor proti uherskému Matyášovi Korvínovi, který se v sousedním Opavsku etabloval při budování knížectví pro svého mimomanželského syna Jana Korvína. Sekundogenitura si rozdělila dvoutřetinové Opavsko na menší díly, nevyhnula se majetkové a sociální degradaci, postupně své části Opavská a Hlubčická ztratila a až do svého vymření roku 1485 Janem Pobožným Opavským potýkala se s finančními potížemi. Tak je rod opavských Přemyslovčů v obou liniích dokladem synchronního biologického i ekonomického postupného úpadku a v početné skupině obdobně končících šlechtických rodů vymírajících v 15. a 16. století je výjimečný jen svým královským původem. Opavští Přemyslovci ve 14. a 15. století stále méně zasašovali do českých dějin přímo, ale o to více se věnovali správě svých knížectví a jejich částí, vybudovali v nich síť lenních velkostatků, zemské soudy a zemské desky a umožnili ekonomický vzestup velkých měst Opavy a Krnova, i menších měst Bruntálu, Hlubčic a dalších. Svými sňatkami se však opavští Přemyslovci více a více sblížovali s jednotlivými rody piastovských slezských (záčasti poněmčených) knížecích rodů. Slezská genealogie prací genealoga Kopeckého jím dala již roku 1869 podrobné dějiny. Později ještě podrobnejší byly genealogické vztahy opavských Přemyslovčů se slezskými Piasty vysledovány v dalších pracech. Zájem současné polské historiografie o genealogii knížecích rodů ve Slezsku trvá dodnes a soustřeďuje se v okruhu časopisu Sobotka. (1)

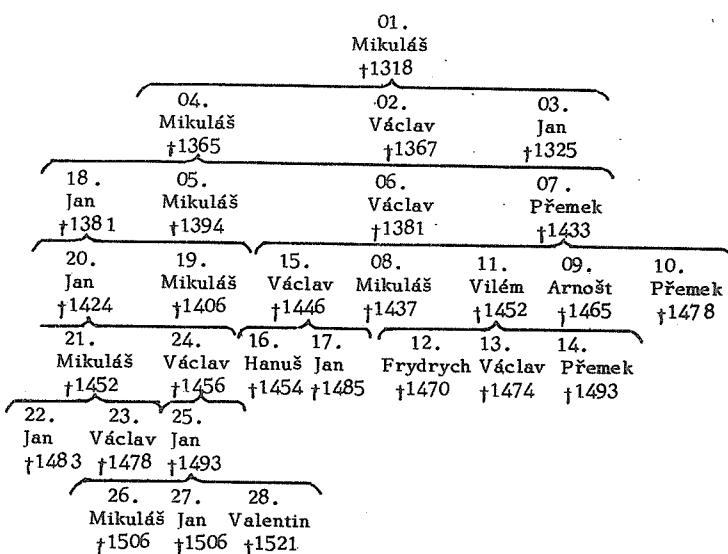
Přes významnou úlohu, jakou sehráli opavští Přemyslovci v českých dějinách v období od 13. století až do doby jagelonských panovníků, byli českou genealogií nespravedlivě opomíjeni a nemají dosud českou monografii. Tento přehled, ne náhodou vzniklý na okraji slavných výročí českých dějin, vychází ze starších i nových historických a genealogických prací a navíc konfrontuje jejich výsledky s edicemi pramenů 14. a 15. století. (2) Těžiště je úmyslně položeno na dějiny sekundogenitury opavských Přemyslovčů v Opavě a v Hlubčicích. Nebylo možno do důsledku dořešit přesně úlohu knížat Opavských v teritoriálním vývoji Opavská a Slezska, jak ji začal sledovat před téměř sto lety V. Prasek a další slezští historici až po současný J. Šilhana a ostatní. (3) Na druhé straně nechce být tato stat pouhým vzpomínkovým shrnutím a pasivní recepcí cizích prací, ale má dokázat, že opavští Přemyslovci právem patří do českých dějin a do české genealogie a má tak upozornit na řadu důlčích problémů v dějinách rodu Opavských a Ratibořských knížat. Ne bez významu je i myšlenka, aplikovat na genealogii opavských Přemyslovčů některé formální zásady genealogicko-heraldických monografií, jak byly v posledních letech v Listech GHSP postupně publikovány a ověřovány ze tří pozic: 1. plná srovnatelnost všech statí, předpokládající shodný přístup i technické zpracování jednotlivých členů rodu a 2. stručnost a jednotnost číselné části biografie každého člena rodu opavských Přemyslovčů, nahrazující tiskárensky těžko zvládnutelný

obrovský rodokmen a umožňující případné nasazení výpočetní techniky a 3. současné sledování hledisek genealogických i heraldických.

1. Rodový vývoj opavských Přemyslovců 1255 - 1521

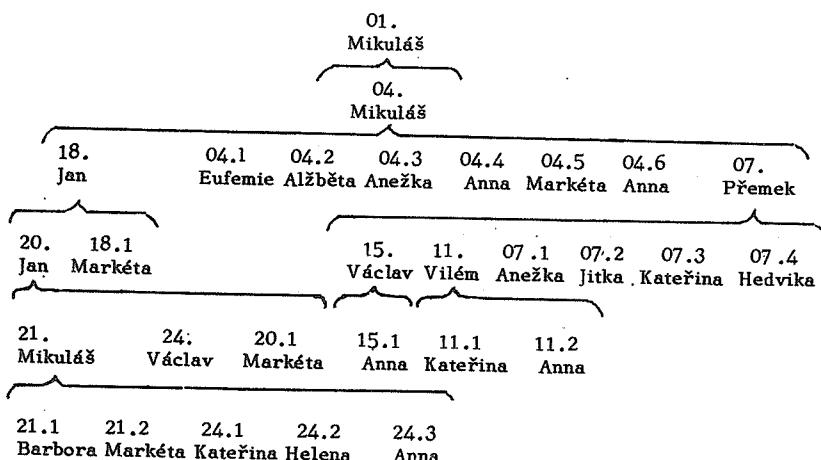
Rod opavských Přemyslovců až do svého vymření čítá i se svým zakladatelem Mikulášem knížetem Opavským celkem 28 dospělých mužských členů a 20 dospělých žen, takže genealogicko-historická monografie knížat Opavských a Ratibořských se bude skládat z 28 biografií dospělých členů rodu, zahrnující i anotace o jejich dospělých dcerách. Řazení a pročíslování těchto 28 životopisných statí opavských Přemyslovců vyžaduje metodu logického číslování, která odpovídá sledu dílčích vývojových problémů a má řadu výhod i nevýhod proti mechanickému číslování členů rodu v rámci generací nebo v rámci celého rodu a předpokládá důsledné uvádění těchto pořadových čísel i v textu: tato čísla by pak vešla jako kodová označení, nahrazující jméno, nebo zpřesňující pro počítací postavení jedince v rodu. Do rodového schématu, přijatelného v našich tiskových možnostech, umístit je se tak jednotliví členové rodu opavských Přemyslovců jen se svými pořadovými čísly a křestnímy jmény. Data úmrtí ve většině případů získaná z pramenů, ale i odhadem na třetím řádku, jsou přidána pro lepší orientaci.

Rodové schema opavských Přemyslovců 1255 - 1521
(05 - 17 linie opavská, 18 - 28 linie ratibořská)



Do tohoto rodového schematu nelze a ani není třeba v kreslovat a začíslovat dospělé ženské členy rodu, protože rodové souvislosti jsou dány jejich specifickým číselným označením: k pořadovému číslu jejich otce se prostě přidává jejich pořadové číslo v pořadí dospělých sester. Orientační rodové schema dvaceti dospělých dcer je přesto užitečné pro přehled rodu.

Orientační rodové schema dospělých žen rodu opavských Přemyslovců
(číslo otce a vlastní číslo)



Z obou rodových schemat lze snadno získat přehled o dynamice vývoje rodu opavských Přemyslovců podle jednotlivých generací a současně i předvídat nesnáze, plynoucí z rozvětvení rodu v jednotlivých generacích.

Počet dospělých členů rodu opavských Přemyslovců

generace	mužů	žen	celkem
I	1	0	1
II	3	0	3
III	4	6	10
IV	7	5	12
V	7	4	11
VI	3	5	8
VII	3	0	3
celkem	28	20	48

Z přehledu o generačním vývoji a o tvorbě rodových linií nutno právem očekávat nejsložitější situaci ve IV. a V. generaci opavských Přemyslovů se sedmi dospělými členy rodu a nezbytnost dodržení logického sledu I. etapy začátku rodového vývoje (I. a II. generace a členové rodu 01 - 06), II. etapu založení sekundogenitura v Opavě (členové rodu 07 - 14), III. etapu založení linie hlubčické (členové rodu 15 - 17), IV. etapu začátku linie ratibořské (členové rodu 18 - 20), V. etapu linie krnovské (členové rodu 21 - 23) a VI. etapu rodového vývoje opavských Přemyslovů se závěrem vymírající linie v Ratiboři (členové rodu 24 - 28).

2. Začátky rodu Opavských Přemyslovů 1255 - 1394

Bezdětné manželství Markety Babenberské a českého krále Přemysla Otakara II. ohrožovalo samotnou podstatu tehdejšího českého státu, protože od roku 1253 trval rod českých Přemyslovů jen "o dvou očích". Ještě před prosazením rozvodu r. 1260, který se stal evropskou politickou otázkou, řešil svůj rodinný život mladý král Přemysl Otakar II. po svém a zplodil s urozenou šlechticnou svého pražského dvora v rozmezí 1253 - 56 dceru a syna. Po svém druhém snátku s Kunhutou Uherskou roku 1261 až do 27. 9. 1271, kdy se mu narodil konečně manželský syn Václav, byl tedy královský mimomanželský syn Mikuláš jedinou otcovou nadějí. Otec mu již dříve vymohl legitimizaci papežským rozhodnutím, ale současně musel přijmout podmínku oduznat jeho nástupnictví na českém trůně. Syn se stal přesto rychle otcovým platným pomocníkem a zdatným válečníkem a otec v něm měl záruku, že bude pevnou a věrnou oporou českého státu přes svůj nemanželský původ. Otázku jeho majetkového zajištění však neřešil a smrt Přemysla Otakara II. na Moravském poli tak zastiňla jeho syna Mikuláše jen jako uživatele Opavska s hradem Hradcem, tvořící strategickou závoru nejistých severních hranic a v rukou zdatného válečnska, jakým králemeček Mikuláš bezesporu byl, jistotu krytých zad královny rakouské vojenské i politické expanzivní politiky, která ho nakonec stála život. Mikuláš Opavský na Moravském poli s otcem nepadl, ale ocitl se v uherském zajetí na tři roky a protože nebyl dosud ženatý a pravděpodobnost přežití nebyla vysoká, nebylo dlouho jistoo, zda jeho osobou bude vůbec počata nová rodová linie Přemyslovů vedle legální pražské linie, reprezentované jen sedmiletým Václavem. Teprvé když roku 1283 založil Mikuláš Opavský rodinu snátkem s přesbuznou římského krále Rudolfa Habsburského, lze pokládat rod opavských Přemyslovů za skutečnost a za výchozí datum jeho začátků: do nich kromě zakladatele rodu 01. Mikuláše patří i tři jeho synové 02. Václav, 03. Jan a 04. Mikuláš a dále dva vnuci 05. Mikuláš a 06. Václav.

01. Mikuláš Nar. ok. 1255, zemř. 25. 7. 1318. Manž. odd. 8. 2. 1285
Adelheidu Habsburskou, zemř. 1313. Synové 1. Mikuláš (dále 04) nar. ok. 1288, 2. Václav (dále 03) nar. ok. 1290,
3. Jan (dále 02) nar. ok. 1300

Jako mimomanželský syn Anežky z Kuenringu (zvané Palceřská) a krále Přemysla Otakara II. byl legitimován papežem Alexandrem IV. dne 6. září 1260 s dodatkem z 20. 9. téhož roku o jeho vyloučení z nástupnictví na český trůn (CD M III, 283 a 289). Vyrůstal na královském dvoře v Praze a od mládí pro něho určena jako úděl severní pohraniční část markrabství moravského s městem Opavou a hradem Hradcem, takže je již 4. 7. 1269 připomenut jako "pán opavský"

(dominus Opaviae CDM IV 27). Dopravzí svého otce v uherských válkách, za tažení r. 1273 byl pasován na rytíře a v bitvě na Moravském poli 26. 8. 1278 byl zajat a odveden do uherského zajetí. Po návratu ze zajetí roku 1281 přejímá Opavsko jako knížectví, i když královna - vdova Kunhuta, které již od roku 1272 Opavsko zástavně patřilo podle věnných smluv, si ponechala až do své smrti r. 1285 užívání části Opavská v rozsahu důchodů ve výši 1400 hřiven stříbra z celkového věna 3000 hřiven, zajištěného ve zbylé části na východočeských královských věnných městech. Složitá situace prvních let Mikuláše Opavského 1281 - 85 byla nejspíše vyřešena jeho usídlením v Krnově a hradě Čivilíně (Lobenštejn) v severním Opavsku, takže třetí plochy s macehou a jejím Závišem z Falkenštejna byly odstraněny. Podle přesných detailně využitých pramenních dokladů tyto proměny v postavení Mikuláše Opavského vůči maceše Kunhutě a nevlastnímu bratu králi Václavu II. vylíčil V. Prasek. (4) Zbylé třetí plochy s vlastníky manských hradů a statků na Opavsku, kteří nedohlídali uznat zpočátku Mikuláše Opavského jako králova zástupce a vykonavatele zemského práva a manského soudu, se změnily v otevřený odpor opavské šlechty vůči novému knížeti a novým pořádkům. Mikuláš, užívající okázale vznesené titulatury "z Boží milosti kníže Opavský" a syn Otakara krále českého (poprvé Kopecký 131 ke dni 16. 4. 1281, pak CDM IV, 258, 271, 272), prosadil své uznaní potrestáním odpůrců, smírem s městem Opavou 3. 4. 1384 (CDM IV, 285), obnovením zemských práv a poslušnosti šlechty knížeti (CDM IV, 286). Neméně složitý vztah Mikuláše k českému králi byl právě vyřešen smlouvou r. 1286, která suplovala dosud neprovedené udělení Opavská v léno (G-M II, 462 a CDM IV, 319) a měla trálehou platnost. Byl trvale rozhodný a kladný, takže Mikuláš zaujal na královském dvoře v Praze vysokou funkci zemského maršálka, králova rádce a důvěrníka. Vykonal 24. 8. 1290 rozsudek nad Závišem z Falkenštejna pod hradem Hlubokou a připomíná se v Praze při závažných právních a politických aktech. Knížetem opavským a maršálkem českým přestal být roku 1294 (naposledy 14. 6. 1294, CDM IV, 402) a stal se z králova rozhodnutí faktickým místokrálem v získané části polského království až do porážky pražských Přemyslovců roku 1305 s označením starosta krakovský nebo hejtman království polského (capitanens regni Polonie CDM V, 6, Kopecký). Druhý návrat knížete Mikuláše na jeho Opavsko roku 1306 byl obdobně složitý a nakonec ztroskotal. Dne 18. 12. 1306 mu sice královská města opavská Opava, Krnov, Hlubčice a Bruntál slíbila věrnost (G-M II, 465, 466), ještě 29. 5. 1307 vydal konfirmaci zakládací listiny kláštera minoritů v Opavě, ale pak musel z Opavská odejít, protože jeho opavské knížectví, v době jeho polského působení převzaté do přímé správy královy, bylo zatím dáno do zástavního vlastnictví Boleslavovi, knížeti Slezskému a Lehnickému ve výši jeho věnné pohledávky 8000 hřiven (CDS III, 27). Vyhnaný knížete Mikuláše z Opavská, uskutečněno roku 1308, označované kronikáři jako křivda se strany královy, se nezměnilo ani nástupem krále Jana Lucemburského roku 1310. Byl však 16. 6. 1311 právně uveden z příkazu krále Jana znova do knížectví Opavského až do splacení dlužných 8000 hřiven. O tom, že král disponoval Opavskem jako vlastním majetkem a neuznával žádná vlastnická práva Mikuláše, není sporu. Mikuláš se tak do Opavská nevrátil. V té době byl však, snad jako náhradní řešení, majitelem někdejšího královského hradu Plumlova na Moravě, ale i ten musel králi formálně prodat a dožil s rodinou v Brně jako bezzemek. Kromě sňatku v Chebu 2. 2. 1285, který posílil jeho politické postavení, není ani o osobě jeho manželky (Adelheid, neteř císaře Rudolfa Habsburského) ani o jeho dětech nic známo. (5) První doklad o jeho pečeti pochází z roku 1293 (Hera ldika I 302) svědčí o jednoduché variantě jeho zna-

ku. Náhrobek v kostele sv. Jakuba v Brně se nezachoval.

02. Jan. Nar. ok. 1300 (otcem 01 Mikuláš), zemř. 1325.

Prostřední syn knížete Mikuláše, žil patrně jen v Brně a kromě údaje o jeho smrti není o něm bližších zpráv.

03. Václav. Nar. ok. 1290 (otcem 01 Mikuláš), zemř. 1367, kněz.

Nejmladší syn knížete 01 Mikuláše se stal knězem a papežským listem 30. 12. 1324 (Kopecký 227) mu byly zajištěny výnosné kanonikát v Praze a v Olomouci. Dožil vysokého stáří, nezaujal nikak význačné postavení v církevní správě a připomíná se jen ojediněle r. 1357 a 1362 (Kopecký 322). Přežil své oba bratry, uplatnil své dědické nároky ještě při dělení opavského knížectví mezi synovce 18. Jana, 05. Mikuláše, 06. Václava a 07. Přemka roku 1366 a 1367. Tehdy svá práva přenesl na nejstaršího synovce a 5. 3. 1367 se připomíná i jeho peněžité odstupné 200 kop od synovců (CDS VI, 37, 38 a 41), brzo potom již zemřel.

04. Mikuláš Nar. 1288 (otcem 01. Mikuláš), zemř. 1365. Manž. 1. ok. 1318 Anna (zemř. ok. 1340), dcera Přemka knížete Ratibořského, 2. ok. 1358 Hedvika (zemř. 1359), dcera Konráda knížete Olešnického a 3. ok. 1360 Jitka (zemř. 1379) dcera knížete Bolka Nemodlinského. Synové 1. Jan (dále 18), nar. ok. 1332, 2. Mikuláš (dále 05) nar. ok. 1340, 3. Václav (dále 06) nar. ok. 1362 a 4. Přemek (dále 07) nar. ok. 1365. Dcery 1. Eufenie nar. ok. 1319, † ok. 1360, odd. 1335 za Semovít III. kníže Mazovský, 2. Alžběta nar. ok. 1321, † 1386, jeptiška - dominikánka v Ratiboři, 3. Anežka nar. ok. 1323; † 7. 9. 1404, jeptiška, dominikánský klášter v Ratiboři, 4. Anna nar. ok. 1325, † 14. 3. 1361, odd. 1346 za Purkart hrabě z Hardeka, 5. Margareta nar. ok. 1330, † ok. 1363, odd. 1350 za Jan Jindřich Lucemburský markrabě moravský a 6. Anna nar. ok. 1360, † 1398, odd. ok. 1379 za Petru ze Šternberka.

Nejstarší syn knížete 01. Mikuláše zaujal na rozdíl od svého pasivního starého otce po nevrácení opavského knížectví nepřátelský postoj vůči českému králi Janovi. V letech 1311 a 1312 vojensky vystoupil snad ve spojenectví s polským králem Lokietkem. Později, když Opavsko vyplaceno ze zástavy, vytvořeny byly předpoklady, aby rodině Opavsko vráceno, smlíuje se s králem Janem a stává se jeho komorníkem při dvoře v Praze. Dne 3. 7. 1318 v Praze dostal knížecí Opavské léno od českého krále a 19. 7. 1318 v Brně přijal slib od měst a opavských lenníků, jimž zajistil dodržování platných zemských práv a městských privilegií (G-M II, 467, Kopecký 213, 214, CDM VII, 176). Králi Janovi je věrným lenníkem a platným pomocníkem a účastnil se řady vojenských i státoprávních akcí, svědčících o tom, že trvale žije v Praze u dvora a snad již tehdy si v Praze získává vlastní dvoréc, doložený až později v majetku rodiny, v blízkosti pozdějšího Karlova náměstí a kláštera na Slovanech. Král jej žádal o pomoc v letech 1319 - 1335 hlavně při realizaci mocenských plánů ve Slezsku a obnově práv české koruny vůči piastovským knížatům v Tě-

šíně, Opolsí, Kozlí a Ratiboří, ale i při svatební smlouvě králova bratra Jana Jindřicha a potlačení vzpoury něštastné královny Elišky: vždy je při tom uváděn s titulem "z Boží milosti kníže opavský". Záhy nastala situace, kdy za své oddané služby lenníka mohl Mikuláš Opavský požádat českého krále o protisloužbu, která nebyla malá a která hrozila rozrušit konzolidované poměry slezské. Smrtí Leška knížete Ratibořského, švagra Mikuláše Opavského, vymřeli ratibořští Piastové a uprázdnilo se jejich Ratibořsko, léno českého království. Podle zvyklostí v rodě Piastů a v dědičkém právu slezských knížat mělo být Ratibořsko rozděleno mezi příbuzné piastovské rody knížecí. Ale Mikuláš Opavský získal krále Jana Lucemburského, aby udělil léno jemu a dětem z manželství s Annou Ratibořskou, sestrou a jedinou dědičkou posledního knížete. Nakonec skutečně ve Vratislavu udělil král Jan léno knížectví Ratibořské dne 14. ledna 1337 opavskému knížeti Mikulášovi, který ve svých rukách spojil dvě významná a rozsáhlá území (CDS VI, 181, 182) a vtělil do svého titulu novou zemi. (dei gratia Oppaviensis et Rathiboriensis terrarum dux). V roce 1339 bylo provedeno několik právních úprav v Mikulášově vztahu k jeho Opavsku a Ratibořsku, kde se situace zkomplikovala šlechtickou pozicí opavských lenníků, nepřátelského postoje a intrik slezských Piastů a neshod mezi mladým králem Karlem a jeho otcem Janem, v nichž stál Mikuláš na straně Karlova. Mikuláš přiznal práva soudního odvolání svých lenníků ke královu soudu v Praze, a vzdal se okrajového území s hradem Edelštejnem a městem Cukmantlem (CDM VIII 76 a 177, G-M II, 469 a CDS VI, 184). Také za vlády Karla IV. je Mikuláš Opavský předním diplomatem na jeho pražském dvoře, plní funkci Karlova vyslance a průvodce na výpravách do Litvy, Německa a do Říma a tím své klíčové postavení, dané oficielně proklamovaným příbuzenským vztahem ke králi (připomínán i v listinné formulaci *illustris Nicolaus, Opaviae et Ratiboriae dux, princeps et consanguineus noster dilectus C-M II, 475*). Ztotožnění zájmů opavského - ratibořského a pražského dvora sebou přineslo ovšem i zásahy dnes pozoruhodné, ale ve své době chápány jako logické zajištění politických pozic: provdáním nejstarší dcery Eufemie r. 1335 za knížete Mazovského i svými oběma snatkami r. 1358 a 1360 a sňatkem dcery Markéty za králova bratra a neúspěšného tyrolského ženicha r. 1350 dokázal, že má stejný zájem na zachování vlivu ve Slezsku, Mazovsku a na Moravě, jako sám český král. Mikuláš Opavský dostal dědice až roku 1332, který byl šestým dítětem Anny Ratibořské. Dvě z dcer zůstaly v ratibořském klášteře se svou tetou Ofkou Ratibořskou a nakrátko v klášteře žila i dcera čtvrtá, pak provdaná za hraběte Hardeka. Společně získaly i vlastní majetek a od bratrů z Kravař zakoupili rozsáhlý statek Bavorov, o nějž pak vypukl vlekly a zuřivý spor mezi klášterem dominikánek v Ratiboři a mezi synovci a prasynovci knížecích sester dominikánek, neuznávajícími práva kláštera na světský velkostatek svých rádových sester. Mikuláš Opavský měl z dalších dvou manželství ještě tři syny a další dceru a notně tak zkomplikoval rozdělení svého dědictví mezi tyto čtyři dědice, z nichž shodou okolností žádný se nestal knězem a v roce jeho úmrtí r. 1365 bylo nejstaršímu přes 30 let a nejmladšímu asi rok. Netrpělivý nejstarší syn pochopitelně hleděl uspěšit pro sebe dědičké řízení, využíval pro sebe příznivý postoj svého strýce O2. Václava, bohatství svého vlastního knížectví ratibořského, které náleželo jen jemu po matce Anně Ratibořské, ale přesto musel čekat až do roku 1377, kdy dospěl nejmladší bratr a teprve potom uzavřel pozůstalostní řízení po svém otci O4. Mikulášovi Opavském rozdělením jeho Opavska na tři či čtyři díly.

05. Mikuláš. Nar. ok. 1350 (otcem 04. Mikuláš), zemř. 9. 7. 1394, neženatý.

Dostal po svém otci roku 1377 při dělení Opavského knížectví nejsevernější část s královským městem Hlubčicemi, hrady Cvilinem, Edelštejnem a Landekem a s městy Cukmentlem, Novou Cerekví a Hlučínem. Protože byl při otcově smrti r. 1365 již téměř dospělý, usiloval od roku 1367 o urychlené přičlenění otcovského dědictví a dědictví po matce Hedvice Olešnické. Spor byl urovnán 28. 2. 1367 smírem (CDS VI, 39). Ocitl se v závislosti na svých olešnických příbuzných (strýc Kunrát II. Olešnický, bratr jeho matky a bratra-nec Kunrát III. Olešnický), kterým zapsal před cestou do ciziny 1. 3. 1374 své celé dědictví po matce (město Hlučín a hrad Landek). Zpřesnil po rozdělení svůj nespálený finanční závazek vůči rodu knížat Olešnických roku 1385 zástavou celého Hlubčického dílu Opavska (G-M II, 493 a Kopecký 400) a za-jistil jen svému nejmladšímu bratrovi 07. Přemkovi právo na výplatu této své zastavené čtvrtiny Opavska s centrem v Hlubčicích. Neoženil se a nejevil žádný zájem o udržení otcovského dědictví, které zadlužil a bezmála ztratil pro rod knížat opavských. Bratr Přemek se ujal následující den po jeho smrti jeho pozůstatosti (Kopecký 410). Vytvořil tak předpoklad pro zcelení dvou třetin opavského knížectví ve svých rukách.

06. Václav. Nar. ok. 1362 (otcem 04. Mikuláš), zemř. ok. 1381, neženatý.

Dostal roku 1377 při dělení otcovského knížectví opavského ideální polovinu jižní třetiny Opavska v nedílu se svým mladším bratrem 07. Přemkem. K faktickému rozdělení mělo dojít až po úplné zletilosti obou bratrů. Jeho smrt před 22. 3. 1382 (Kopecký 393) tuto situaci předešla a bratr Přemek automaticky se stal pánum celé jižní třetiny Opavska.

První kapitola dějin opavských Přemyslovců je úzce spjata s dějinami Opavska, jak jinak ani není možná. Díky postavení dvou prvních opavských knížat 01. Mikuláše a 04. Mikuláše byly překonány již v začátcích kritické okamžiky, kdy Opavsko bezmála bylo opavským potomkům krále Přemysla Otakara II. ztraceno jako důsledek sobecké politicky pražských Přemyslovců. Po právním za-jistění a potvrzení lenního statutu Opavska toto nebezpečí odpadlo, zato nastalo jiné, daleko hrůzivější v podobě bezohledného dělení knížectví a zadlužování dědičkých podílů. Naštěstí ve třetí generaci ještě fungovalo vnitrorodové povědomí a že čtyři vnuků prvního knížete opavského dva bratři směrovali své majetky do rukou třetího bratra a nakonec i nejstarší z nich uznal za mou-dré uznat dědičké nápadnictví na svou třetinu Opavska ve prospěch bratra 07. Přemka, který díky přežití dvou bratrů byl držitelem dvoutřetinové vět-shiny opavského knížectví alespoň od roku 1394 do své smrti.

3. Založení sekundogenitura rodu knížat Opavských r. 1377

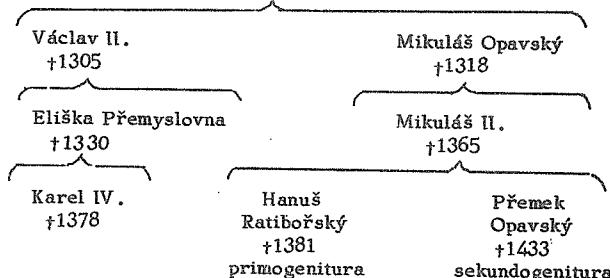
Ani lenní zápis z roku 1318 ani pozdější rozhodnutí českých králů neome-zovala práva držitelů knížectví Opavy na jeho rozdělení, i když zásadní udě-lování léna Opavy do 15. století bylo realizováno vždy jednotně všem drži-telům zatím intenzivně děleného a zmenšovaného Opavska. Tím, že tato dělení

byla uskutečňována bez souhlasu lenního pána, krále českého, a že tak faktický stav se stále více vzdaloval teoretickému jednotnému Opavsku, nastupovalo Opavsko zvolna cestu k uvolnění závislosti na Čechách a k vytvoření takového Opavská, s e kterým nakládali volně potomci Mikuláše Opavského jako se svobodnýma jetkem. Předpokladem pro uvolnění lenních svazků českoopavských a pro přeměnu manského vztahu na občasné slavnostní, zcela formální, udělení Opavská v léně jeho faktickým dědičlém držitelům z rodu Mikulášova, byly dobré vztahy mezi Opavou a Prahou a především uznání rodového příbuzenství Lucemburků a opavských Přemyslovců. Především se za svůj společný původ s knížaty opavskými nestyděl sám císař Karel IV. a dovoloval i v právní listinné intitulaci 04. Mikuláše použití pojmu "consanguineus" - pokrevný příbuzný.

Karel IV. a opavští Přemyslovci

Přemysl Otakar II.

† 1378



Mlčenlivý souhlas Karla IV. v letech 1365 - 1377 k majetkovému uspořádání čtyř pozůstatlých synů svého vlastního prastrýce 04. Mikuláše Opavského měl dalekosáhlé důsledky pro dějiny rodu knížat Opavských a země opavské. Čtyři Mikulášovi synové trvali na svém požadavku, vybrat si pro sebe a pro svou rodinu po jedné čtvrtině Opavska. Opavsko sice bylo dosti velké na to, aby tyto jejich dědičké nároky uspokojilo a aby i takto vzniklá miniopavská byla dostatečnou základnou pro čtyři knížecí dvory čtyř opavských Přemyslovců. Technická potíž byla při pozůstatlostním řízení synů Mikulášových pouze v tom, že na území opavského knížectví byla jen tři centra, vhodná jako sídla nových rodin (linií) : Opava, Krnov a Hlubčice. Bylo proto dva díly třeba pojmenovat jako celek a vyjádřit jejich vzájemný vztah jako bratrský nedíl. Rekonstrukce pozůstatlostního řízení není nijak nesnadná, protože se promítala do dalšího vývoje a i když se nezachovalo jeho písemné právní zlistinění, je jasné,

Díl	Dědic	Sídlo
Opavsko I	Jan, nejstarší bratr	Krnov
Opavsko II	Mikuláš, druhý bratr	Hlubčice
Opavsko III	Václav, třetí bratr	půl Opavy
Opavsko IV	Přemek, nejmladší bratr	půl Opavy

KNÍŽECTVÍ OPAVSKÉ A JEHO KRNOVSKÝ, HLUBČICKÝ A OPAVSKÝ DÍL
ROKU 1377

● města
× hrady



Tvrď separatistické postupy dvou nejstarších bratrů 18. Jana a 05. Mikuláše byly zcela jistě motivovány tím, že pocházeli z rozdlných matek a naopak solidárnost a nedíl posledních synů 04. Mikuláše Opavského, 06. Václava a 07. Přemka byly možné jen tím, že oba byli synové Jitky kněžny Nemodlínské, třetí manželky otcovy. Hrozící rozčtvrcení Opavska bylo nelítostně korigováno bezdětnou smrtí dvou z bratrů r. 1381 a 1394 a zcelením tří čtvrtin knížectví opavského v držení rodové sekundogenitura a zato nikdy se k Opavsku již nevrátila čtvrtina Krnovská, patřící primogenitúre knížat Opavských⁽⁶⁾

07 . Přemek Opavský	Nar. ok. 1365, zemř. 28. 9. 1433. Manž. 1. ok. 1395 Anna von der Lutzke zemř. ok. 1405, 2. ok. 1405 Kateřina kněžna Minstrberská zemř. 23. 4. 1422, 3. ok. 1425 Helena kněžna Bosenská + 1435. Synové 1. Václav (dále 15) nar. ok. 1397, 2. Mikuláš (dále 08) nar. ok. 1400, 3. Vilém (dále 11) nar. ok. 1410, 4. Arnošt (dále 09) nar. ok. 1415 a 5. Přemek (dále 10) nar. ok. 1420. Dcery 1. Anežka nar. ok. 1406, zemř. ok. 1440, odd. 1. ok. 1420 Jan z Kravař, odd. 2. ok. 1435 Jiří ze Šternberka, 2. Jitka nar. ok. 1415, + 1445, odd. ok. 1435 Jiří hr. ze sv. Jiří a Pezinoku, 3. Kateřina nar. ok. 1425, odd. Jan z Cimburka - Jičínský + 1475 a 4. Hedvika nar. ok. 1430, + ok. 1500 abatyše klášt. Třebnice .{ ZZ 50 , ZZ 53 }
---------------------	---

Přemek Opavský zdědil po svém otcu v nedílu se starším bratrem 06. Václavem dvě čtvrtiny knížectví Opavského, které si vybral jako nejmladší dědic a které po bratrově smrti zcelil ve svých rukou. Spolu s ostatními bratry byl přijemcem léna Opavy jako celku od Karla IV. dne 17. července 1378 (G-M II, 491). Dostal se podobně jako hlbický bratr do finanční tísň a zastavil proto 16. 3. 1683 svůj hrad Hradec bratřím Vokovi a Lackovi z Kravař (Kopecký 396), později se však jeho finanční situace zlepšila a mohl postupně vyplnit zadlužené dědictví po smrti bratra 05. Mikuláše roku 1394 a založit v Opavě kapli sv. Kříže r. 1390. V konfliktu moravských Lucemburků se postavil na stranu markrabího Jošta a olomouckého biskupa, zasloužil se o urvonání sporu 4. 7. 1401 (CDM XII, 119) a dokázal tak, že stále patří mezi přední současné diplomaty a vlivné osobnosti. Nechyběl ani při smlouvách knížat Slezských a polského krále r. 1397 a s králem Václavem IV. 16. 7. 1402. I když se příkláň značně k knížatům Slezským, ničím se nezpronevěřil přání svého lenního pána a českého krále Václava IV. Při holdování králi Václavovi 16. 8. 1404 ve Vratislaví spolu se svým synovcem 20. Janem Opavským - Ratibořským a se svými staršími syny 15. Václavem a 09. Mikulášem využil svých zásluh a s královským souhlasem uzavřel dědičkou smlouvu mezi primogenituro a sekundogenituro opavských Přemyslovců. Vratislavská smlouva z 16. 8. a 30. 11. 1404 je cenný historický a genealogický dokument, svědčící o soudržnosti a moudrosti obou linii tohoto jednoho z nejvýznamnějších rodů feudální střední Evropy.⁽⁷⁾ Zajišťovala oběma liním žijícím v Ratiboři a v Opavě vzájemné dědictví, zavazovala je ke spojenectví a k smírnému postupu v případných sporech a vylučovala případnou odumír pro některé z liní rod opavských Přemyslovců ve prospěch krále. Jak ale už to bývá, bylo otcem této myšlenky a smlouvy z r. 1404 spíše jen zbožné přání a rozkol v rodu opavských Přemyslovců postoupil daleko hlouběji.

Od smlouvy odstoupil r. 1416 ratibořský 20. Jan a r. 1422 i sám Přemek.

V husitských válkách zaujal nekompromisně pozici lojality k císaři Zikmundovi, holduje mu v lednu 1420 ve Vratislavu jako českému králi, účastnil se v Praze jeho korunovace, obléhání Prahy a bitvy na Vítkově a pod Vyšehradem. Přes tu prohru r. 1420 a trpké poznání síly husitské revoluce se účastní všech dalších válečných akcí proti českým husitům na poli diplomatickém i válečném až do roku 1427.⁽⁸⁾ V té době však husité přešli do ofenzivy, pronikli do Opavská a do Slezska a Přemek i jeho nejstarší bratr Václav musí uzavřít s Husity příměří r. 1428 a trpět náboženství pod obojí ve svém katolickém knížectví opavském (AC VI, 425).

Přemek Opavský dožil vysokého věku a založil významnou rodovou linii, která měla všechny předpoklady k trvání daleko delšímu, než jaké jí bylo souzeno. Ještě na závěr svého života zažil 30. 6. 1431 velký požár Opavská a shorení opavských zemských desek. Stačil je ještě obnovit a 18. 9. 1433 sestavil svou závěti, upravující dědičké poměry v rodině, tvrdě požadující nedílnost tak těžce sjednoceného majetku opavské sekundogenitura a podřizující čtyři mladší syny nejstaršímu synovi 15. Václavovi. I když jeho sjednocovací dílo jen oddánilo rozpad Opavská, a přes nepřátelský postoj k českému husitství a i když v generaci jeho vnuků nastal konec rodové linie i všech politických a kulturních tradic, patří Přemek Opavský po svém otci a dědovi k předním osobnostem svého století. Sňatek s kněžnou Minstrberskou z rodu Piastů jej uvedl mezi slezská knížata a posílil jeho politickou pozici. Jejím výrazem byly i otázky jeho pečeti na zachovaných listinách. Přemek Opavský užíval velké jezdecké pečeti s jezdcem, cválajícím vlevo s taseným mečem a půleným štítem a na štítu s klenotem bůvolích rohů (opis Sigillum Przemislai dei gracia ducis Oppaviae), menší pečeti s obrazem vlevo kráčejícího dvouocasého lva s hlavou pokrytou helmem s bůvlími rohy, v ústech půlený štít a písmena P - Z v poli (opis S. Przimkonis dei gracia ducis Oppawie, např. na listu z 1. 4. 1429) a kontrasigili s čtvrceným štítem, jehož pole 1. a 4. je půlené a 2. a 3. má orlici (např. r. 1429 a 1433) i když její ministrberský původ a program není jistý. Přemek Opavský je problematický stejně jak po heraldické stránce, tak i po stránce genealogické osobnostmi svých manželek. Dne 30. 4. 1397 a 17. 8. 1404 je připomnuta ve dvou dokumentech totiž jak o jeho manželka Anna von der Luczka, jinak zcela neznámá, která by s logicí určitostí byla matkou obou jeho nejstarších synů Václava a Mikuláše (MVB 5/2, 1163 a A. Sedláček, Registra 71). Pak ale by nepatřila na náhrobník Přemkovy vnučky Anny v Budyni nad Ohří ministrberská orlice jako znak babičky Kateřiny Minstrberské a heraldická analýza A. Sedláčka o vývodu kněžny Anny Zajícové, rozené Opavské (dcera 15. Václava Opavského) nemůže obstat.⁽⁹⁾ Stejně nejasná je osobnost Přemkovy třetí manželky Heleny, kterou Přemek ve své závěti označuje s podivným titulem "dědička bosenská" (VMO XV G-M II, 500) a vykazuje ji jako vdovské sídlo hrad Vikštejn. Krátké potom bud zemřela nebo se znova provdala, protože Vikštejn drželi 7. 3. 1435 (Kopecký 487) již její nevlastní synové Vilém a Arnošt. Království Bosenské bylo ve stycích s Polskem na začátku 14. století, ale země od smrti krále Štěpána Tvrda r. 1391 byla za dlouholetých vnitřních bojů různých pretendentů trůnu ve zmatcích. Za této situace by bylo možné, že Helena, dcera některého z vypuzených stoupenců Tvrkových, uprchlou do Polska, si vzal za ženu ok. 1425 vdovec Přemek Opavský. Genealogie opav-

ských Přemyslovců by vysvětlením původu I. a III. ženy Přemka Opavského mnoho získala. Především by se vysvětly něstějně osudy a životní úspěchy jednotlivých synů a dcer knížete Přemka, i když data jejich narození a tím i matky lze jen odhadovat.

Závěti Přemka Opavského z r. 1433 bylo všech jeho devět dětí a vdova postaveno do svízelné, očividně neřešitelné situace, udržet si společenskou prestiž členů knížecího rodu a nepřekročit otcův zákaz dělení Opavska. Nejsnazší byla situace pro nejstarší děti: syn 15. Václav již za otcovu života dostal severní třetinu Opavska s městem Hlubčice, druhý syn 08. Mikuláš ulehčil sourozencům pozůstatlostní řízení tím, že zůstal svobodný a nejstarší sestra byla dobrě provdána na sousední hrad Fulnek. Zbylých šest sourozenců a vdova mělo být opatřeno věny nebo příjmy z vlastního Opavska. Byl to úkol neřešitelný a období po roce 1433 tragicky pojmenovalo další rodový vývoj opavských Přemyslovců, kteří se neubránili společenské a ekonomické degradaci a zániku. Ze třech synů při otcově smrti ještě mladých se první sice oženil, ale nevěstu nalezl jen v řadách českých panských rodů. Další se neoženil vůbec a třetí volil kněžský stav. Ze tří nevybytých dcér knížete Přemka vzala starší zavděk nejmladší ze čtyř synů uherského hraběte z Pezinoka, druhá se provdala za majitele moravského hradu Jíčína a třetí volila život v klášteře. Tak lze léta 1433 - 50 označit za začátek konce rodu knížat Opavských a vylíčení života 5 synů a 5 vnuků knížete Přemka Opavského je toho smutným dokladem.

08. Mikuláš Opavský. Nar. ok. 1400, zemř. 1437, neženatý.

Nesvorný povahový rys, který prochází celými dějinami rodu knížat Opavských, byl u Mikuláše zvláště vyhnan. Vynutil si r. 1426 od otce a staršího bratra jejich zadlužení a ve formě odprodeje renty 5 hřiven u Hlubčicích (Kopecký 452) a bezprostředně po otcově smrti si od bratra 15. Václava vynutil po tvrdém sporu smluvně 2. 2. 1434 (VMO XV) odevzdání hradu Edelštejna a města Cukmantlu, patřícího jinak k bratraru Hlubčicku a korigoval tak otcovo rozhodnutí zvýhodnit pouze nejstaršího syna. Ze svého vítězství se dlouho netěšil, po třech letech zemřel a Edelštejn se vrátil k Hlubčicku.

09. Arnošt Opavský. Nar. ok. 1415, zemř. ok. 1460, neženatý.

Arnošt, čtvrtý syn knížete Přemka Opavského, se disciplinovaně podřídil otcově závěti a nepožadoval vlastní část z Opavska, kterou se starším bratrem Vilémem užíval jako nedlouhý dědic a vyrovnal se i s mladším bratrem knížem Přemkem. Společně s bratrem 11 se pustil do sporu o dědictví jejich sestry jako vítané vyřešení neutěšené hospodářské situace vlastní i bratrovy. Anežka Opavská, jejich sestra, manželka Jana z Kravař, se totiž roku 1532 stala (ZZ 52) nespornou dědičkou svého manžela, posledního mužského potomka sekundogenitura pánu z Kravař, vlastníků velkostatku Fulnek - Bílovice v těsném sousedství Opavska. V částce 4000 kop gr. jí totiž maňžel zapsal Fulnek a Bílovice a ty ji zůstaly, i když se po svém ovdovění r. 1434 podruhé provdala za Jiřího ze Šternberka, oddaného válečníka císaře Zikmunda, ale zemřela bezdětná. Tak se jejími dědici stali oba její opavští bratři, kteří se spolu o Fulnek a o Bílovec rozdělili. Ani toto bohaté dědictví je nezachránilo. Arnošt zatížil dluhy i Bílovec, i svůj dří Opavy a Vítkovice r. 1447. Další nadějí byl dědický nárok na piastovské knížectví Minstrberské, kde rod jeho matky vymřel a teo-

reticky by mohl počítat s jeho získáním, takže r. 1453 a 1455 užívá již titulu "kníže a pán Opavský a Minstrberský" (Kopecký 571, CDS VI, 208). V té době se ocitl osud Opavska a celé mladší poloviny opavské sekundogenitury v jeho rukou, protože bratr Vilém zemřel a na něm bylo jako na poručníkovi jeho sirotků, aby jejich majetek udržel a rozmnожil. Arnošt Opavský však učinil pravý opak. Roku 1456 prodal svůj dědický nárok na knížectví Minstrberk správci českého království Jiříkovi z Poděbrad (AČ XV, 219) a téhož roku v částce 28 000 zlatých zastavil a de facto prodal knížectví Opavské - patřící jemu a třem synovcům a případně bratrovi Přemkovi - bohatému sousedovi knížete Bolkovi Opolskému a ten 27. 6. 1457 se tak mohl titulovat "z Boží milosti kníže a pán Opolský a Opavský" (Kopecký 585). Stal se tak likvidátorem majetkové základny rodu opavských Přemyslovců, protože ani on, ani bratr, ani synovci nikdy nezískali prostředky, aby Bolkovi Opolskému 28 000 zl. vrátili a Opavsko, zpět získali. Definitivně se ztráta Opavska stala až oběma renunciacemi 26. 11. 1462 a 8. 7. 1464, kdy Arnošt své právo na výplatu u knížete Opolského převedl s ostatními na krále Jiřího Poděbradského (Kopecký 606 a 602, CDS VI, 261). Krátce potom zemřel.

10. Přemek Opavský. Nar. ok. 1420, zemř. 16. 6. 1478, kanovník

Přemek Opavský byl nejmladším synem knížete Přemka a získal výnosné kanovnické ve Vratislavě, doplněné později o křižovnické komturství ve Vratislavě. I když byl knízem, nepřestal být formálním spoluúředníkem knížectví Opavského se svými dvěma staršími bratry a spolu s nimi i majitelem vysouzeného Fulneka a Bílovce a užívá označení "z Boží milosti kníže Opavský" ještě r. 1464. Opatrný král Jiří Poděbradský si od něho nechal r. 1464 písemně potvrdit, že se v jeho prospěch vzdává svého dědického nároku na knížectví opavské po svém otci a bratrech.

11. Vilém Opavský. Nar. ok. 1410, zemř. 15. 8. 1452. Manž. ok. 1435 Salomena z Častočovic zemř. 26. 2. 1489. Synové 1. Frydrych nar. ok. 1440 (dále 12), 2. Václav nar. 1445 (dále 13) a 3. Přemek nar. ok. 1450 (dále 14.) Dcery 1. Kateřina nar. ok. 1443, zemř. 14. 4. 1505, odd. ok. 1460 Jan kníže Zahánský, zemř. 22. 9. 1504 a 2. Anna, nar. ok. 1448, zemř. 15. 8. 1515, abatyše v Třebnici.

Vilém Opavský měl všechny předpoklady, aby nejen udržel knížectví Opavské po svém otci Přemkovi, ale aby navíc získal i po své matce Kateřině Minstrberské knížectví Minstrberské a vrátil svůj rod na přední místo ve společenském žebříčku. Měl skutečně k tomu i další předpoklady, protože úspěšně zvládal složitou situaci mezi zlepřátele nými slezskými knížaty. Stal se roku 1443 hejtmanem spolku slezských knížat, změnil se ve straníka vratislavského biskupa a zasloužil se o uzavření míru ve Slezsku 8. 7. 1445 (Kopecký 535, 536, 537, 545 a 569). Svůj dědický nárok na knížectví Minstrberské vyjádřil ve své rozšířené titulatuře (poprvé 10. 8. 1443), tak i v pečetním obraze, kde užíval čtvrceného štítu s původním znakem Opavských knížat a se znakem piastovské orlice minstrberských knížat (Šígit Opavský listář III k roku 1437 a 1436) podle vzoru svého otce.

Ve svých sporech o dědické po sestře Anežce Kravařové a pak Šternberkové

měl Vilém Opavský oporu v neženatém bratrovi Oř. Arnošťovi, s nímž společně držel zbytek Opavska. Minstrberské dědictví si však císařským rozhodnutím z 8. 9. 1443 přisoudil jen sobě (G-M II, 148, Kopecký 532). Při své smrti v poměrně mladém věku zan eshal své vдовě a svému brátru péči o pět dětí a o rodné Opavsko a nově získané Minstrbersko. Tíhu poručnické správy přenesl bratr Arnošt zcela na sebe a vyrovnal se se švagrovou tím, že pro ni vyčlenil doživotní rentu ve výši 200 kop na městě Opavě (Kopecký 580, intabulováno 1461). Siroci Viléma Opavského byli však strýcem Arnoštem v době jeho poručnické správy roku 1456 ozebračeni. Majitelem Opavska a Minstrberska se stal postupně český král Jiří Poděbradský, který r. 1456 přímo od Arnošta Opolského koupil dědický nárok rodiny opavských knížat na knížectví Minstrberské a r. 1464 získal oprávnění vykoupit pro sebe zastavené knížectví Opavské, které Arnošt Opavský v témže roce zastavil Bolkovi Opolskému.

12. Frydrych Opavský. Nar. ok. 1440 (otcem 11. Vilém), zemř. ok. 1470

Frydrychovi, staršímu synovi knížete Viléma, zbyl z otcovského knížectví jen prázdný titul. Zemřel mladý a neženatý, takže r. 1474 smutná úloha resignování na dědictví ve prospěch českého krále zbyla na jeho mladšího bratra Václava.

13. Václav Opavský. Nar. ok. 1445 (otcem 11. Vilém), zemř. 2. 2. 1474

Neměl přiležitost k nápravě finančních transakcí svého poručnka a strýce Arnošta Opavského, kterým byl rozprodán celý otcovský majetek (Opavsko a Minstrbersko). Svá teoretická práva na tyto majetky převedl 12. 8. 1473 na matku Salomou, rozenou z Čestolovic a na sestry Annu, abatyši v klášteře v Třebnici a Kateřinu, manželku Jana knížete Zahánského (G-M II, 509). Tento jediný a poslední jeho právní akt svědčí o snaze neuznat držbu Opavska Viktorinem knížetem Minstrberským, jemuž se Opavsko dostalo za díl po otci králi Jiřím Poděbradském r. 1471. Stejně tak svou předčasnou smrtí ztratil možnost uskutečnit získání knížectví Stínavského ve Slezsku, podle něhož se jednou uvádí. ZZ 51

14. Přemek Opavský. Nar. ok. 1450 (otcem 11. Vilém), zemř. 17. 2. 1493

Přemek Opavský patří k málo jasným členům rodu opavských Přemyslovců. Byl posledním synem knížete Viléma a přes katastrofální finanční stav rodiny je připomínán na teologických studiích na universitě ve Vídni. Pokusil se získat majetek po smrti Jošta z Rožemberka r. 1467, ale musel se spokojit pro své mladí s vratislavským kanovnictvím. Při resignaci svého staršího bratra Václava 12. 8. 1473 zmíněn není a jeho osudy i sama existence po tomto roku nejsou jisté. K roku 1479 je připomenut ve Vídni a později získal obročí v Mödlingu. Je-li údaj o jeho úmrtí r. 1493 spolehlivý (Grotenendovy rodokmeny), byl by právě on posledním členem sekundogenitura opavských Přemyslovců.

Kritická léta pro sekundogenituru knížat Opavských začala rokem 1452, kdy zemřel kníže 11. Vilém a správu knížectví a nezletilých dětí převzal zřejmě neschopný Oř. Arnošt, který Opavsko prohosodařil. Nejasné právněmajetkové poměry v rodině držitelů knížectví opavského a jejich zadlužení nevyužil nikdo menší než český král Jiří z Poděbrad. Stal se spolu se svým synem Viktorinem přímým následovníkem opavských Přemyslovců, kteří se r. 1464 definitivně

vzdali svého Opavska v jeho prospěch. Knížectví Opavské, darované kdysi jejich pradědovi a r. 1318 znovu získané jejich dědem, zmenšené oddělením Krnovska a Hlubčic r. 1377 a 1433 na polovinu, neudrželi vlastní vinou již příslušníci čtvrté generace, prohráli i Fulnecko, které jim načas mohlo nahradit ztrátu Opavska a poskytli tak doklad pro hypotézu o 140letém optimu ekonomicko-biologickém v dějinách feudálních rodů českých zemí.

4. Osudy linie knížat Opavských v Hlubčicích 1433 - 90

Předpoklad pro vznik nové třetí linie opavských Přemyslovců vytvořil před rokem 1426 kníže Přemek Opavský v dobrém úmyslu jako milující otec tím, že ještě za svého života dal svému dospělému nejstaršímu synovi k užívání Hlubčickou čtvrtinu někdejšího velkého Opavska v rozsahu daném dělením z roku 1377. Hlubčicko, vyzískané s obětí ze zástavy držené do r. 1394 knížaty Olešnickými, tedy dlouho ve spojení s Opavskem nezůstalo. Po pravdě řečeno, i Opavsko samo i Hlubčicko, bylo svým rozsahem a bohatstvím více než přiměřeným knížecím velkostatkem. Obě knížectví, Opavské i hlubčické, však svým vývojem potvrdily zákon o nezadržitelné degradaci rodu, který ztratil svou soudržnost a nechal působit excentrické sobecké síly. Zakladatel krátce trvající, ale významné hlubčické linie opavských Přemyslovců, kníže 15. Václav Opavský, je toho přesvědčivým dokladem.

15. Václav Opavský Nar. ok. 1397 (otcem 07. Přemek), zemř. 1446.
 Manž. nezn. snad z Kravař. Synové 1. Hanuš (dále 16)
 nar. ok. 1420 a 2. Jan (dále 17) nar. ok. 1425. Dcera
 Anna nar. ok. 1430, zemř. 29. 4. 1478, odd. ok. 1450
 Jan Zajíc z Házmburka zemř. 15. 4. 1495. ZZ 49

Nejstarší a nejvíce protěžovaný syn knížete Přemka Opavského, Václav Opavský, byl otcovým triumfem v erbaném s krnovsko-ratibořskými bratranci r. 1407. Otec se pro něho poprvé vysoce zadlužil 26. 9. 1416, když si na jeho cesty do ciziny vypůjčil v měšťanům královského města Hlubčic 500 hřiven (Kopecký 435) a dal jim do zástavy knížecí dvůr u Hlubčic. S otcem se později účastnil na Zikmundově straně husitských válek a nesl titul špatně volené strany a odvetných vpádů českých i moravských husitů do Slezska, jimiž byly postiženy i jeho Hlubčice. Ačkoliv se ještě r. 1421 podílel na společném vpádu lužických a slezských vojsk do východních Čech, postupně prohlédal a roku 1428 se podrobuje vítězným husitům, vzdává se jim i s otcovým Hradcem a se svými Hlubčicemi a příměří dodržuje pak jako člen moravského landfrýdu 2. 2. 1434 i landfrýdu slezského. Otec 07. Přemek Opavský mu předal užívání Hlubčicka již za svého života a proti čtyřem mladším bratrům byl tak nesrovnatelně až nespravedlivě zvýhodněn a k svému Hlubčicku dostal i dům opavských knížat v Praze. V otcových intencích byl reprezentantem celé opavsko-hlubčické sekundogenitura a udržel tak alespoň po vnější stránce jednotu otcovského knížectví. Společnými zůstali jemu i bratří (Herzoge und Herrn zu Troppau, knížata a páni Opavští, jsúce bratří nedílní), užitky z mincování a z dolů, zemský soud v Opavě, nároky na statky Odry a Fulnek a otcovský listinný archiv.

Jednotu Opavska uhájil proti bratrovi 08. Mikulášovi, kterému nakonec dovolil vydělení Cukmantlu a Edelštejna ze svého Hlubčicka pro mír v rodině 2. 2. 1434. Stejně nebezpečně jako decentralismus sourozenců byly však rostoucí potíže finanční. Po smrti bratra 08. Mikuláše zpět získaný Cukmantl a Edel-

štejn totiž Václav Opavský nakonec ztrácí r. 1440 jako zástavu za své dluhy u úspěšnějšího piastovského knížete Bolka Opolského (CDS VI, 205, 206). V posledních letech svého života čelil i nepřátemu vnějším. 25. 11. 1436 přepadl Hlubčice jeho příbuzný Mikuláš z Opavský - Ratibořský a 20. 5. 1437 Poláci. Naposledy se připomíná 7. 3. 1445 (Kopecký 541) a brzo potom, před 20. 9. 1447, kdy opavským a hlubčickým knížetem je jmenován jeho syn Hanuš (Kopecký 547, ZDO II 2), kníže Václav zemřel. Není zřejmé, zda jeho manželka Alžběta jej přežila, protože vystupuje jen v listu ze 7. 6. 1443 a v roce 1454 již nežila (Kopecký 533, 576). I dobře informovaný genealogové znají jen její křestní jméno. Náhrobník jediné dcery 15. Václava Opavského Anny, provdané v Budyni nad Ohří za vdovce a nejvyššího kancléře království Českého Jana Zajíce z Hazmburka, který nese krásné tesané znaky knížat Opavských, knížat Minstrberských a pánu z Kravař je jistě neúplným vývodem Anny Zajícové Opavské. A. Sedláček přisuzuje znak minstrberský Annině babičce a znak Kravařský Annině matce, tedy Alžbětě manželce 15. Václava knížete Opavského (10). Zasvěcený znalec kravařského rodu však žádnou Alžbětu z Kravař provdanou za knížete Opavského nezná. (11) Protože při otcově smrti byl prvorodený syn Hanuš již dospělý, proběhlo střídání generací bez poručenského mezidobí.

16. Hanuš Opavský. Nar. ok. 1420 (otcem 15. Václav), zemř. ok. 1454

Nastoupil vládu nad Hlubčickem a nad třetinou města Opavy po smrti svého otce 15. Václava knížete Opavského-Hlubčického roku 1446 anebo 1447, ale nezaložil rodinu. Dovedl k úspěšnému konci spor o panství Fulnek a roku 1448 se uvádí jako jeho majitel (Kopecký). Rozšířil svůj majetek o statek Pustkovec a Novou Vesku (ZDO II 3), ale ze zástavy již nezískal otcovský Cukmantl a Edelštejn. Datum jeho smrti není známo, zemřel však před 2. 6. 1454 (Kopecký 576), kdy byl již pámem Hlubčicka jeho mladší bratr 17. Jan, pro odlišení zvaný Pobožný (Pius).

17. Jan Pius Opavský. Nar. ok. 1425 (otcem 15. Václav), zemř. ok. 1485
Manž. Kateřina nezn. rodu, zemř. ok. 1460

V době přiměřené svému věku byl 25. listopadu 1438 ve Vratislaví pasován na rytíře (Wutke) a je společně s otcem 15. Václavem a s matkou Alžbětou připomenut 7. 6. 1443 v opavské listině. Po otcově smrti se dobře s bratrem Hanušem snášel. Měli patrně dohodu o užívání Hlubčicka, Fulnecka a podílu na Opavě a Hradci tak, že Jan vládl na Hlubčicku. Smrtí jeho bratra 16. Hanuše scelil ve svých rukou celé Hlubčicko, ovšem bez Cukmantlu a Edelštejnu, které zatím bylo ve prospěch krále pro rodinu ztraceno úplně (CDS VI, 258, 299), i Fulnecko a podíl na Opavě a Hradci. Jan. se jako mladý vdovec již neoženil a vysloužil si tak označení Pius (Zbožný). Bylo brzo zřejmé, že jeho osobou hlubčická linie knížat vymře, a že Hlubčicko se stane neodvratně jako odumřelé léno majetkem uherského krále Matyáše Korvína. Zpeněžil proto roku 1464 svůj otcovský díl na Opavě, který prodal českému králi Jiřímu Poděbradskému (Kapras I, 68), i Fulnecko, které zastavil Janovi Krumšínovi z Lešan a dohodl se smluvně ve sporu o Pomorčovice s Mikulášem knížetem Opolským. Ve složitých bojích králů Vladislava a Matyáše stál zpočátku na straně Vladislava (AČ V, 387), ale 12. 8. 1479 uznal za svého lenního pána krále Matyáše. Ještě 12. 8. 1482 se nechal urgovat od svého švagra Jana Zajíce z Hazmburka (CDS VI, 343) o výplatu věna, ale osud jeho Hlubčicka i Jana Pia

Opavského samého byl zpečetěn. Umírá bez potomků jako logické vyústění pasivity a skepse, takže se stal snadnou kořistí bojovného Matyáše Uherského, který tak Hluběcko jeho předku přivtělil ke svému Krnovsku jako základ majetku svého mimomanželského syna Jana. Od slavného pasování na rytíře r. 1438 k neslavnému konci posledního Přemyslovců na Opavsku, likvidujícího co se dalo, a dožívajícího bez ohlasu v souvěkých pramenech (datum úmrtí není známo), vedla smutná, ale zákonitě logická cesta člena rodu, který vzdal boj o své biologické i ekonomické zachování.

5. Založení ratibořské linie opavských Přemyslovců roku 1337

Přátelská a příbuzenská i politické sblížení pražských Lucemburků, krále Jana a jeho syna Karla markraběte moravského a opavských Přemyslovců, knížete Mikuláše a jeho prvorodeného syna Hanuše, přineslo své ovoce a zisk pro rodinu knížete Opavského 14. ledna 1337, kdy král Jan Lucemburský udělil Ratibořsko lémem knížeti O4. Mikuláši Opavskému, švagrovi posledního piastovského knížete Leška Ratibořského (CDS VI, 181, 182). Pro politiku pražských Lucemburků byl tento bezohledný sábecký tah dobrou investicí, protože jím získali ve svých bratrancích na Opavsku a Ratibořsku spolehlivé spojence. Pro početnou rodinu O4. Mikuláše s jeho čtyřmi syny a šesti dcerami byl zisk Ratibořska darem z nebes. Darování Ratibořska opavským Přemyslovcům však neprospělo celému rodu, ale právě jen jedinému synovi, který pocházel z manželství O4. Mikuláše Opavského a Anny Ratibořské, 18. Hanušovi knížeti Opavsko-Ratibořskému, zakladateli ratibořské linie a bezohlednému pretendentovi čtvrtiny Opavska.

18. Hanuš Opavský. Nar. ok. 1332 (otcem O4. Mikuláš), zemř. 1381

Odd. 1361 Anna (nar. ok. 1345), dc. Jindřicha knížete Hlohovského řeč. Ferreus, synové 1. Jan řeč. Ferreus nar. ok. 1365 (dále 20) a 2. Mikuláš nar. ok. 1370 (dále 19). Dcera Markéta nar. ok. 1380, zemř. 6. 10. 1431, odd. 1. 1. 1406 Bolek kníže Těšínský zemř. 6. 10. 1431

Od svého mládí aspiroval Hanuš Opavský na přední postavení ve středoevropské politice, stal se členem nejužšího kruhu, obklopujícího císaře Karla IV., sídlem trvale v Praze a dal do služeb české politiky i svou osobu, když r. 1361 se na přání Karla IV. oženil s dcerou významného hlohovského knížete, na jehož spojenectví Karlovi IV. tolik záleželo. Bez ne-snází ještě za otcovou životu dosáhl 30. 1. 1366 udělení Ratibořského knížectví lémem (CDS 34). Ratibořské knížectví nebylo o mnoho menší než celé knížectví Opavské, ale převyšovalo jej počtem svých měst a hradů (Ratiboř, Vladislav, Žár, Pština, Rybník) které se v budoucnu mohly stát sídly samostatných dílčích celků. Je proto příznačné, že 28. 2. 1367 tvrdě odmítl nároky svého mladšího, již dospělého bratra O5. Mikuláše, který se chystal po smrti otce O4. Mikuláše roku 1365 podílet na správě otcovského Opavska jménem nezletilých bratrů O6. Václava a O7. Přemka a ponechal si ve smlouvě zprostředkování knížetem Ludvíkem Břežským a Přemkem Těšínským (CDS VI, 39) poručnický nad nejmladšími bratry a Mikulášovi vykázal jen Hluběcko a věno po matce, zajištěné na Hlučíně a Landeku. Stal se na 12 let faktickým vládcem celého Opavska, než r. 1377 došlo k jeho konečnému rozdelení, ale patrně vedle zíštných pohnutek byl k tomu veden i nutnosti, aby otcovy nemalé dluhy - knížecí život byl vždy sladký i drahý zároveň, vzal na sebe a splácel je z výnosu Opavska jako celku. Po celou dobu

poručenské správy na Opavsku 1365 - 77 se mohl právem titulovat "Herzog von Troppau und Ratibor" a odrážel další pokusy bratra 05. Mikuláše o spoluúčast na poručenství, někdy ve formě smluv, které sankcionoval jako jediná autorita sám císař Karel IV. roku 1375 (G-M II 00, 482), někdy ve formě nevýznamných kompromisů, když společně Hanuš i 05. Mikuláš 13.12. 1372 potvrdili privilegia městu Opavě (Kopecký 368).

Ani ve svém knížectví ratibořském nebyl bez problémů a finančních těžkosítí a byl nucen odprodat Ladislavovi knížeti Opolskému část Ratibořska s Pštynou a Mikulovem a později r. 1378 i město Žary Přemkovi Těšínskému. Snad i toto přispělo k Hanušovu rozhodnutí nevzdávat se části Opavska, které mu po otci náleželo. Při dělení Opavska 18 a 21. dubna 1377 si vzal krnovskou čtvrtinu s městy Krnovem a Bruntálem a s hradem Fürstenwald.(12) a na trvalo oddělil dějiny Krnovska od dějin Opavska. Podobně jako otec užíval ve svém znaku otcův půlený štít i matčinu piastovskou orlici. Roku 1365 se stal švagrem polského krále Kazimíra Velikého, který se oženil s Jadvigou Hlohovskou. Zemřel před svou manželkou Annou Hlohovskou, která obě země, hlbčickou i ratibořskou spravuje se starším synem 20. Janem až do zletilosti jejich mladšího syna 19. Mikuláše. Více než 10 let.

19. Mikuláš Opavský Nar. ok. 1370 (otcem 18. Hanuš), zemř. ok. 1406, neženatý

Byl při smrti svého otce 18. Hanuše Opavského a Ratibořského nezletilý a kunderivu zůstával i jako dospělý v nedílu se stářím bratrem ve vládě nad Ratibořskem. Zato jejich podíl na rozdeleném Opavsku si oba bratři 1. 10. 1405 rozdělili (CDS II, 48) a Mikuláš si nechal tehdy pro sebe jižní polovici Krnovska s Bruntálem. Krátce potom však zemřel a Bruntálsko opět přešlo na bratra 20. Jana.

20. Jan Ferreus Opavský

Nar. ok. 1365, zemř. 12. 8. 1424, manž. ok. 1390 Helena Jagellonská dc. Dimitira Korybuta (zemř. ok. 1450)
Synové 1. Mikuláš nar. ok. 1400(dále 21) a 2. Václav nar. ok. 1405(dále 24). Dcera Markéta nar. ok. 1390, zemř. ok. 1406, manž. Přemyslava knížete Osvětimského (zemř. 1407)

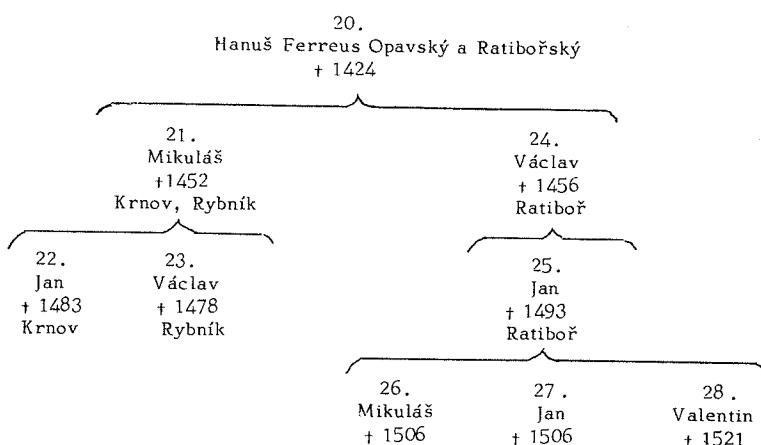
Hanuš (Jan), pokřtěný po otci a dědici po dědečkovi přízvisku Ferreus, se po první s otcem 18. Hanušem a s matkou Annou připomíná jako jejich prvorodený syn r. 1375 (Kopecký 375). Za nezletilosti svého bratra 19. Mikuláše provedl faktické rozdělení Hlubčicka na dvě polovice, z nichž jednu s Bruntálem nechal mladšímu bratrovi a druhou 1384 - 85 prodal formou dlužní zástavy se souhlasem krále Václava IV. Ladislavu Opolskému (CDS VI, 69 a G-M II, 493). Stejně jako jeho otec byl vlivným členem dvora českého krále Václava IV, r. 1397 zastával úřad nejvyššího hofmistra českého království a pracoval jako spojenec markrabího Jošta, jemuž osobně a iniciativně dopomohl k pomstě nad rádcí krále Václava, povražděnými na Karlštejně 11. června 1397. Později přešel na stranu Prokopa Moravského a až do konce vlády Václava IV. mu byl ponechán úřad hejtmana Kladského a Nemodlinského. V téže době podobně jako otec uzavřel snatek, vyhovující zájmům českých králů a oženil se s Helenou kněžnou Litujskou, sestrou Zikmunda Korybutoviče, pozdějšího pozádaného krále českého. Dynastické politice pražských Lucemburků zůstal věrný i po vypuknutí

husitských válek, uznal Zikmunda za českého krále a r. 1420 mu holdoval ve Vratislavu. Do průběhu husitských válek zasáhl neblahým způsobem, když zajal poselstvo husitů k polskému králi a uvalil na své Ratibořsko i Krnovsko nenávist husitů s řadou odvetných akcí. Odčinil 6. 10. 1422 krátce před svou smrtí odprodej Krnova, vyplatil jej od Ludvíka Břežského a připojil k Bruntálsku. To po smrti bezdětného bratra 19. Mikuláše přivítěl ku svému majetku. Správu Ratibořského knížectví, Krnovska a Bruntálska po jeho smrti vedla vdova Helena, než oba synové dospěli a převzali dědictví po otci a dědovi do svých rukou. Rok smrti 20. Hanuše Ferrea Opavsko-Ratibořského se stal koncem vlivné a mocné primogenitura opavských Přemyslovců, neboť nastal příkrý zlom rodu k horšímu.

6. Úpadek a konec ratibořsko-krnovské linie opavských Přemyslovců

Zdánlivě byli oba dědicové 20. Hanuše Ferrea nadějí bohatého knížecího rodu, protože jejich otec jim zanechal nepříliš zmenšené samostatné knížectví Ratibořské a menší, ale bohaté Krnovsko, které se zatím domohlo postavení samostatného knížectví, i když bylo jen součástí pradědova Opavská. Právě tady jejich otec při potvrzení privilegií města Krnova 13. a 20. 9. 1422 užíval titulu "Herzog zu Troppaw, zu Ratibor und zu Jägerndorf". Problém byl v tom, že jak starší syn 21. Mikuláš, tak mladší 24. Václav se projevili jako pokračovatelé v linii svého děda 18. Hanuše, nikoliv zvyšováním vlivu a slávy rodu, ale prostoduchou soběckou politikou dělení a zadlužování přemyslovského Krnovska a piastovského Ratibořská. Provedli sice rozdělení majetku po otci až 15. října 1437, ale zato definitivně a tvrdě a na svých dědických podlech založili dvě samostatné linie bez špetky rodové soudržnosti a bez náznaku, že by měli zájem na opětném zcelení či dokonce rozšíření rodového dvouknížectví ratibořsko-krnovského.

Rodové schema krnovských a ratibořských Přemyslovců v letech 1400 - 1521
21 - 23 linie krnovská, 24 - 28 linie ratibořská



21. Mikuláš Opavský.

Nar. ok. 1400 (otcem 20. Jan), zemř. 27. 12. 1452. Manž. 1. Markéta Clema v. Elguth, 2. Barbora roz. Reckenbergová, vdova po krakovských měšťanech Vilém Obulczow a Jiří Orient. Synové 1. Jan nar. i ok. 1435 (dále 22) a 2. Václav nar. ok. 1440 (dále 23). Dcery 1. Barbora nar. ok. 1445, zemř. 1510, odd. 1475 Hanuš kníže Těšínský - Zátoorský a 2. Mach na nar. ok. 1450, zemř. 1528, odd. 1493 Kazimír kníže Těšínsko-Osvětimský, zemř. 1491

Dospěl ještě za otcova života a spravoval Krnovsko a Ratibořsko ještě r. 1425 společně s matkou, protože až r. 1428 vystupoval poprvé s mladším, zatím dospělým bratrem 24. Václavem jako knížata opavská, ratibořská a krnovská (CDS II, 55 a VI, 194 aj.). Přiklonil se ve své politice ke Slezsku a Polsku a r. 1435 je účastníkem slezského lanfrýdu a r. 1447 uzavřel smírnou dohodu s Polskem. Teprve 15. 10. 1437 se s bratrem dělí o Krnovsko a Ratibořsko tak, že sám dostává celé Krnovsko i s Bruntálem a pro vyvážení i část Ratibořska s hrady Rybníkem, Vladislavem, Pštinou a s dvěma samostatnými statky Vartnovem a Bavorovem (CDS VI, 195). Tento díl později zvětšil o hrad Lobenstein s městem Cvilínem na pomezí Krnovska a Hlubčicka, kde pak převážně sídlil. Tato změna byla nejspíše v souvislosti s velkou změnou v rozsahu Krnovska. R. 1447 zastavil ve vysoké dlužní částce Hynčíkovi z Vrbna celou polovici krnovského knížectví s městem Bruntálem, které se již ke Krnovsku nikdy nevrátilo. Nedlouho před svou smrtí se oženil s krakovskou měšťankou Barbarou, která jej přežila a nechtěla předat poručnickou správu nad nezletilými nevlastními syny a nad manželovým majetkem svému švagrovi 24. Václavovi knížeti Ratibořskému. Ten jako vlastní strýc obou sirotků 22. Jana a 23. Václava proto prostě mocí zbral r. 1453 jak Krnovsko, tak i jejich rybníckou část Ratibořska. Když však krátce potom r. 1456 zemřel, vdova - švagrová se opět zmocnila správy Krnovska a Rybnicka (KD I, 42) a držela je až do zletilosti staršího z nevlastních synů 22. Jana a stáhla se na vzdovské sídlo Pštinu.

22. Jan Opavský. Nar. ok. 1435, zemř. 1483, neženatý.

Od nevlastní matky Barbory převzal pro sebe a pro bratra celé otcovské dědictví s výjimkou Pštin, které doživotně držela vdova Barbora. Jakmile dospěl mladší bratr 23. Václav, provedl další dělení Krnovska a Rybnicka (CDS VI, 268). Připadlo za díl teoretické celé Krnovsko, od něhož ovšem Bruntálsko, nově získaný otcův Lobenstein a v Ratibořsku hrad Vladislav, byly v dluhu zastaveny Vrbnům. Když uherský král Matyáš Korvín r. 1469 zahájil válku proti českému králi Jiřímu Poděbradskému, nepřidal se kupodivu Jan na uherskou stranu a osobně čelil vpádům uherských vojsk do Slezska. Král Matyáš mu proto dobyl a poboril hrad Vartnov a Fürstenwalde, i město Cvilín a dne 30. srpna 1474 dokonce i Jana u Albrechta zajal. Aby si zajistil osobní svobodu a propuštění ze zajetí, souhlasil s Matyášovými podmínkami a postoupil mu celé své Krnovsko jako záruku, že se kdykoliv postaví králi Matyášovi jako včezen znova ve Vratislavě (AČ IV, 388). Dožil pak ve Slezsku prakticky jako bezzemek, protože Matyáš mu ponechal jen nevelké panství s hradem Vladislaví v Ratibořsku. Krnovsko tvořící celou osminu někdejšího velkého knížectví Opavského, již zůstalo trvale v moci Matyáše Korvína a jeho syna Jana.

23. Václav Opavský. Nar. ok. 1440, zemř. 1478, neženatý.

Při dělení otcovského dědictví r. 1464 si vybral hrad a město Rybník, Pštinu a Žary v Ratibořsku (CDS VI, 268). Byl stejně jako starší bratr 22. Jan Opavský poražen uherským králem Matyášem Korvínem, když nechtěl opustit stranu českého krále a Slezských knížat. V moci krále Matyáše jako jeho zajatec a vězen v Kladsku zemřel a král Matyáš jeho část Ratibořska zabral pro sebe.

Hrubá síla a válečné štěstí krále Matyáše způsobilo tak naprostou likvidaci krnovsko-rybnické linie primogenitura opavských Přemyslovců po stránci ekonomické i biologické. Prohra a uvěznění dvou opavských knížat připadá do období nejhlučšeho úpadku české státnosti, kdy po míru olomouckém r. 1478 musel král Vladislav souhlasit se ztrátou Moravy, Slezska i Lužice na dobu života krále Matyáše, zemřelého r. 1490. Své oba bratry i krále Matyáše přežila jejich sestra Barbora, provdaná za Hanuše IV. knížete Těšínského, Osvětimského a Zátoorského z rodu Piastova a zcela legálně po Matyášovi zdědila všechny statky svých bratrů, takže již r. 1491 potvrzuje městu Krnovu jako jeho paní městská privilegia. Provídala r. 1492 svou dceru Barboru Helenu za českého pána Jiřího ze Šternberka a jeho otec kancléř Jan Šternberk dosáhl u krále Vladislava 3. 10. 1493, že mu i jeho synovi Jiřímu bylo Krnovsko uděleno lémem (G-M II, 526). Tchýně Jiřího Šternberka, Barbora Opavská provdaná kněžna Osvětimská, poslední panující Přemyslovna na Opavsku, vykonávala vládu společně s Jiřím Šternberkem. Resignovala možnost výplaty Bruntálska z rukou bratří Vrbnů a potvrdila jejich zástavu 18. 6. 1496 na dalších 10 let (G-M II, 527) a se zetěm Jiřím Šternberkem vystavuje listinu na Landek, Hlučín a Chřenovice 25. 2. 1506 (CDS VI, 462) a další 22. 5. téhož roku (G-M II, 534). Krátké potom mezi 6. 11. 1510 a 15. 6. 1511 zemřela. Krnovsko s ostatními někdejšími majetky opavských Přemyslovců zdědili po smrti jejího zetě Jiřího Šternberka okolo r. 1511 jeho tři synové, ale ti Krnovsko bez rozpaků r. 1523 prodali ještě za života své matky Heleny (zemřela 4. 3. 1526) markrabímu Jiřímu Braniborskému z rodu Hohenzollern-Ansbáského. Tepřve tímto rokem končí nepřetržitá řada přímých potomků někdejšího levobočka Přemysla Otakara II. na Opavsku.

24. Václav Opavský. Nar. ok. 1405 (otcem 20. Jan), zemř. 29. 10. 1456.
 odd. 15. 10. 1437 manž. Markéta (zemř. 5. 11. 1464)
 dc. Vincence Szamotuli, kastelána v Miedzerzcích.
 Syn Jan nar. ok. 1440 (dále 25). Dcery 1. Kateřina (zemř. ok. 1480), odd. Vladislav z Domoborž kastelán Nabiela v Kališi zemř. 1467, 2. Helena nar. ok. 1445, zemř. ok. 1480, manž. Jan Ostrorog kastelán Miedzerzyce a palatin Poznaňský, zemř. 1501 a 3. Anna, nar. ok. 1450, zemř. ok. 1480, neprovdaná.

Při dělení otcova majetku si vybral 15. 10. 1437 díl Ratibořský, tedy knížectví Ratibořské zmenšené o oblast hradu Rybníka. Se starším bratrem 21. Mikulášem mu zůstalo společné právo razit ratibořskou minci a správa kláštera v Rudě. Zmenšení majetku o bratrův díl jej posunulo dolů ve společenském žebříčku polské šlechty, ke které výborem svých zetě i své manželky patřil. Přesto jeho syn se sňatkem udržel v knížecím prostředí.

Snad jen díky tomu, že zmenšené Ratibořsko nebylo třeba dělit mezi další dědice.

25. Jan Opavský.

Nar. ok. 1440 (otcem 24), zemř. 14. 4. 1493, Manž. ok. 1470 Magdalena (zemř. 1501), dc. Mikuláše I. knížete Opolského. Synové 1. Mikuláš nar. 1478 (dále 26), 2. Jan nar. ok. 1483 (dále 27) a 3. Valentin nar. ok. 1485 (dále 28).

Ze svého Ratibořského knížectví odprodal r. 1479 hrad a panství Pštinu bohatému uherskému rodu Thurzů. Po vymřelé linii krnovské dědickou smlouvou získal pro sebe Rybník a tak Ratibořsku nahradil ztrátu Pštiny. S rodinou své manželky - knížaty Opolskými - uzavřel dohody dědické, které kromě očekávání byly realizovány již v generaci jeho synů, kteří nezanechali ani mužských, ani ženských potomků.

26. Mikuláš Opavský. Nar. ok. 1478 (otcem 25. Jan), zemř. 1506, odd. 1505 manž. Anna (zemř. ok. 1530) dcera Zbiegniewa z Tczynia.

Prvorozený syn 25. Jana mladšího knížete Ratibořského. Zemřel krátce po svatbě bez potomků.

27. Jan Opavský.

Nar. ok. 1483 (otcem 25. Jan), zemř. ok. 1506.

Stejně jako starší bratr, zemřel zcela mladý, krátce po dosažení zletilosti. V listině ze 20. 4. 1501 poprvé vystupuje se svým bratrem 26. Mikulášem ještě s plným titulem Nicolaus und Hannus Herzogen in Schlesien, zu Troppau und Ratibor.

28. Valentin Opavský. Nar. ok. 1485, zemř. 13. 11. 1521.

Zůstal po smrti obou starších bratrů jediným dědicem knížectví Ratibořského. Poprvé je jako dědic zmíněn 19. 12. 1506. Získal k Ratibořsku moravskoslezské panství Bohutín. Po jeho smrti zdědili knížectví ratibořské knížata Opolská.

Předběžné shrnutí všech současných nejzákladnějších znalostí o ekonomickém, biologickém a politickém vývoji opavských Přemyslovců v letech 1255 - 1521 mělo přinést české, moravské i slezské genealogii řadu námětů na zpřesnění osudů jednotlivých členů rodu knížat Opavských obou linii v Opavě i v Ratiboři. Bylo by předčasné shrnovat získané poznatky a porovnávat průběh dekadence rodu a jejich genetické i ostatní ukazatele, jak těmto úvahám daly svůj prostor Listy Genealogické a heraldické společnosti. Smyslem bylo probudit zájem o genealogii a heraldiku nejvyšší rodiny Opavské a o studium dějin tolik opomíjené země Opavské, alespoň částečně splnit dluh české genealogie k českým rodům královským a knížecím a rozšířit komparativní základnu české genealogie.⁽¹³⁾

POZNÁMKY

1. F. Kopetzky, Zur Geschichte und Genealogie der Přemyslidischen Herzöge von Troppau. Archiv für österreichische Geschichte XII, 1869 a týž, Regesten zur Geschichte des Herzogtums Troppau (dále jen Kopeck-

- ký), tamtéž XLIV, 1871, H. Grog Grotenfend, Stammtafeln der Schlesischen Fürsten bis zum Jahre 1740, Wroclaw 1899(dále Grotfend), K. Wutke, Stamm- und Ubersichtstafeln der schlesischen Fürsten, Wroclaw 1911, W. Dvorzaczek, Genealogie, část II, tabule, Warszawa 1959, K. Jasinski, Rodowod Piastow śląskich, II a III, Wroclaw 1975 a 1977, O. Balzer, Genealogie Piastow, Krakow 1895, x a G. Biermann, Geschichte der Herzogtümer Troppau und Jägerndorf, Těšín 1874
2. Z naší literatury především V. Prasek, Historická topografie země Opavské, Opava 1889, týž, Dějiny kraje Holasovského čili Opavského, Opava 1891, a týž Dějiny knížectví Těšínského, Opava 1894; ze zásadních prací J. Kapras, Pozůstatky knih zemského práva knížectví Opavského I a II, Praha 1906 a 1906 (Historický archiv sv. 28 a 31) a jeho tři práce ve Věstníku Matice opavské (dále VMO) Opavské právní dějiny doby knížecí (VMO 24), O státoprávních poměrech Opavska (VMO 16, 17 a 18) a Testament Přemka Opavského a jeho provedení (VMO 15).
 3. Z pramenných edicí má základní platnost Codex diplomaticus Silesiae (dále CDS), Wroclaw 1857 násl. zvláště díl II a VI, dále Grünhagen-Markgraf, Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürsten im Mittelalter (dále G-M), I a II, Lipsko 1881 a 1883, E. Němec, Codex diplomaticus Ducatus Tessinensis, Těšín 1955 - 1961, Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae a J. Šigut, Opavský listář I - III, Opava.
 4. V. Prasek, Dějiny str. 80 - 126 a Topografie 89
 5. V. Prasek, Dějiny str. 125 a 126.
 6. V. Prasek, Přehled s výkladem na dílčí listiny, Program čes. vyššího gymnasia v Opavě, 7, 1890
 7. Smlouva proto evidována v edicích G-M II 96 a 390, CDM XII, 326 a CDS VI, 105, 112 a 113
 8. CDS VI, 161 (slib císaře Zikmunda nahradit škody v českém tažení,) SRS VI, 110 (úmluvy v Grodkově 18. 10. 1421), AČ 3, 334 (moravský landfýrd ze 17. 11. 1421) SRS VI, 28 (jednání s králem polským,) SRS VI, 33 a Kopecký 447 (protipolská smlouva z 5. 1. 1423) a SRS VI, 53 (účast ve slezské válce)
 9. A. Sedláček, Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův. Věstník KSČSN ročník 1914, III 73 s fotografií náhrobku na str. 74
 10. tamtéž, bez jistoty ("ač lze za to míti")
 11. F. Dvorský, Páni z Kravař.
 12. V. Prasek, Přehled s výkladem na dílčí listiny. Program.

PŘEDCI, RODINA A PRVNÍCH 100 POTOMKŮ ČESKÉHO KRÁLE KARLA IV. V LETECH 1241 - 1777

Jaroslav Honc

I když státnické a diplomatické poslání a úkoly ponechávaly císaři a českému králi Karlovi IV. jen spoře volný čas, nalezel příležitosti i ke svému kulturnímu využití a byl ve své době nejvzdělanějším panovníkem. Do dějin české literatury se zapsal jako autor latinského nedokončeného vlastního životopisu a spoluautor legendy o sv. Václavu a Pulkavových českých kroniky a celou řadou svých akcí a podnětů od založení university v Praze až po podporu humanismu a uvedení teoretického spisu *Crescentia o rozvoji ze mědžlství*. Karlova autobiografie, sahající jen do roku 1346 nám vykresluje citlivého mladého panovníka, sbírajícího první politické i vojenské zkušenosti ve složitých poměrech evropské politiky v Německu, Itálii a v českých zemích. Karel IV. se po pobytu na královském dvoře v Paříži (do r. 1330), v Lucembursku a v Itálii vrátil konečně 30. října 1333 do Prahy a vyjádřil prostě a jímat lidsky svůj první český návrat slovy "...nenalezli jsme ani otce, ani matky, ani bratra, ani sester, aniž koho známého. Také řeč českou jsme úplně zapomněli, ale později jsme se jí opět naučili, takže jsme mluvili a rozuměli jako každý jiný Čech." Od té doby na rozdíl od otce - krále - cizince se Karel IV. stala země jeho matky Elišky Přemyslovny i jeho zemí a bylo jen otázkou času, když se při studiu dějin českého království a rodu Přemyslovců zaujmeme i o dějiny vlastního rodu. Když totiž po dvou prvních teologicky a filosoficky motivovaných kapitolách svého životopisu chtěl Karel IV. vysvětlit smysl svého díla, formuloval své kronikářské poslání shodně jako o staletí později František Vavák a desítky prostých českých kronikářů a rodopisců slovy: "Nyní chci vám psát o marném a nemoudrému životě svém a o počátku svého běhu světského, aby vám mohl sloužiti za příklad... Neboť také psáno jest: "Otcové naši vše povravovali nám". A ihned potom podal celostránkový přehled o svých předcích z otcovy strany, o svém narození, a o svých sourozencích, dále o svém příchodu do Paříže r. 1323 a o složitých příbuzenských vztazích svého rodu a francouzských králů Karla IV. a Filipa VI. z Valois. Karel IV. přitom nezachází do detailů a odkazuje čtenáře na soudobé kroniky, které genealogické souvislosti povýšily na osnovy svých vyprávění. Praktická živá genealogie v době Karla IV. nebyla ještě degradována na prostou pomocnou vědu historickou, byla spíše "z ákademní" vědu historickou a nepominutelnou funkcí informátora ve složitých dynastických souvislostech doby, která bezostyšně podrobovala své snatkové politice a vysoké celoevropské politice osobní přání a zájmy synů a dcer panovníků.

Dobrá úroveň znalostí o genealogii rodu, panujících v době Karla IV. v Čechách, Bavorsku, Uhrách a Francii, nezbytná ve své době a dnes naopak půso-

bíci se moúčelně či úsměvně, irritující a přesto imponující, měla pochopitelně daleko do vědeckosti či poutavosti a Karel IV. se jí ve svém životopise zabývá jen v nezbytné míře. Ne on, ale historiografové, či snad lze říci "geneografové" jeho doby i dob pozdějších to byli, kteří měli povinu zaznamenat pro paměť všechny údaje o předcích, rodině a potomcích Karla IV. a každého panovníka. Jak se však ukáže, ne vždy tak učinili.

1. Předci císaře a krále Karla IV.

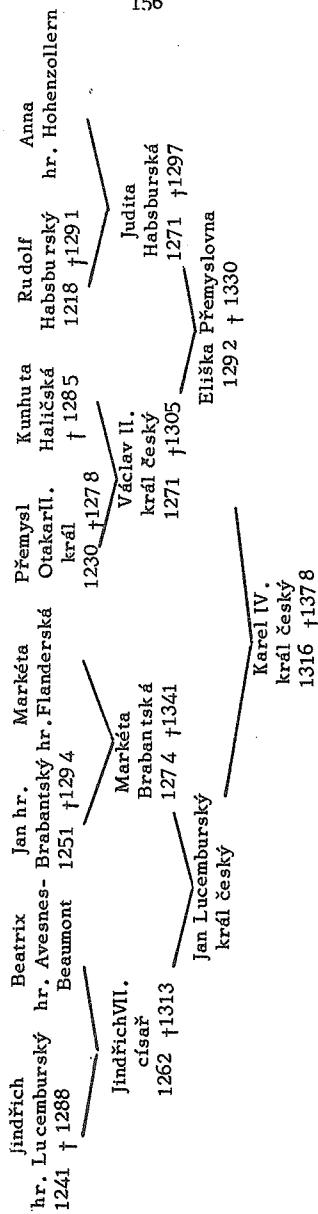
Každý genealog, sestavující rodový vývod, potvrdí, že historie je sice spravedlivá, ale i vrtosivá a že prolínání rodů s čilou geografickou mobilitou a rodů inertních patří ke genealogické realitě. Od konce 18. století, celé 19. a tím spíše 20. století je ve znamení změn bydlišť jednotlivých rodin a rodů a "věrnost" rodinnému sídlu a půdě jakoby zanikla, takže překlenutí období, kdy naši předkové byli omámeni možností volně se pohybovat a kdy současně matrิกy ještě neuměly původ nových obyvatel zaznamenat, je někdy úkol na celá léta pilné faktografické práce. Při šlechtické genealogii problém volného stěhování a změn přídomků byl při sestavování vývodů, rodokmenů či rozrodu rozhodujícím a ztěžujícím momentem od samého počátku, protože volnost změn sídla byla šlechtě přímo imanentní a určující a odlišující ji od mas, připoutaných k půdě podle zásady "glebae adscriptio". Vývod Karla IV. ze 64 předků je klasickou ukázkou rodu s velkým územním rozptylem předků a jeho autor, Vladimír Janovský, jej před 30 lety pro Vyššínu časopis Rodokmen sestavil jen s využitím veškeré starší i novější genealogické literatury^{1}) Všechny 64 předků Karla IV. lze rozdělit do sedmi regionů od Řecka až po Belgii.

Původ předků Karla IV.

Region	Počet předků	Jejich čísla ve Vývodu V. Janovského
Čechy	1	96
Polsko, Rusko	4	104, 105, 106, 107
Řecko	4	63, 102, 110, 111
Uhry	3	98, 103, 108
Německo	19	82, 97, 100 a 112 až 127
Francie	22	70 až 79, 86 až 89, 91 až 95, 99, 101, 109
Belgie, Lucembursko	11	64 až 69, 80, 81, 84, 85, 90

Malý podíl českého regionu ve vývodu Karla IV. ze 64 předků je dán zásadou českých králů nebrati si za manželky nevěsty z domácích šlechtických rodů, ostatně před 13. stoletím neexistujících. Naopak vysoký podíl oblasti Francie a dnešního Beneluksu je dán tím, že předkové Karla IV. byli příslušníky vyšší či střední šlechty této zemí. Vcelku vývod Karla IV. jednoznačně hovoří o prostém šlechtickém původu jeho otce, který měl mezi předky jen 82. Filipa Švábského, krále římského 1198 - 1208, jako panovníka, nečítaje ovšem císaře Jindřicha Lucemburského. Naopak se strany matky Elišky Přemyslovny měl Karel IV. v generaci svého prapraprapraděda 96. Vladislava II. krále českého 1140 - 1172, dva krále uherské, dva císaře byzantské, císaře Barbarosu a další panovníky.

Vývod Karla IV. z 8 předků



Pro genealogické souvislosti, pro poznání osobnosti Karla IV., však místo velkého vývodu ze 64 předků stačí i vývod z osmi předků, zahrnující ještě rodiče jeho dědečků a babiček: vychází z vývodu V. Janovského.

Byl tedy plně oprávněný povzdech Karla IV. v září 1333, kdy se poprvé usadil v Praze, daleko od otce znova oženěného s dcerou vévody Bourbonského a od svých sester, provdaných či žijících ve Francii; neměl zde s výjimkou přemyslovských levobočků žádného přesbuzného. Tím spíše ještě jako moravský markrabě, odkazaný sám na sebe a prekonávající intriky otcových dvořanů, se pustil energicky do výstavby rodinného sídla v Praze a povolal sem proto z Lucemburska svou francouzskou manželku Blanku z Valois.

2. Rekonstrukce rodiny Karla IV. 1334 - 137

Svými čtyřmi manželstvími vytvořil Karel IV. doklad o své výjimečné vitalitě a o optimálním východisku své dynastické genealogické snátkové politiky: jeho pět dospělých dcer a tři dospělé synové představovali velký genetický a politický potenciál. Patří však k tragice tohoto vrcholně citlivého muže, že by býval musel žít do svých 74 a 90 let, kdyby se chtěl potěšit s prvními dvěma vnoučaty a že umíral bez jistot o pokračování svého rodu po meči. Podklady o manželstvích a dětech Karla IV. měly bez mezer shromáždit jeho historiografové a genegrafové, avšak tato úkol splnili jen zčásti. Všechny jejich neúplné zprávy naposledy shromáždil a interpretoval r. 1968 český historik a archivář Zdeněk Fiala ve svém díle Předhusitské Čechy 1310 - 1419 a v jeho příloze č. 3 Rodokmen Lucemburků. Chybí tu jen nezakreslené šesté dítě Karla IV., které i s matkou zemřelo v červenci 1362.⁽²⁾ Aby obraz rodiny Karla IV. bylo možno porovnat s rekonstruovanými rodinami jinými, je třeba dosažitelné údaje o narozeních, úmrtích a snátcích Karla IV. a jeho manželek a dětí sestavit do rodinného listu, jak se v Listech GHSP postupně sjednocuje a ustanovuje v zájmu společného programu české genealogie a historické demografie.⁽³⁾ První sloupec čísel udává data na rození, druhý sloupec data úmrtí a třetí sloupec data svateb.

JH 4 1

List rekonstruované rodiny Karla IV.

1. Karel IV., císař, král český	14 05 1316	29 11 1378	
2. Blanka z Valois, dcera Filipa VI. krále francouzského	-- -- 1316	01 08 1348	-- -- 1334 děti 01 a 02
3. Anna Falcká, dcera falckého Rudolfa Falckého	-- -- 1329	02 02 1353	04 03 1349 dítě 03
4. Anna Svídnická, dcera knížete Jindřicha Javorského	-- -- 1339	11 07 1362	27 05 1353 děti 04 - 06
5. Eliška Pomořanská, dcera knížete Bogislava Pomořanského	-- -- 1346	15 02 1393	-- 05 1363 děti 07 - 12
01. Markéta	24 05 1335	-- 09 1349	-- -- 1348 Ludvík král uherský
02. Kateřina	-- -- 1342	-- -- 1386	-- -- 1353 Rudolf IV. Habsburský
03. Václav	17 01 1350	28 12 1351	-- -- 1366 Ota Bavorský
04. Alžběta	19 04 1358	04 09 1373	-- -- 1366 Albrecht III. Rakouský
05. Václav	26 02 1361	16 08 1419	král český

06. dítě	11 07 1362	11 07 1362	dítě
07. Anna	11 07 1366	-- -- 1394	1381 Richard II. Anglický
08. Zikmund	14 02 1368	09 12 1437	král uherský
09. Jan	15 05 1370	01 03 1396	markrabí z h. ořebecký
10. Karel	13 03 1372	24 04 1373	dítě
11. Markéta	29 09 1373		1387 Jan Hohenzollernský
12. Jindřich	-- 08 1377	-- -- 1378	dítě

Pro 14. století nemá historická demografie tak mnoho informačních souborů, aby mohla odezvít i od tak neúplného rodinného listu Karla IV. a jeho čtyř manželek: nedbalost tehdejších dvorních genealogů je neodčinitelná. Nelze tedy říci přesně, zda Karel IV. měl skutečně jen 12 dětí, protože kronikáři nepokládali za závažné zaznamenat narození děvčátek zemřelých v kojenec-kém nebo dětském věku jakožto skutečností pro dynastii a rodokmen nedůležitých. Proto nejjávější otázky, kladené historickou demografii, plodnost žen a úmrtnost dětí, lze v případě čtyř manželek Karla IV. zodpovědět jen nesnadně.

První manželství Karla IV. a Blanky z Valois, uzavřené ve formě zásnub roku 1323 a konzumované nepochybně až po přestěhování Blanky z Lucemburska do Prahy v létě 1334, přineslo oběma 19letým manželům první dítě v květnu 1335. Hned potom však následoval celý řetěz událostí, které znamenaly faktické zrušení tohoto mladého nadějnáho manželského soužití na celých šest let a způsobilo, že meziporodový interval bez historické analogie v rozsahu asi 90 měsíců nelze přičíst na vrub nedbalosti královských kronikářů a genealogů, ale skutečnosti. Nic by totiž více nezkomplikovalo vztah mezi Karlem IV. a jeho nestárnoucím otcem Janem, než kdyby v příslušném intervalu se i Karloví IV. narodilo r. 1336 či 1337 jako druhé dítě syn. Král Jan, který se 25. 2. 1337 v Praze stal otcem syna Václava, by se snadno mohl stát podruhé i dědečkem a i když tyto situace nebyly při raném dospívání dcer (po 14 roce) a synů (po 16 roce) výjimečné, v podvídání by realita dvou čekatelů - syna a vnuka - na trůn tak dost vznětlivému Janovi Lucemburskému na klidu nepřidala. Vlastní životopis Karla IV. však v otázce vztahů Karla IV. k otci a k nevlastní matce Beatrixi Bourbonské i k vlastní manželce Blance zcela mlčí. Nemohl ovšem nesmlícti, že čestní lucemburskí dvořané králi Janovi připomínali potencionální nebezpečí ztráty trůnu ve prospěch agilinského a oblíbeného syna Karla "... vyžene vás, kdykoliv bude chifit, neboť sám jest i dědicem království i pochází z rodu českých králů a velmi jest milován od Čechů, vy však jste král příšlý", až se otec rozhodl poslati Karla IV. z Prahy a z Čech k plnění dynastických vojenských a diplomatických úkolů. A tak rodinná idyla Karla IV. skončila ještě v roce 1335, kdy z otcova rozkazu vedl vojsko proti Boleslavovi Minstrberskému do Slezska, účastnil se jednání na Stoličném Vyšehradu v listopadu 1335 mezi uherským králem a otcem, znova se vrátil do Slezska a odtud do Tyrolska, kde měl spravovati země mladšího bratra Jana Jindřicha a jeho manželky Markéty Tyrolské a kde zůstal i následující rok 1336. Z Tyrol v zimě 1336/37 vyjel na křížovou výpravu do Litvy a dopšel až do Královce na břeh Baltu, v dubnu 1337 byl opět v bratrových Tyrolích, účastnil se dobrodružné intervence v dalmatské Senje a Gradu na břehu Jadranu a přes Tyroly se na podzim 1337 vrátil do Prahy. Jeho manželka Blanka s malou dcerkou byla z Prahy zatím nuceně přestěhována do Brna, nejspíše

v souvislosti s pobytom královny Beatrice v Praze ; Karel IV. sám zůstal bez finanční podpory od otce a podřízen Pertoltovi z Lipé, jehož král Jan pověřil správou celého českého království. Pobyt manželů Karla a Blanky v Brně se podobal spíše vyhnanství a skončil již v roce 1339. Tehdy se Karel IV. vydal za otcem do Německa a do Slezska, zlikvidoval odboj Mikuláše z Potštejna ve Východních Čechách, ještě v léti 1339 s otcem odjel do západní Evropy, na krátko se v květnu 1340 vrátil na Moravu, ale byl ihned poslán po třetí do Tyrolska a severní Itálie až na jaře 1341 se, s otcem vrátil do Čech. Tak se po šesti letech, nečítaje krátké intermezzo v Brně, konečně obnovilo manželské soužití Karla IV. a Blanky, bez jejich viny přerušené a někdy v roce 1342 se narodila druhá dcera Kateřina. I po roce 1341, který přinesl konečné smíření otce Jana a syna Karla a souhlas s jeho korunováním v Praze, ovšem Karel IV. nezůstal nečinným pozorovatelem evropské politiky z pražského paláce. Nehodlal se vzdátí skvělé příležitosti, vytvořené volbou jeho dávného pařížského přítele Petra Rogerii (pozdější papež Kliment VI.) za avignonského papeže, aby spolu s ním a s otcem nezosenovali sesazení římského císaře Ludvíka Bavora a svého zvolení na jeho místo roku 1346. Tyto a jiné závažné akce Karla IV. jej téměř zcela odvedly z Čech od manželky Blanky v Praze, takže jejich manželství, ukončené v srpnu 1348 smrtí dvaatřicetileté Blanky, již nové děti nepřineslo. Stalo se tak dokladem o obětování rodinných zájmů zájmům vojensko-diplomatickým. Není přitom vyloučeno, že mladý Karel IV. byl skutečný synem svého otce a že snášel vojenské jízdy a dobrodružné výpravy v zájmu rodu Lucemburských celé téměř Evropě v dobré shodě se svými českými přáteli Buškem starším z Velhartic, Janem z Lipé, Zbyněkem Zajícem a dalšími účastníky jeho "pánských jízd" docela dobré a že mu dokonce otec musel vymlouvat úmysl táhnout proti Maurám do Španělska. Právě však, když úspěšně završil své a otcovovo dílo, stal se r. 1346 králem římským a českým a dospěl do věku usedlého otce rodiny, dvakrát ovdověl a teprve třetí a čtvrté manželství napravilo populační mezery z mládí Karla IV. měrou vrchovatou třemi syny a dvěma dcерami.

Rekonstruované čtyři rodiny Karla IV. tak přinášejí doklady o nízkém dožití věku všech jeho manželek (32, 24, 23 a 47 let) a o jejich zcela rozdílné vitálnosti. Přesné propočty jednotlivých historickodemografických ukazatelů jsou téměř nemožné v důsledku nepřesnosti údajů o datech narození a realizovaných svateb manželek a možnosti, že počet dětí Karla IV. byl vyšší nežméně o čtyři (jedno Blanka ok. 1339, jedno Anny Falcké okolo 1352, a dvě Elišky okolo r. 1364 a 1375), které zemřely v kojeneckém věku a nebyly registrovány v kronikách a které lze předpokládat podle rozložení meziporodových intervalů v Karlových manželstvích. Slabou útěchou přitom je kronikářský ranní údaj o váze novorozence Václava IV. roku 1361 (necelé 4 kg), protože šťastný otec Karel IV. daroval kostelu v Čechách ekvivalent jeho váhy (16 liber) ve zlatě.

Proto údaje o meziporodových intervalech a fertilitě Karlových manželek, shrnuté do tabulek mají dokumentovat spíše neúplnost podkladů a spodní hranici.

Středověká historická demografie u nás má dosud jen zcela ojedinělé údaje o meziporodových intervalech, než aby mohla ze 12 posvatebních a meziporodových intervalů čtyř manželství Karla IV. vyvzakovat závěry. Přesto je nepochybný výskyt čtyř krátkých meziporodových intervalů 17 měsíců

(mezi 05 a 06), 19 měsíců (mezi 07 a 08), 21 měsíců (mezi 09 a 10) a 18 měsíců (mezi 10 a 11) vždy po dětech přežívajících a dokojených, dokladem významným pro téži o diferenční fertilitě žen, majících k dispozici kojné: o kojení malého Václava, bratra Karla IV., českou kojnou a ne matkou Beatricí Bourbonskou r. 1337 se jako o významné skutečnosti zmínili i kronikáři.

Meziporodové intervaly manželek Karla IV.
v měsících

Jméno	Interval mezi svatbou a 1. porodem	Intervaly mezi II. a dalšími porody
Blanka	12	84
Anna Falcká	10	
Anna Svídnická	59	34 17
Eliška	38	19 28 21 18 47

Fertilita manželek Karla IV.
počet dětí narozených za 5 let

Jméno manželky a ročník jejího narození	Její věk při svatbě		Počet dětí, narozených po dosažení úmrtní či ovdovění				
	14.	19.	24.	29.	34.	39.	
Blanka 1316	18	32		1	0	1	
Anna Falcká 1329	20	24		1			
Anna Svídnická 1339	14	23	1	2			
Eliška 1347	16	31	1	2	2	1	

roku

Velmi závažný a poměrně přesnější a přesvědčivější je propočet o dosaženém věku 12 dětí Karla IV.: s jednou výjimkou u jeho nejmladší dcery, totiž lze zjistit, kdy zemřeli.

Dosažený věk dětí Karla IV.

do 1 týdne	1	06. bez jména
do 1 roku	1	12. Jindřich
do 2 let	2	03. Václav, 10. Karel
do 9 let		
do 19 let	2	01. Markéta, 04. Alžběta
do 29 let	2	07. Anna, 09. Jan
do 39 let	1	02. Kateřina
nad 40 let	2	05. Václav, 08. Zikmund
nezjištěn	1	11. Markéta

Nízká dětská úmrtnost 33 % v období s úmrtností vysoko nadpoloviční jen zasiluje dříve vyslovenou domněnkou, že asi čtyři děti Karla IV. vyšly z evi-

dence jeho kronikářům a zemřely v dětském věku. Příznivý výsledek výpočtu průměrného dožitího věku dětí Karla IV. na 22,7 let či dožitího věku sedmi dětí, přežívajících hraniči dospělosti na 35,3 let je ovlivněn dvěma případy dlouhověkosti mezi dětmi Karla IV.: Václav dožil 58 let a mladší Zikmund dokonc 69 let a překonal tak svého 62letého otce.

Populační vývoj rodiny Karla IV. se jako vrcholně špatný ukázal v generaci vnučkovské: žádná z dcer neměla děti a dědice a jen dva synové Jan Zhořelecký a Zikmund Uheršký měli r. 1390 a 1409 po dceři, pokrčené po prababičce Elišce Alžbětě Přemyslově. Tak se stalo, že rod někdejších hrabat z Limburka a pozdějších hrabat Lucemburských vymřel již synem Karla IV. 9. 12. 1437 po meči a pokračoval dále jen po přeslici.

3. Vymření Lucemburků a Alžběta Lucemburská, vnučka Karla IV.

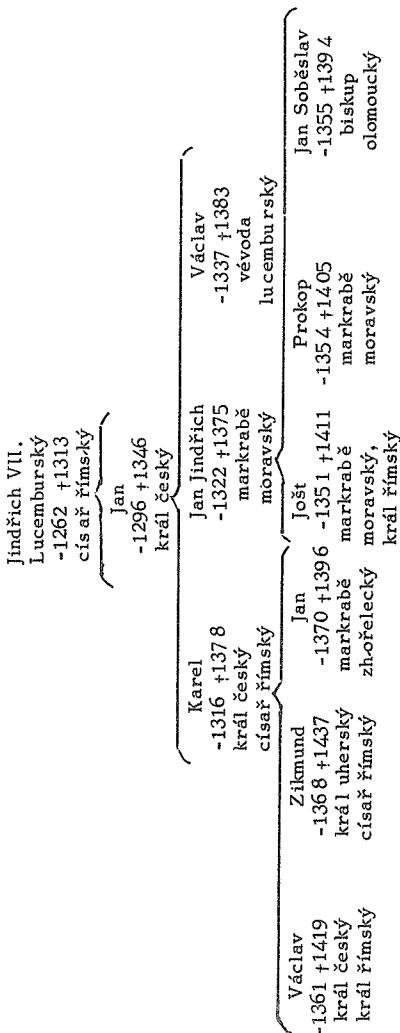
Připomínkou na neomezovanou vládu silných mužů - rytířů si dodnes nese genealogie, tehdy založená pomocná věda historická o rodových souvislostech, tím, že neguje v rodokmenech potomstvo ženských příslušnic sledovaných rodů. Na příkladu českých Lucemburků se však jasné ukazuje krátkozrakost "mužských" rodokmenů, protože rokem 1437 sice končila jejich existence, ale nekončila linie potomků Karla IV.

Je však také málo příkladů tak náhlého biologického debaku slibně se rozvíjejícího rodu, jaký historické demografii dali čeští Lucemburkové, jejichž šest dospělých členů - vnuků krále Jana Lucemburského buď nezaložilo rodinu vůbec, nebo mělo pouze dcery. Snad právě tato tragika strmhého vzestupu i pádu přispěla k jejich pečlivému genealogickému přezkumu ve zmíněném díle Z. Fialy a v díle současných Lucemburských genealogů.⁽⁴⁾

Po přeslici vymřel rod hrabat lucemburských starší vnučkou Karla IV. roku 1451, provdané 16. 7. 1409 za Antonína, vévodu Brabantského a po svém ovdovění za Jana, někdejšího biskupa litoměřického. Patřila životním stylem i povahou stejně jako nejmladší bratr Karla IV. Václav, vévoda lucemburský, zcela jinému světu.⁽⁵⁾ Střední Evropě zato zůstala většina mladší Karlova vnučky Alžběta, dcera císaře Zikmunda, zemřelá 19. 12. 1449. Byla otcem v 16 letech provdána za představitele habsburské primogenitura v Rakousku, Albrechta V. Rakouského, vyhledaného nejen za nástupce na trůnu císařském a uherském, ale i jako dědice všechny majetku rodu Lucemburků. Po své sňatce s císařem Zikmundem a protihabsburské smýšlení prosadil se u časti české šlechty, 29. 6. 1438 byl korunován na českého krále a i po jeho smrti r. 1439 zůstaly pozice Habsbursků v Čechách silné. Protože jeho starší syn Jiří zemřel ještě jako chlapec 12. 2. 1436, byl pravnuk Karla IV. Ladislav Pohrobek jediným kandidátem na český trůn. Ladislav Rakouský, naděje rodu Habsburského však ve svých 17 letech zemřel v Praze 23. 11. 1457 a protože ani jeho matka Alžběta Lucemburská ani nikdo jiný ne-měl pro tento případ připravenou variantu jinou, končí jeho smrtí definitivně generační a dynastická řada Habsbursko-lucemburského rodu. Pokud je však Ladislav Pohrobek uváděn jako poslední v rodokmenu Lucemburků ještě Z. Fialou, jde o očividnou křivdu, protože rod a linie potomků Karla IV. pokračoval jeho dvěma pravnuckami, sestrami Ladislava Pohroby Annou a Alžbětou Rakouskými.

Z obou dcer císaře Albrechta II. Rakouského a Alžběty Lucemburské po zásluze věnují historici a genealogové pozornost mladší Alžbětě, která se provdala 10. 2. 1454 do Polska za krále polského Kazimíra IV. a se svými

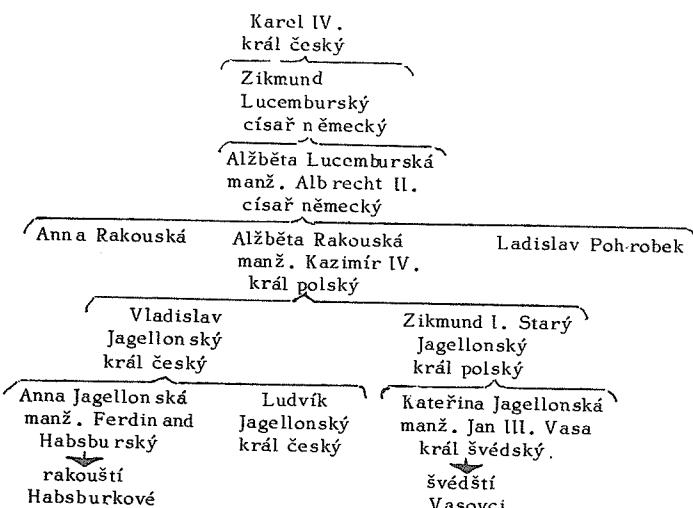
Rodokmen českých Lucemburků v letech 1262 - 1437



6 syny a 7 dcerami, prapravnuky Karla IV. zajistila pokračování rodu litevských Jagellonců na celá staletí. Úkol vysledovat potomky Karla IV. v Polsku a ve Švédsku je nesnadný, protože nekončí vymřením Jagellonců po meči r. 1572 v Vasovců r. 1672 a pokračuje v řadě jagellonských dcer v Polsku a především v potomstvu Anny Jagellonské, vnučce krále Kazimíra IV. polského, praprapravnucke Karla IV. krále českého a manželce Ferdinanda I. krále českého.

Tak se stává v 16. století sledování osudů potomstva Karla IV. i po stránce technické velmi složitým úkolem.

Schema potomků Karla IV. v letech 1409 - 1567



Polské, švédské a rakouské potomstvo Karla IV. nelze pochopitelně bráti ze zřetele a zcela samozřejmě se jejich osudy česká genealogie musí zabývat již jako příkladem disperz a předních evropských panovnických rodů. Přednostně však je třeba v roce vzpomínek na 600 let od úmrtí císaře Karla IV. věnovati pozornost té části Karlova potomstva, které patří do české genealogie a které kupodivu uniklo pozornosti všech genealogů, kronikářů a geneagrafů od 15. století dodnes. Je to potomstvo sestry Ladislava Pohrobka, starší pravnucanky Karla IV., provdané do Saska.

4. Elektronické počítače a prvních 100 potomků Karla IV.

Elektronické počítače, vyvinuté původně pro vojenské účely nedlouho před rokem 1945 a dané později ve stále dokonalejších generacích k dispozici pokroku a vědě, jsou schopny převzít za člověka zdlouhavé a nudné početní úkoly s nebývalou rychlostí, přesností a spolehlivostí. A proto v současné době jsou nasazovány ve velkém měřítku ve všech technických i komerčních oborech a začíná je používat i nová společenská věda, zvaná informatika a postupně a v daleko menším měřítku i jiné společenské vědy, nevyjímaje ani historie a archivnictví. Při zpracování historických statistických pramenů a údajů, obsahujících číselně vyjadřitelné opakovatelné skutečnosti, jsou již elektronické počítače k propočtům zákonitosti a závislostí používány s plným zdarem a úspěchem. Do pracoven genealogů si našly cestu elektronické počítače současně s historiky při zpracování matrik a rekonstrukcí rodin. Jako ve všech případech nasazení výpočetní techniky v společenskovědním sektoru

je nad jiné třeba vážit ekonomičnost použití počítačů, pracnost přípravy dat pro počítače, možnost využití klasických "ručních" propočtů a společenskou poplatku a využití dat, převáděných do paměti počítačů. Česká kvantitativní genealogie proto přes všechny teoretické úvahy o možnosti kódování a použití počítačů zaujala vyčkávací, ale ne pasivní stanovisko, jasné patrně v ověřovacím pokusu J. Podholý.⁽⁶⁾ Neukvapovat se, planě neteoretizovat a nepropadat módnosti při zavádění elektronických počítačů vždy a všude ovšem neznamená, že by česká genealogie neměla nepočítat s možností, že výsledky její práce by někdy v blízké či vzdálenější budoucnosti neměly být zpracovány výpočetní moderní technikou, která by ze soustředěného spolehlivého bohatství informací mohla vytěžit poznatky nové a přínosné, klasickým "ručním" početním technikami nezvládnutelné. Znamená to však, že všechny větší soubory dat a informací v české genealogii nyní vytvářené, musí se přepočítávat a třídit, aby bez potíží mohly být do počítačů převedeny. Stejně tak tedy je třeba je jednotně a systematicky předtřídit a očíslovat i soubor potomků Karla IV. již v první fázi zahrnující první generace a potomky Anny Rakouské.

Ze všech tří pracovních typů, používaných v genealogii, si jen vývod vyrobil obecně uznávanou zásadu jednoduchého a jednoznačného pročíslování tak, že probant dostává číslo 1, jeho rodiče 2 a 3, prarodiče 4 až 7, praprarodiče čísla 8 až 15 a dále; záměna je vyloučena, číslování generací odpadá a postavení předka ve vývodu je třeba vyhledat. Naproti tomu v rodkmenech a rozrodech dosud převládá nejednotné složité číslování v rámci každé generace zvláště či mechanicky průběžně všemi generacemi a rodovými liniami. Připravované statě pro Genealogický a heraldický atlas šlechtických a občanských rodin českých zemí 1453 - 1945 však propracovává a ověřuje logicke pročíslování od předka č. 1 po posledního člena rodu při vymření postupně podle sledu generací v rámci každé linie shodně s členěním textu a soudě podle publikovaných dějin Leskovců J. Jareše, jde o řešení přesné a účelové.⁽⁷⁾ Metodu logického řazení lze aplikovat i pro rozrod Karla IV. v této statu, která tedy pročíslovává prvních 103 dospělých členů rozrodu podle těchto zásad:

1. číslo 1 je vyhrazeno předkovi, tedy Karlu IV.
2. nejnižší čísla ze sourozenců dostávají ti bratři a sestry, kteří nezanechali dospělé děti, a to v pořadí podle ročníku narození
3. po bezdětných sourozencích se přednostně očíslovává ten bratr, jehož linie vymřela nejdříve a pak bratři s liniami trva jicími déle
4. po pročíslování liníí pocházejících od jednotlivých bratrů se stejným způsobem a ve stejném pořadí podle délky liníí pročíslují linie vycházející od sester
5. otec a první z jeho dětí mají vždy čísla po sobě následná
6. číslování v rodkmenech a rozrodu nemění nic na pořadí, v jakém jsou podle ročníku narození za sebou zakreslováni v rodkmenu nejprve dospělí synové a pak dcery a netýká se dětí zemřelých před dosažením dospělosti.

Odhylky od těchto zásad mohou být vynuceny jen tehdy, když je rozrod doveden až do současnosti a jedna či více liníí dosud pokračuje, nebo když z technických důvodů je zpracovávána jen část potomků. V takových případech naváží pokračovatelé na nejvyšší poslední číslo roz-rodu tento případ právě nastane u roz-rodu Karla IV., který se předběžně uzavírá v 18. století. V grafickém znázornění rozrodu Karla IV. je tak možno používat jen

čísel jeho potomků, totožných s čísly v textu a v jmenovitém seznamu první stovky potomků Karla IV. do r. 1777: jen pro orientaci ve schematu rozrodu se u některých klíčových osobností uvede i jméno a příjmení či přídomek. V jednotlivých kapitolách je možno pro ujasnění spojitostí a orientaci opakovat výsek rozrodového schématu se členy rozrodu, popisovanými v kapitole a to nejen v číselné formě, ale i se jmény, jak to formát A4 dovolí. Očíslovaný rozrod na str. 200 je tak klíčem k této i k dalším statím, daná čísla se nemění a umožňují již nyní úspornou formulaci v textu a prosté propojení jedinců v elektronických počítačích s vyloučením záměny.

Seznam 107 dospělých potomků českého krále a císaře Karla IV.

Pořadové číslo a jméno (u dcer jméno manželů) a pořadové číslo otcovo či matčino (v závorce)	Data narození	Data úmrtí	Data svatby dcer	Počet dospělých	
				synů	dcer
01 Karel IV. císař a král český	14 05 1316	29 11 1378		3	5
02 Václav IV. král český (01)	26 02 1361	16 08 1419		0	0
03 Markéta Česká (01) Ludvík král uherský	24 05 1335 05 03 1326	09 1349 10 09 1382	1348	0	0
04 Kateřina Česká (01) 1. Rudolf IV. Rakouský 2. Otto Rakouský	ok.1342	1386 27 07 1365 1379		1353 1366	0 0
05 Alžběta Česká (01) Albrecht III. Rakouský	19 04 1358 1349	04 09 1373 1395		1366	0
06 Anna Česká (01) Richard král anglický	11 07 1366 07 01 1367	1394 14 02 1400		1381	0
07 Markéta Česká (01) Jan pukr. norimberský	29 09 1373	ok.1400		1387	0
08 Jan vév. Zhořelecký (01)	15 06 1370	01 03 1396		0	1
09 Eliška Zhořelecká (08) Antonín vév. Brabantský	10 1390	03 08 1451 1384	25 10 1415	16 07 1409	0 0
10 Zikmund Lucemburský (01)	14 02 1368	09 12 1437		0	1
11 Alžběta Lucemburská (10) Albrecht II. Rakouský	1409	19 12 1449 28 10 1439		1387 26 04 1422	0 1
12 Ladislav Pohrobek král český (11)	22 02 1440	23 11 1457			2
13 Alžběta Rakouská (11) Kazimír IV. král polský		1505			
14 Anna Rakouská (11) Vilém III. vév. Durynský	ok.1430 ok.1425	1462 09 1482		0	1
15 Kateřina Durynská (14) Hynek kn. Minstrberský					
16 Anna Minstrberská (15) Jindřich z Hradce	17 05 1452 13 04 1442	10 06 1492 1545 17 01 1507	ok.1470	0	1
17 Anna z Hradce (16) 1. Hynek Boček z Kunštátu 2. Ladislav ze Šternberka	ok.1497	ok.1570 1518	01 03 1493	1	1
		18 11 1521	1513 1520	0 0	0

3.	Jindřich z Rožmberka		15 08 1526	26 11 1522	0	0
18	Adam z Hradce (16)	14 05 1496	24 06 1531		2	3
19	Zachariáš z Hradce(18)	1527	06 02 1589		0	1
20	Anna Kateřina z Hradce (19)		18 06 1596			
21	Kateřina z Hradce (19)	ok.1577	1598			
	Ladislav Berka z Dubé.	ok.1560	1613	30 08 1591	1	0
22	Zdeněk Leopold Berka z Dubé (21)	ok.1594	1620			
23	Voršila z Hradce (18)	07 12 1516	1570			
24	Mandalena z Hradce(18)	21 09 1519	1580			
25	Jáchym z Hradce (18)	14 07 1526	12 12 1565		1	1
26	Adam z Hradce (25)	1546	23 11 1596		1	1
27	Jáchym Oldřich z Hradce (26)	24 01 1579	24 01 1604		0	0
28	Lucie Otylie z Hradce (26)	01 12 1582	02 01 1633			
	Vilém Slavata z Chlumu					
29	Anna z Hradce (25)	16 07 1557				
	Oldřich Felix z Lobkovic		1604	21 09 1571	2	1
30	Václav z Lobkovic (29)	ok.1585	16 15			
31	Alžběta z Lobkovic (29)	ok.1580	1663		0	0
	Jindřich z Kolovrat- Libštajnský	ok.1570	06 03 1646	1595	1	0
32	Oldřich Frant. z Kolo- vrat Libštajnský (31)	ok.1600	03 01 1650		0	0
33	Vilém z Lobkovic (29)	ok.1575	01 01 1647		5	3
34	Oldřich Adam z Lobkovic (33)	ok.16 10	ok.1650		0	0
35	Václav Zdeněk z Lobkovic (33)	ok.1612	ok.16 30			
36	Leopold Ignác z Lobkovic (33)	ok.16 20	ok.16 42			
37	Kryštof Ferd. z Lobkovic (33)	ok.1614	04 07 1658		1	0
38	Václav Ferd. z Lobkovic (37)	ok.1656	18 11 1697		1	1
39	Leopold Jos. z Lobkovic (38)	1680	19 05 1707			
40	Eleonora z Lobkovic (38)	09 09 1684	03 03 1720			
	Filip z Lobkovic	25 02 1680	21 12 1735	17 05	0	0
41	Frant. Vilém z Lobkovic (33)	ok.1616	26 02 1670		2	5
42	Ferd. Vilém z Lobkovic (41)	ok.1640	17 08		0	0
43	Oldřich Felix z Lobkovic (41)	ok.1650	17 22		0	0
44	M. Izabela z Lobkovic (41)	ok.1643	17 19			
	1. Adam Matyáš z Trauttmansdorff					

2. Jiří Adam v. Gaschin						
45 Kat. Polixena z Lobkovic (41)						
1. Jan v. Lammingen						
2. Aleš Vratislav z Mitrovic						
46 Benigna Marie z Lobkovic (41)						
Gabriel v. Serenyi						
47 Margareta z Lobkovic (41)						
Leopold Ant. v. Trauttmansdorff						
48 A. Magdalena z Lobkovic (41)						
49 A. Magdalena z Lobkovic (33)	1606	07 11 1668				
1. Zdeněk z Kolovrat-Novohradský		1630	1625	0	0	
2. Julius vév. Sasko-lauenburský	09 04 1580	20 11 1665	1633	1	1	
50 M. Benigna Sasko-lauenburská (49)	19 07 1635	1690				
Oktavio Piccolomini	11 11 1599	11 08 1656	1651	0	0	
51 Julius František Sasko-lauenburský (49)	16 09 1641	25 09 1689				
52 A. M. Františka Sasko-lauenburská (51)	13 06 1672	15 10 1741				
1. Filip Vilém Falcký-Neuburg		10 04 1693	29 10 1690	0	1	
2. Jan Gaston Medici-Toskánský		17 37	02 07 1697	0	0	
53 M. A. Karolina Falck-Neuburská (52)		17 51				
Ferdinand vév. Bavorský						
54 Klement Fr. vév. Bavorský (53)		17 38		1	0	
55 Františka Sibyla Sasko-lauenburská (51)	21 01 1675	10 07 1733				
Ludvík makr. Bádenský		04 01 1707	27 03 1690	2	1	
56 Arnošt mark. Bádenský (55)	1706	21 10 1771				
57 Augusta mark. Bádenská (55)		17 26				
Ludvík Orleánský						
58 Ludvík Jiří mark. Bádenský (55)		1761		0	1	
59 Alžběta mark. Bádenská (58)	25 03 1725	07 01 1789				
Václav, hr. Althan						
60 Margareta Kat. z Lobkovic (33)	1608	1657				
1. Jan v. Schönburg						

61	2. Filip v. Mansfeld Eleonora Marie z Lobkovic (33)							
62	1. Jindřich Volk Berka Jan z Dubé J. Hertvík v. Nostic	1650	1610	24 03	1683	1	2	0
62	František Ant. Berka z Dubé (61)	1640	1640	24 04	17 06	167	2	0
63	Terezie M. Berková (61)	1646						
64	M. Karolina Berková (61)	1668	1648					
65	Antonín Jan v. Nostic (61)	1652	1652	30 10	17 36	1	0	
66	Karel Jos. v. Nostic (65)	1703						
67	Václav Desiderius v. Nostic (61)	1654	1654	1700				
68	Alžběta z Hradce (18)	1524	21 11	1524	1585			
69	Diviš Slavata z Chlumu	1515		20 08	1575	07	01	1543 4 1
70	Jindřich Slavata (68)	1550		14 01	1599	1574	1	2
70	Božena Slavatová (69)	1585			1609			
71	Jan Zejdlic z Šenfeldu					1602	0	0
71	Alžběta Slavatová (69)	1590						
	August Křinecký z Ronova			1610	17 07	16 05	0	0
72	Diviš Slavata (69)	1586	23 02	1623	1607	1	0	
73	Jindřich Vilém Slavata (72)	1605		21 10	1654	0	0	
74	Albrecht Slavata (68)	1553	23 01	1600	1579	2	1	
75	Jan Albrecht Slavata (74)	1590		1654				
76	Hedvika Slavatová (74)	1581		20 07	1599			
77	Jindřich Slavata (74)	1588	01 02	1620	1610	1	0	
78	Albrecht Jindřich Slavata (77)	1610		1656	0	0		
79	Zachariáš Slavata (68)	1560		1599	1	1		
80	Kryštof Šťastný Slavata (79)	1590		1630	0	0		
81	Mandalena Kateřina Slavatová (79)							
	Bohuchval Berka z Dubé					1	0	
82	Aleš Berka z Dubé (81)							
83	Anna Kateřina Slavatová (68)	1584		1595				
84	Mandalena Slavatová (68)	1558						
	1. Jan st. ze Žerotína	1540	28 02	1583	1578	1	0	
	2. Frydrych ze Že- rotína		31 05	1598	1593	0	0	
85	Jan Diviš ze Žerotína (84)	1580		1616	0	0		
86	Adam Slavata z Chlumu (68)	1546	29 03	1616	1570	4	2	
87	Michal Slavata (86)	1576		16 40	0	0		

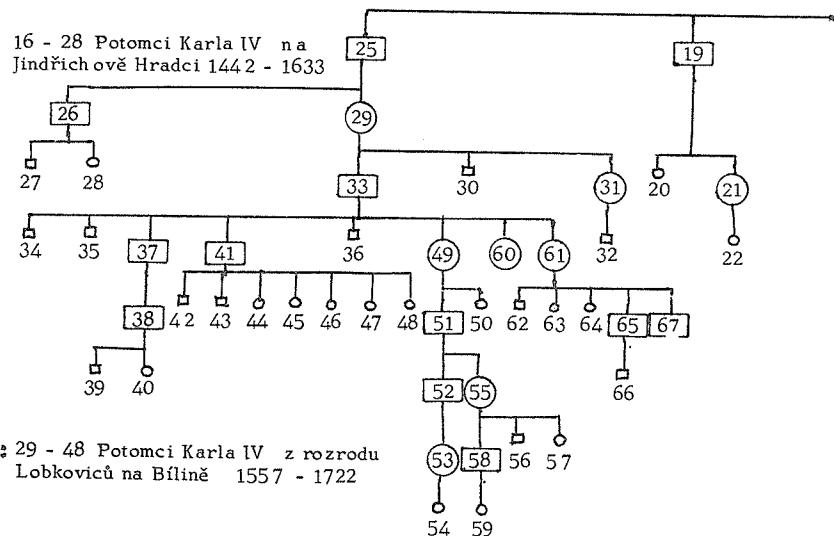
169

88	Jáchym Slavata (86)	1578	1635	0	0
89	Adam Slavata (86)	159 4	1640	0	0
90	Alžběta Slavatová (86)	157 3	02 02 1605	1591	0
	Jan Jetřich z Žerotína	1555	08 10 1599		
91	Dorota Slavatová (86)	1595	1614		
	Šebestián Albrecht Leskovec z Leskovce	1595	1655	1613	0
92	Vilém Slavata (68)	01 12 1572	19 01 1652	3	0
93	Adam Pavel Slavata (92)	13 06 1604	02 07 1657	0	0
94	František Vít Slavata (92)	14 06 1608	24 04 1645		
95	Jáchym Slavata Oldřich (94)	1606	06 05 1645	4	3
96	Leopold Slavata (95)	16 39	26 01 1691	0	0
97	Karel Slavata (95)	13 01 1641	21 07 1712		
98	Kat. Terezie Slava- tová (95)	06 07 1634	11 09 1673		
	Jan Arnošt v. Fünfkir- chen		1690	1665	
99	Lucie A. Slavatová (95)	01 03 1704			
	Oldřich Adolf ze Štern- berka			1674	
100	M. Barbora Slava- tová (95)				
	Kryštof Filip von Lichtenstein-Kastelkorn		1685		
101	Ferdinand Vilém Slavata (95)	01 09 1630	02 04 1673	0	3
102	Markéta M. Slava- tová (101)		28 04 1699		
	1. Arnošt v. Fünfkirchen				
	2. Arnošt v. Windischgrätz				
103	Polyxena Slavatová (101)				
	Zikmund Frydrych v. Götz				
104	M. Karolina Slavatová (101)		30 09 1716		
	František v. Trautt- mansdorff				
105	Jan Jiří Slavata (95)	1637	01 07 1689	0	3
106	M. Josefa Slavatová (105)	02 02 1667	10 08 1708		
	Heřman Jakub Černín z Chudenic	20 07 1659	28 08 1710 12 01 1687		
107	M. Magdalena Sla- vatová (105)		11 08 1700		
	Leopold Norbert Kolo- vrat-Libějenský		17 04 1761	1691	
108	Anežka M. Slavatová (105)	02 10 1718			
	Vilém hr. Salm- Reifferscheid	04 06 1734	1693		

SCHEMA ROZRODU KARLA IV CÍSAŘE A KRÁLE ČESKÉHO
1316 - 1789

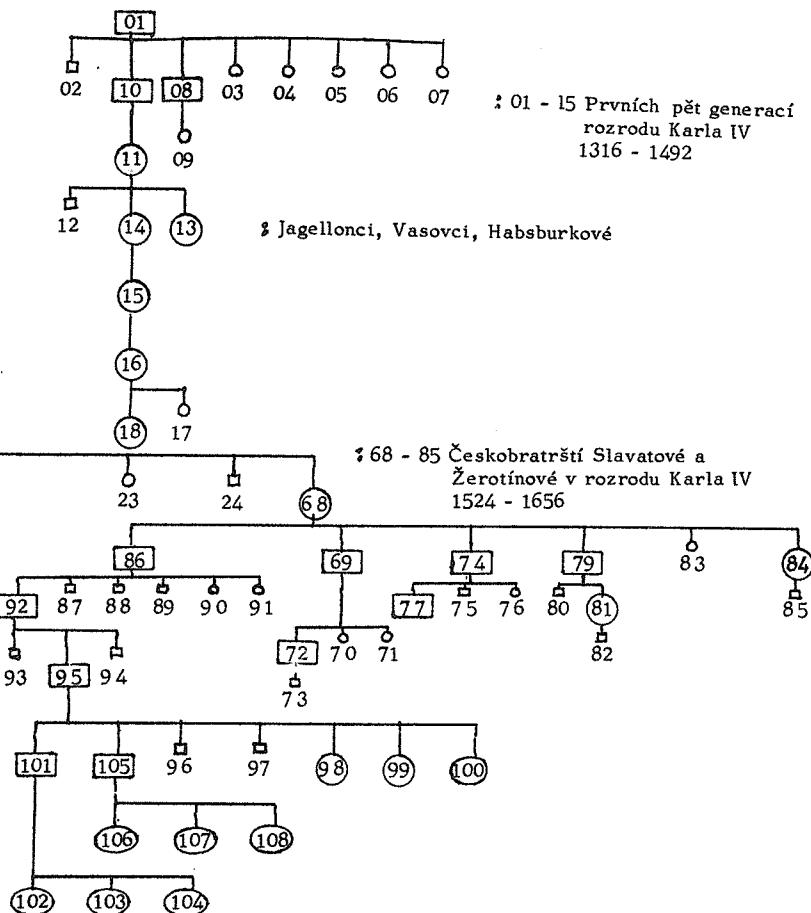
čísla 01 až 108 odkazují na seznam dospělých potomků Karla IV, do šesti dílčích rozrodů a do textu

- [10] ⑧ dospělí synové a dcery s dospělými potomky
- 02 ⑨ dospělí synové a dcery neoddaní nebo bez dospělých potomků



Tři sestry Lobkovicovy v rozrodu Karla IV a vymření rodů Piccolomini, Sasko-lauenburského, Berků, Medici a Bádenského 1606 - 1789

Karel IV



86 - 108 Nástupnické rody Černínů, Kolovratů-Libštejnských, Šternberků, Valdštejnů a dalších po vymření Slavatů v rozrodu Karla IV 1546 - 1734

Tento soubor 108 dospělých členů panovnických a šlechtických rodů je dobrým populačním vzorkem a vhodným východiskem k řadě historickodemografických šetření i bez složitých programů počítačů. Otázkou ovšem zůstává spolehlivost jeho číselných údajů a úplnost. Soubor využil všech dosažitelných přesných publikovaných údajů, kterých k rodu Lucemburků, Minstrberků, Hradců a Slavatů je již shromážděno dost. Pro ostatní rody jsou však k dispozici jen běžné genealogické údaje o rodových a majetkových souvislostech bez spolehlivých dat o narození, úmrtí a svatbách. V takových případech byla tato data zatím nahražena přibližným odhadem (okolo) na pětiletí, jen aby soubor měl mezer co nejméně. Teprve po tomto odstranění odhadnutých a chybějících údajů a po sestavení obdobného souboru pro potomstvo 13. Alžběty Rakouské provdané do Polska a pro potomstvo devíti dcer a sester posledních Slavatů čísla 98 - 100, 102 - 104, 106 - 108, a některých dcer z rozrodu břínských Lobkoviců č. 44 - 47, 60 a 67 bude soubor připraven pro nasazení elektronických počítačů, protože bude úplný a tak rozsáhlý (asi 25 000 dospělých synů a dcer), že ruční zpracování by bylo nesnadné, nepřesné a neúplné.

Malou ukázkou programovatelné otázky tomuto souboru (i v této fázi naších studií o potomstvu Karla IV.) je problém velikosti rodiny v optimálních životních podmínkách vládnoucí třídy ve 14. až 18. století. Počet dětí, dožívajících dospělého věku 16 a 18 let by totiž měl ukázat vitalitu těchto privilegovaných rodin a populační růst či vymírání panovnických a šlechtických rodů. Ze 108 dospělých potomků Karla IV. a potencionálních zakladatelů rodin je však třeba vyložit shora zmíněných 16 rodin, jejichž potomstvo v tomto souboru nebylo ani číselně ani jmenovitě zachyceno a rodinu 28. poslední Slavatovny, která jako manželka 92. Viléma Slavaty by se svými třemi syny byla v souboru v důsledku příbuzenského snatu dvakrát. Zbylých 91 dospělých potomků Karla IV. mělo celkem 102 synů a dcer, které se dožili dospělého věku, takže na jednu rodinu připadá pouze 1,12 přežívajících dětí. Tato nepříznivá populační situace se ještě zřetelněji objeví v struktuře rodin podle počtu dospělých dětí.

Velikost rodiny (počet dětí v rodině)	Počet rodin	Celkem dětí	Z toho		
			synů	dcer	
bez dětí	52	0	-	-	
1 dítě	16	16	9	7	
2 děti	7	14	6	8	
3 děti	8	24	11	13	
4 děti	-	-	-	-	
5 dětí	3	15	9	6	
6 dětí	1	6	4	2	
7 dětí	2	14	6	8	
8 dětí	2	16	8	8	
	91	105	53	52	

Je zřejmé, že před vymřením byly rody, patřící do souboru zachráněny vždy jen rodinami s abnormálně velkým počtem dospělých synů a dcer.

Otcové takových rodin byli sám Karel IV. (8 dětí), 33. Vilém z Lobkovic (také 8 dětí), 41. František Vilém z Lobkovic (7 dětí) a 95. Jáchym Oldřich Slavata (7 dětí), ale shodou okolností byla jejich struktura z genealogického hlediska nepříznivá (14 synů a 16 dcer). Za zmínku stojí, že z bezdětných 52 dospělých potomků Karla IV., jich celkem 17 nezaložilo rodinu vůbec a zemřeli tedy v mládí nebo v duchovním stavu celibátu a o bezdětných manželstvích lze mluvit jen v 35 případech. Právě tady by podrobné a přesné souvislosti odhalil dobře volený program počítáče. Graficky byly rody nulové od rodin s 1.-8 dětmi i v rozsahu vyjádřeny velikostí značky čtverečku či kroužku a umístěním čísla souboru dovnitř či pod značkou.

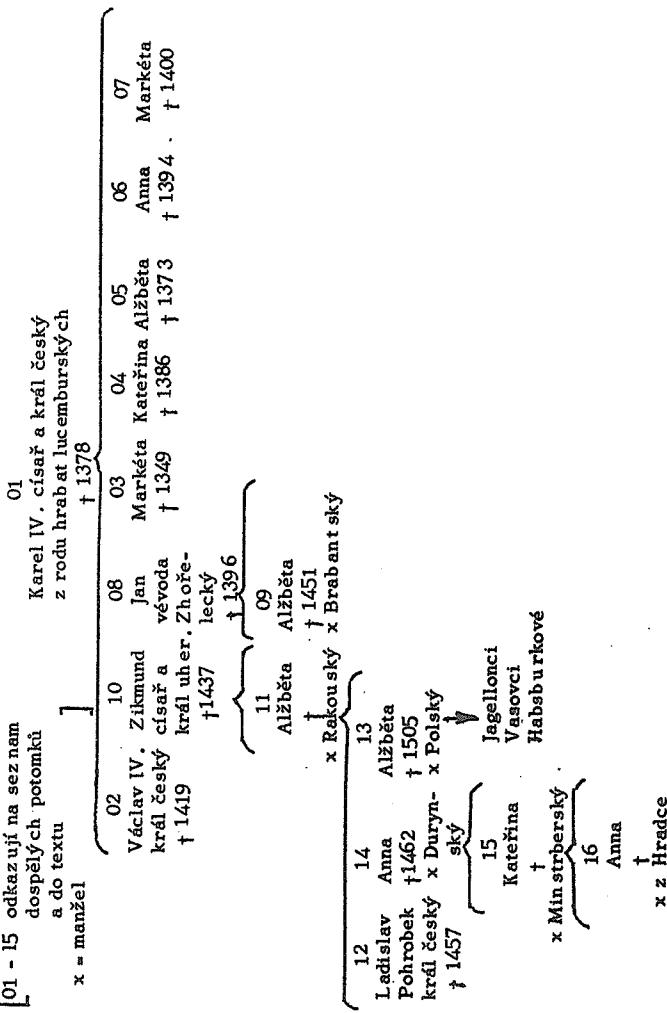
Jednou z nejzávažnějších společných otázek, zajímající historiky, genealogu a historické demografy je početní růst aristokratické společenské skupiny. Než bude moci být vyřešena otázka o počtech příslušníků vyšší šlechty v jednotlivých staletích, musí stačit sledování vybraných populacních vzorků a měřit jejich počet vždy na začátku paděsáti let. Protože soubor potomků Karla IV. je ideálním vzorkem, který kohortní požadavky metodicky splňuje, bude jednou prostou početní úlohou možno vyčíslit, kolik potomků Karla IV. žilo v roce 1350 (dva, o sám a dcera Kateřina), v roce 1400 (čtyři, totiž Václav IV., dcera Markéta v Norimberku, Eliška, provdaná později v Bruselu a Zikmund), v roce 1450 (také čtyři, totiž Alžběta vdova Brabantská v Bruselu, Ladislav Pohrobek a jeho dvě sestry) a v paděsáti letích ihůtach dalších: tam už ale bý chyběli potomci 13. Alžběty Rakouské v Polsku a v období okolo 1750 by scházely potomci nevyšetřených žen z rodu Lobkoviců a Slavatů. Tento výpočet jistě zpřesní představy populacní krize šlechty a celé společnosti ve 14. a 15. století, optimálnost populacního vývoje v 16. a na začátku 17. století ustálený trend století 18. a 19. Po této stránce mají správně položené otázky, správně sestavené populacní vzorky a kohorty a ovšem i správně volená technika a metodika předem zajištěné pochopení a zájem odborníků o více oborů a ospravedlnění zatím fantasticky vyhlížejících úvah o nasazení počítáčů do genealogických studií.

5. Osudy potomků Karla IV. v českých zemích ve 14. - 18. století

Nelze zapírat, že v současné době existuje krutý, nelítostný a zásadní, ač nekrvavý boj bez stoupenců barvitě vyprávěcí genealogie a suché počítající genealogie a že jeho přínos je vysloveně kladný. Zastánci obou pojetí v dobré snaze dokázati jejich přednosti totiž soustředují své sily na zlepšení kvality svých prací a statí a zdravě soutěží, protože jejich cíl je oběma společný a oba chtějí přispět k poznání rodových souvislostí v minulosti a vzájemně výsledky svých prací doplnují. Příklad takového neantagonistického přístupu k předmětu genealogického bádání může být i soubor 107 potomků Karla IV., jako kolektivní biografie, který je ideálním objektem i pro kvantitativní genealogii i pro životopisnou genealogii. K anonymnímu schematu rozrodu Karla IV. a k suchému výčtu životních dat Karla IV. a jeho 107 potomků totiž patří 108 životopisů, soustředěných podle rodových a logických souvislostí do šesti bloků a ilustrovaných šesti dílcími rozrody na str. 170 až 182. Několik charakterizujících poznámek k životům potomků Karla IV. nemůže ovšem nahradit seriozní vyčerpávající jejich životopisy, ale upozorní na ne-pominutelné a profitující osobnosti.

Prvních pět generací rozrodu
Karla IV. 1316 - 1492

[01 - 15] odkazují na seznam dospělých potomků a do textu x = manžel

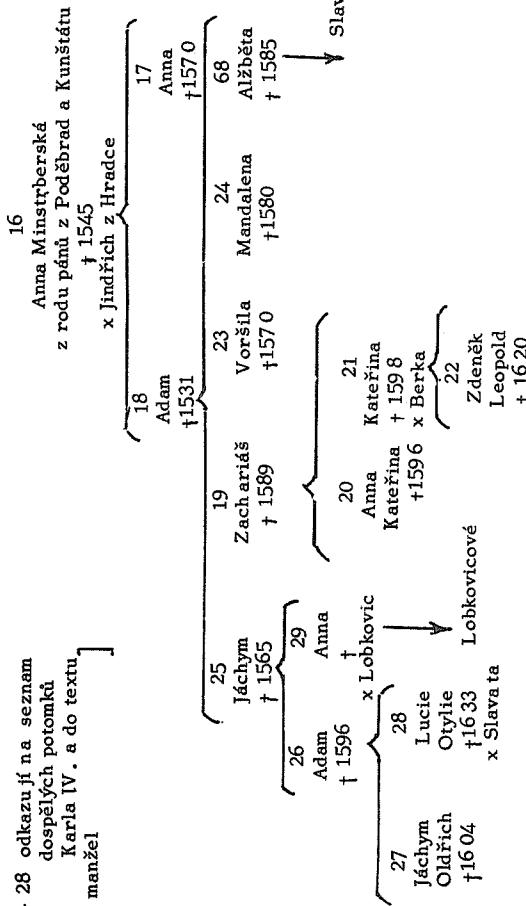


V prvních pěti generacích rozrodu Karla IV. (položky 01 - 15 rozrodu) je jasné patrný důsledek volby partnerů podle politické a diplomatické šablony, která zavinila partnerské neshody a bezdětné manželství, či manželství s jediným děckem. V době žen, beztak ohrozených průběhem těhotenství, s vysokou dětskou úmrtností a s vysokou úmrtností žen v plodném věku, nelze vyloučit i lidský faktor neshod mezi partnery a rozchodu. Příkladem jsou rodiny 14. Anny Rakouské a 15. Kateřiny Durynské. Starší dcera císaře Albrechta II., pravnuka Karla IV., měla zajistit spojenectví Saska a Rakouska v evropské politice a při volbě Albrechta císařem roku 1438. Jejím manželem se proto stal mladší syn kurfiřsta Frydricha Míšenského a manželství skutečně sehrálo roli ve vzájemných rakousko-saských a neunikl pozornosti historiků.⁽⁸⁾ Její manžel Vilém dostal při dělení míšenského dědictví Durynsko, vystoupil jako manžel popřeslicové členky rodu Lucemburských (po smrti Ladislava Pohrobka mezi uchazeče na český královský trůn) proti Jiřímu Poděbradskému, ale svou manželku opustil a zapudil, a bez ohledu na veřejné mínění žil v nemanželském svazku se svou milenkou. Jediné dítě Viléma Durynského a pravnuka císaře Karla byla 15. Kateřina, u níž se osud matky s krutou podobností opakoval. Měla svou osobou zajistit přátelství mezi rodem Wettiniů a rodem pánským Poděbrad, Dohodami v Chebu 25. 4. 1459 byla určena proto za manželku nejmladšího syna českého krále Jiřího z Poděbrad. Byl jím Jindřich mladší, zvaný Hynek, černá ovce rodiny, autor Májového snu a dalších literárních prací, dokládajících erotiku jíscí pojetí "sladkého života" moderní renezance v českém prostředí. Dědic Poděbrad a Kostomlat u Nymburka, pojatý přes váhání do knížecí nobilitace se staršími bratry, od roku 1473 přestupující na katolictví, si zařídil rodiný život po svém, a po narození jediného manželského dítěte, 16. kněžny Kateřiny Minstrberské odešel k dceri svého feudálního souseda na Kolině, s níž měl další děti. Životopis 16. Kateřiny Minstrberské, praprapravnucké Karla IV., vyzná patrně stejně smutně jako životopisy Karlových dcer s tím podstatným rozdílem, že v její osobě se uskutečnil konečně po 100 letech návrat krve Karla IV. do jeho českého království. Přes své slavné předky byla totiž 16. Kateřina všechno spíše než dobrou partí pro manželství, otcova rodina v Sasku i v Čechách byly ovládnuty sokyněmi její babičky a matky a nemohla se na ně spolehnout ani příbuzensky a lidsky, ani finančně. Katolička se smíšeným českým a německým vychováním stala zcela sama a opuštěna v českém prostředí s imaginárními dědičkými nároky na čtvrtinu někdy milionových majetků krále Jiříka Poděbradského a mohla jen spoléhat na svého partnera, kterého jí rodiče poprvé za 100 let nevolili jako figurce na politické šachovnici. Přivedala se za trojnásobného bezdětného vdovce Jindřicha z Hradce, bohatého českého šlechtice z rodu Vítkovců, jediného svého rodu, který právě 2. 5. 1492 ovdověl ve svých 50 letech. Přes velký rozdíl věku obou manželů se jejich manželství podařilo a narozením syna byl rod pánský z Hradce, žijící od roku 1453 jen o dvou očích, zachráněn a šťastný otec proto dal syna pokřtít jménem Adam, aby vyjádřil epochálnost jeho osoby pro druhé "stvoření" rodu Hradců.

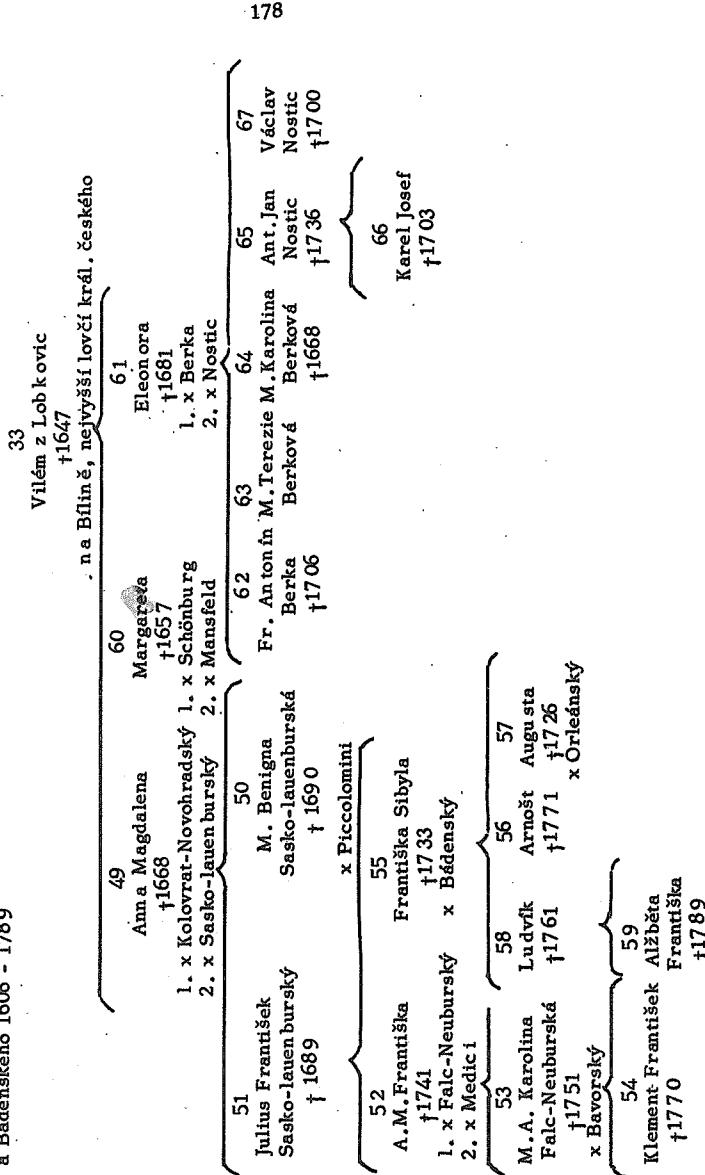
Druhý blok rozrodu Karla IV. (potomci 16 - 28) proto patří Jindřichovu Hradci a genealogii pánského rodu z Hradce do jejich vymření 1604 posledním mužským příslušníkem a roku 1633 poslední ženou z rodu pánského z Hradce. Hradcové jsou nesporně spojkou české šlechty a právem jim archivář P. František Teply věnoval pečlivou pozornost ve svých dějinách Jindřichova Hradce a zůstávají ve středu pozornosti i současných historiků pražské filosofické

Potomci Karla IV. na
Jindřichově Hradci 1475 - 1633

[16 - 28 odkazuji na seznam
dospělých potomků
Karla IV. a do textu
x = manžel]



Tři sestry Lobkovicovy v rozrodu
 Karla IV. a vymření rodu Piccolomini,
 Sasko-lauenburského, Berků, Medici
 a Bádenského 1606 - 1789



fakulty.⁽⁹⁾ Podíleli se v osobě syna, vnuka i pravnuka 16. Anny rozené Minstrberské na řízení českého státu, měli přes své vyhraněné katolictví smysl pro realitu náboženského smíšeného království a vedle řady dalších zásluh či naopak feudálních nectností je třeba vážit jejich vysokou a účinnou archivní péči, díky níž patří jejich rodinný archiv, i když dosud necitelně vmontovaný do rodiného archivu Slavatů a Černínů k předním archivům fondům ČSR. Po vymření telčské sekundogenitur r. 1589 soustředili Hradcové obrovský komplex velkostatků v jedných rukou, nedělený právě díky nepříznivému populačnímu vývoji: s výjimkou krátkého života 19. Zacharyáše z Hradce totiž přežíval vždy jeden syn a od poloviny 15. století byly hradcovské statky ideálně zceleným komplexem s dobré zařízenou úřední správou v Jindřichově Hradci a když r. 1692 byly po vymření jejich nástupců Slavatů děleny, vydaly pro devět dědiček na slušné majetky. Po vymření pánského z Hradce existovaly dvě dědičky, potomci 29. Anny z Hradce provdané na hradě Kosti a Bílině a potomci 68. Alžběty z Hradce, provdané na hrad Košumberk ve východních Čechách. Vyšachování bílinských pretendentů z dědických jednání bylo jednoznačně dáno tím, že 68., Alžbětin vnuček Vilém se oženil se sestrou posledního pána z Hradce a převzal celý komplex pánsků z Hradce i jejich roli v politickém životě země.

Třetím blokem rozrodu Karla IV. jsou proto jeho potomci, žijící na Kosti a po jejím prodeji na zámku Bílině a na dalších lobkovicích sídlech až do vymření bílinských Lobkoviců roku 1722 (potomci 29 - 48). Intenzita jejich politického působení byla ve srovnání s jejich švagry z Hradce daleko menší. Jejich katolictví v 17. století dalo našemu baroku a dějinám umění Loreto a loretánský poklad, jež jsou jejich dílem. Stejně neobstoje vedle pánského z Hradce po stránci majetkové, národnostní a archivní péče. Většina vnuček a pravnucí 29. Anny z Hradce, provdané Lobkovicové, si vybírala partnery z řad nové německé šlechty, přicházející do království v 17. století. Ten to vývoj pokračoval zvláště v rodinách tří bílinských sester Lobkovicových, jejich potomstvo patří do dalšího bloku a do čtvrtého dlouhého rozrodu Karla IV. (potomci 49 - 67). Nejstarší a nejvýznamnější z nich, 49. Anna Magdalena Lobkovicová, ovdovělá Kolovratová - Novohradská, po manželovi břehaté dědičce velkostatků Buštěhrad, Zákupy a Horní Police, přivedla díky svému druhému snatku mezi českou část potomků Karla IV. i významná jména vévodů Sasko-Lauenburských, toskánských Mediceů, náchodského Piccolominii a markrabat bádenských. Mladší ze sester 61. Eleonora Lobkovicová, též dvakrát provdaná do rodu Berků na Jablonné v Podještědí a do rodu Nosticů na Sokolovu (Falknovu) měla potud příznivější osud od své sestry 49. věvodkyně Sasko-lauenburské, že alespon v osobě nejmladšího syna 67. Václava Desideria Nostice měla pokračovatele, protože: nejstarší syn se stal posledním mužským potomkem rodu Berků z Dubé a Lipé, který 62. Františkem Antoninem po meči vymřel.

Nejpozoruhodnějším blokem potomků Karla IV. je skupina slavatovsko-žerotínských potomků v pátém rozrodu (potomci 68 až 91). Striktně se liší od všech ostatních potomků Karla IV. v českých zemích svou příslušností k náboženství podobojí a českobratrskému. Tolerantní 18. Adam z Hradce dal svou dceru 68. Alžbětu za manželku energickému Diviši z Chlumu a z Košumberka, bohatému dědici slavatovských statků Košumberk, Kostelec nad Černými lesy a Podhrádky, i když mu byla z náma jeho českobratrská víra a tím daný opoziční postoj vůči tvrdě "protipikhartskému" kurzu českého krále Ferdinanda I. Patrně přede vším díky tchánovi udržel i po odboji r. 1547 Diviš Slavata znáčnou část

[68 - 91 odkazují na seznam potomků Karla IV., a do textu Českobratrští Slavatové a Žerotínové v rozrodru Karla IV. 1524 - 1656

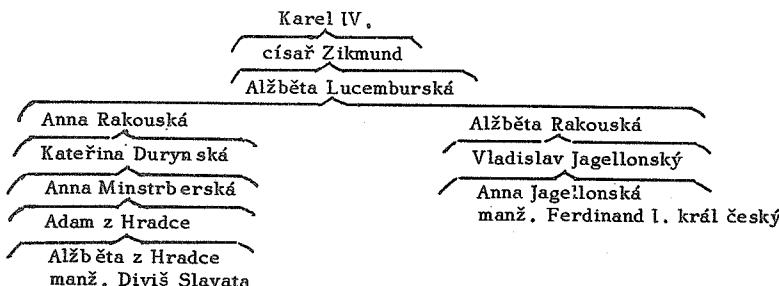
X = manžel

68 Alžběta z Hradce

+1

* Diviš Slavata z Chlumu a z Košumberku, Český bratr, vedoucí člen šlechtické opozice proti knížeti Ferdinandovi I.

svého majetku, jinak konfiskovaného Ferdinandem. Rodina Slavatů zůstala věrná svému opozičnímu posoji vůči pražským Habsburkům, ke všemu jejich vzdáleným manželčiným příbuzným jako též potomkům císaře a českého krále Karla IV.



Po genealogické a populační stránce však s jedinou výjimkou bylo potomstvo Diviše Slavaty a 68. Alžběty z Hradce neštastné a vymřelo ve všech třech synovských liních 80. Kryštofem Slavatou r. 1630, 73. Jindřichem Vilémem r. 1654 a 78. Albrechtem Jindřichem Slavatou i potomky dvou dcer, provdaných do rodu Žerotínů a Berků. Nejvýznamnějším potomkem Karla IV. z bloku českobratrských Slavatů byl nepochybět 78. Albrecht Jindřich Slavata, vedle Albrechta Valdštejna jediný dědic velkostatku Náchod, Skály, Český Dub, Kostelec nad Černými lesy po vymření rodu Smiřických ze Smiřic, jehož nároky po 200 letech obnovil v kritickém sporu potomek Gottlieba Amadea Windischgrätze (zemř. 1695), manžela jeho vdovy Emilie.

Mostem této skupiny k poslednímu, šestému rozrodu a bloku potomků Karla IV. v českých zemích (potomci 86 - 108) je Divišův nejstarší syn a s křestním jménem po dědečkovi 86. Adam Slavata z Chlumu a Košumberku. Jeho syn 92. Vilém Slavata přežil své bratry i bratrance Slavaty a stal se katolíkem a snatkem se svou prasestřenicí získal rod Slavatů všechny majetky rodu pánu z Hradce i jejich mocensko-politické postavení v české magnaterii. Oddělil vymření Slavatů o dvě generace a je ho nejmladší vnuk 97. Karel Slavata, jímž rod 21. 7. 1712 po meči vymřel, se proslavil odmítnutím papežské dispenze k opuštění karmelitského řádu, funkce vlastaře a dědice slavovských statků a možnosti stát se pokračovatelem rodu Slavatů podle své zásady "svět se nezboří, když vymřou a nebudou Slavatové".

6. Addenda et corrigenda k rozrodu Karla IV.

V roce 600. výročí smrti Karla IV., kdy vystavoval Doba Karla IV. v dějinách národu ČSSR na Pražském hradě a řadou dalších akcí, publikací a projevů je vzdávána úcta významnému Čechovi a králi Karlu IV., bylo zajímavé položit si a zodpovědět ryze genealogickou otázku, kolik dnes žije potomků Karla IV. Technicky i metodicky není žádná překážka k vyčíslení, kolik přímých potomků, dospělých synů a dcer zanekaly dvě pravnucinky Karla IV., Anna, provdaná za Viléma Durynského a Alžběta, provdaná za Kazimíra IV. polského. Předložený soupis potomků první z nich, dovedený do roku 1789, měl za úkol ověřit návrat potomků Karla IV. do rodných Čech oso-

Násupnické rod Černinů, Koloratů-Libštejnských,
Šternberků, Valdštejnů a dalších po vymření Slavatů
v rozrodu Karla IV. 1546 - 1734.

[86 - 108 odkazují do seznamu potomků
Karia IV. a do textu]
x = manžel

92
Vilém Slavata z Chlumu a Košumberku
místodržící, nejvyšší kancléř krále českého

93	105	96	98	99	100
Adam Pavel †1657	Jan Jiří †1639	Leopold †1691	Karel †1712	Terezie A. Lucie †1673	František Vít †1645
95	97	98	99	100	100
Jáchym Oldřich [†]					
94					
František Vít					
101	106	104	106	107	107
Ferdinand Vilém †1673	M. Polixena M. x Fünfkir- chen	M. Karolina M. x Traut- mansdorff	M. Josefa M. x Černín	M. guu x Kolovrat- Libštejnský	M. Arezka x Salin- Reifferscheid
102	103	104	106	107	107
M. Markéta 1. x Fünfkir- chen	M. Polyxena M. x Götz	M. Karolina M. x Traut- mansdorff	M. Josefa M. x Černín	M. guu x Kolovrat- Libštejnský	M. Arezka † 1718 x Salin- Reifferscheid
103	104	106	107	107	107
2. x Windisch- grätz					

bou 16. Anny Minstrberské, jedinou vnučkou 14. Anny sestry Ladislava Pohrobka. Současně bylo třeba tento soupis zbavit zdání samoučelnosti a pusť faktografičnosti odvozením některých zobecnitelných poznatků o vyhraněném katolictví, vylidňujících důsledcích politických snažek a o naprosté neznalosti rodového původu od císaře a krále Karla IV. mezi jeho potomky v českých zemích v rodu pánu z Poděbrad, pánu z Hradce, Slavatu a dalších rodů.

A tak co nános zapomění a nezájmu z působil, alespon zčasti bylo odčiněno. Sledování dalších potomků Karla IV. v 18. století, 19. a 20. století již bude daleko jednodušší technicky i metodický problém, protože genealogové budou přicházet do období bohatě dotovaného matrčními zápisami, monografiemi a gothajskými almanachy. Současně však jejich výsledky vysledování potomků Karla IV. do současnosti nutně dostane pochopitelný a zčasti i vitaný nádech senzačnosti a laické zvědavosti. Získání další dospělých potomci Karla IV., připojení do seznamu zatím evidovaných prvních 108 dospělých členů rozrodu ve 14 generacích včetně Karla IV. budou již jen nepatrnnou tenkou nití souviset s osobou Karla IV.

Příkladem takového výsledku genealogické ekvilibristiky a akrobacie může být například téze, že Žofie Chotková, manželka následníka trůnu, oběť sarajevského a tentátu, byla také přímý potomek Karla IV. a tedy přesbužná svého manžela.

01. Karel IV., císař a král český

10. císař Zikmund, král uherský

11. Alžběta Lucemburská, manž. císaře Albrechta II.

14. Anna Rakouská manž. Vilém Durynský	13. Alžběta Rakouská manž. Kazimír IV. Polský
15. Kateřina Durynská	Vladislav Jagellonský
16. Anna Minstrberská	Anna Jagellonská
18. Adam z Hradce	Karel Štýrský
68. Alžběta z Hradce	Ferdinand II.
86. Adam Slavata	Ferdinand III.
92. Vilém Slavata	Leopold I.
95. Jáchym Oldřich Slavata	Karel VI.
105. Jan Jiří Jáchym Slavata	Marie Terezie
106. Marie Josefa Slavatová	Leopold II.
František Josef Černín	František I.
Prokop Černín	František Karel
Wolfgang Černín	Karel Ludvík
Marie Černínová	František Ferdinand d'Este
Vilemína Kinská	
Sofie Chotková	

Podobných vedlejších zjištění a výtvorů typického genealogického řemesla bylo možno podat množství. I když je jedním z úkolů pomocné vědy historické o rodových souvislostech hledat i ty nejvzdálenější a nejteoretičtější spojitosti, jen když jsou opřeny o prokázané skutečnosti, nelze ztrácte ze zřetele skutečný smysl genealogického studia potomků Karla IV. Jejich soubor nám může posloužit jako studijní materiál o růstu šlechtické populace v posledních šesti stoletích a současně i jako doklad pozornosti a úcty, kterou česká kvantitativní a vyprávěcí genealogie společně věnuje památce Karla IV.

POZNÁMKY:

1. Vladimír Janovský, Vývod císaře Karla IV. ze 128 předků. Rodokmen, časopis pro rodopisy, znakování a ostatní pomocné vědy historické 1 (1946), Praha, str. 15 - 18 s nedopatréním v terminologii (jde o vývod ze 64 předků, obsahující 126 předků) a s dobrým svodem literatury.
2. Zdeněk Fiala, Předhusitské Čechy 1310 - 1419. Český stát pod vládou Lucemburků 1310 - 1419. Praha, I. vyd. 1968, 397 stran a přílohy. Využil přitom dílo: Vlastní životopis Karla IV. Praha 1946. Přeložil Jakub Pavel, úvodní studie Václav Chaloupecký.
3. Jan Podhola, Rekonstrukce a fertilita šlechtických rodin v Čechách podle gothajských almanachů. Listy GHSP 5 (1977), str. 177 - 194.
4. František Sedláč - Vladimír Sedláč, Hrabata Lucemburská na českém trůnu. Překlad a doplnky práce Jean-Roberta Schleicha de Bossé a Henri de Schleich-Bossé, Luxemburg, Listy GHSP 1 (1969 - 71), č. 2, str. 14 - 21 a z nové polské genealogické literatury, například Joachim Zdrenka, Elžbieta, córka Bohuslava V. księga Pomorskiego, żona cesarza Karola IV. Sobotka. Śląski Kwartalnik Historyczny 32, (1977), str. 1 - ll.
5. Otázka potomstva z těchto manželství byla ponechána stranou.
6. Jan Podhola uv. m.
7. Jiří Jareš, Heraldika a genealogie Leskovce z Leskovce. Listy GHSP 5 (1977), str. 156 - 175
8. W. Lippert, Markgraf Wilhelm von Meissen und Elisabeth von Böhmen. Beitrag zur Geschichte der Beziehungen zwischen Wettigen und Luxemburgern in der zweiten Hälfte XIV. Jahrhunderts. MFGDB 30, 1892, 93 se týká podobné konstelace ve starší době.
9. Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu. 1976 Acta universitatis Carolinae. Studia historica XIV. Uspořádal doc. Dr. Josef Petráň CSc.

HRAD VALDEK, TŘI SŇATKY PANNY ADLIČKY Z VALDEKA A PROBLÉMY ČESKÉ GENEALOGIE DOBY KARLA IV. V LETECH 1352 - 1377

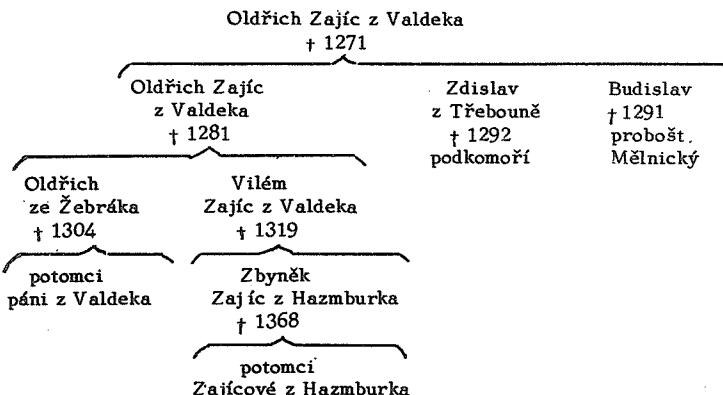
Františka Vachová

Uprostřed lesa za Hořovicemi jsou skryty zříceniny kdysi mohutného a významného hradu Valdeka. Málokdy sem vkráčí lidská noha a Valdek je dnes pojmem jen pro historiky a genealogy. Početné a významné souvislosti hradu Valdeka s českými dějinami 13. a 14. století, stejně jako před hradem Valdeka do zapomnění dějin, jsou však pádným důvodem, proč se vrátit k dějinám Valdeka a jeho některých pánů, nikoliv ovšem prostou repeticí jednou již napsaného, ale podnětnou analýzou historických pramenů a pootevřením dvířek k několika genealogickým problémům dnes od nás již 600 let vzdáleným: jejich společným jmenovatelem je naš hrad Valdek.

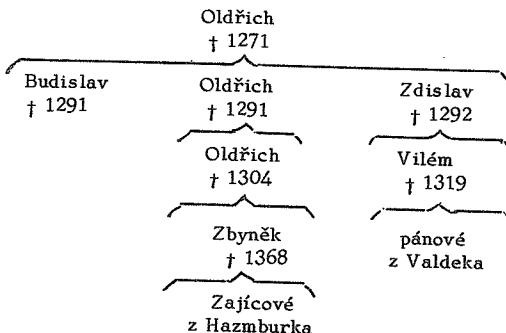
1. Odchod Zajíců z Valdeka a ze Žebráka

Kronikář, básník a genealog Kosmas a po něm Dalimil uvedl do našeho povědomí Jeříška, syna Buzova, připomenutého r. 1110 jako předka šlechtického rodu, který v jeho době měl ve znaku sviní hlavu. František Palacký věřil spíše svým listinným podkladům a vysledoval a do své genealogie Zajíců zařadil jako prokazatelného předka až Jiříška, syna Jiříšková, připomenutého v letech 1176 - 1189. Tento Jurik Jurikovic byl již dědečkem Oldřicha, jímž začínají nesporné rozrody pozdějších pánů Zajíců z Hazmburka, vymřelých roku 1663. Oldřich (na r. ok. 1230, zemř. 1271) poprvé užíval příjmení Za jíc. Často se připomíná v letech 1249 - 71 a byl prokazatelným pánum velkého území, hraničícího u Hořovic s lesnatými Brdy. V tomto svém panství založil pro svůj rod klášter sv. Dobrotivé v Ostrově a hrad Valdek.

V další generaci u jeho synů však vzniká druhý problém rodu znaku sviníské hlavy, o nicméně závažný než důvěryhodnost tradice o Buzovi, otci Jeříškovu, jako zakladateli rodu. F. Palacký totiž shrnul před 140 lety své znalosti z české šlechtické genealogie o začátcích rodu pánů Zajíců a pánů z Valdeka takto: (1)



Po padesáti letech shrnul pak své znalosti o začátku rodu Buziců A. Sedláček a došpěl k zásadné rozdílné filiaci potomků prvního Zajíce, kterou publikoval právě při dějinách hradu Valdeka.(2)



Neuskutečněná diskuse Palacký - Sedláček o rodových souvislostech potomků zakladatele hradu Valdeka čeká dosud na realizaci. Nejde přitom o nepodstatnou věc a interpretaci širší či užší pramenné základny dvou předních odborníků. V generaci synů Oldřicha Zajíce, zemřelého r. 1271 totiž došlo k zásadnímu rozdělení rodu na dvě linie, které šly pak zcela odlišnými cestami a z nichž jen jedna patří do dějin Valdeka. Stejnojmenný Oldřichův syn totiž získal hrad Žebrák a jeho opět stejnojmenný vnuk hrad Zbiroh, ale potom roku 1336 své rodné Podbrdsko opustili a zcela přesídliли do vzdáleného, ale bohatšího Poohří, kde pak až do svého vymření sídlí na Hazmburku, Budyni a Libochovicích. Jediné, co Zajíce z Lounská spojovalo do roku 1591 s Podbrdskem, byl jejich rodinný klášter sv. Dobrotivé, který si ponechali ve formě opravy, zvláště majitelského vztahu příliš se od skutečného vlastnictví nelišící, a to tak dlouho, než vyprchaly rodové tradice a zájem na místu, kde jsou jejich předci pohřbeni. Klášterský velkostatek prodal r. 1591 Vilém Zajíć z Hazmburku bohatému Ladislavovi z Lobkovic, který tu měl s bratrem Jiřím Zbirohem a Točníkem, k nimž byla sv. Dobrotivá připojena natrvalo. Augustiánský klášter s původním názvem do r. 1320 Ostrov, obdarovaný pak s ostatky římské světice Benigny, nebyl nadarmo výstížně roku 1353 určen topograficky "Na Ostrově pod hradem Valdekiem", protože souvislosti obou sousedících Zajícovských majetků nejlépe vyjadřovaly původní jednotu, zrušenou právě okolo r. 1280, kdy hrad Valdek dostal jako dědictví po otci Oldřichovi - zemřelém r. 1271 - jeho jiný syn Zdislav Zajíć z Třebouně, známý svou tragickou smrtí r. 1292 v Praze. A pouze proto potomci tohoto Zbislava pak nesli až do svého vymření predikát z Valdeka a zásadně se tak odlišovali od svých příbuzných, dědících či získávajících Žebráka a užívajících jen predikát ze Žebráka a pak z Hazmburka. Rozchod Zajíců do dvou linií okolo r. 1280 není však jen izolovaným problémem dějin jednoho českého šlechtického rodu. Pomůže jednou, až přijde čas k novému nastolení otázky o vzniku a původu stavu panského a stavu rytířského: linie žebrácko - hazemburských Zajíců totiž

byla ve stavu panském a linie valdeckých Zajíců byla ve stavu rytířském. Jasné tato skutečnost je vyjádřena na hradě Karla IV., kde byl vytěsnán jednou panský znak čtvrceného štítu s obrazy zajíce a svinské hlavy (Domini de Hasenburg) a rytířský znak se svinskou hlavou (de Waldek) a vyplývá z rodového vývoje valdeckých Zajíců, kteří jméno Zajíc brzo opustili a přijali pak příjmení Medek, případně Škoda a vymřeli okolo r. 1555. Jejich dějiny čekají na svého autora.

Do dějin hradu Valdeka patří tedy rytířská linie Valdeků, bratranců Zajíců na Žebráku a Zbirohu. A do této rytířské linie podle A. Sedláčka a na rozdíl od F. Palackého patří zářivá osobnost Viléma Zajíce z Valdeka, jehož válečné úspěchy při obraně Čech proti vpádu Bavorů dostaly již krátce po r. 1319 svého historika. Po vzoru kronikáře Dalmila totíž byl sepisán rýmovaný "Žalozpěv nad smrtí Viléma Zajíce z Valdeka", rozšiřující krátkou zmínku o jeho energetickém odražení vpádu nepřátel roku 1317 v oblasti Domažlic, za něž by si podle kronikáře zasloužil spíše než příjmení Zajíc příjmení Lev.⁽³⁾ Vilém Zajíc sehrál rozhodnou roli v konfrontaci a smíření české šlechty s králem Janem Lucemburským, ale již po dvou letech zahynul v nerovném boji u německého města Dachau na odvetné výpravě s řadou jiných českých šlechticů. Jeho statečný boj líčí rýmovaná kronika prostými až naivními verší typu "Zajíec - náviec", "Zajíčka - sviečka" a "Zajíčkové - lvové" a pro dějiny Valdeka přinesla doklad o proslulosti, byť jen krátké, jména Valdek díky jeho nositeli Vilémovi Zajíčovi, protože autor v závěru své básně se obrací na mladé syny padlého hrdiny, dědiců jeho jména a erbu "vepřové hlavy":⁽⁴⁾

Myslež o to, Zajíčkové,
mějte srdce jako lvové,
o to se dobře pokuste,
zuby té hlavě nabruste,
Povyštez svého Valdeka,
jehož se každý Němec leká ...
mstice Vilema Zajíčka,
jenž uhase jako sviečka ..."

Bojová výzva k udržení pojmu Valdek - statečný bojovník a obránce České země a k pomstě Viléma Zajíce z Valdeka, padlého r. 1319, se však ocitla v příkrém protikladu s realitou. Vilémova vdova Eliška, které manžel jako v předtuši konce, zajistil vysoké věno 500 kop na svých Lochovicích⁽⁵⁾, se dostala do sporu se svými syny, kteří vůči ní použili násilí, uvěznili ji a když pak při dělení obrovského otceva majetku toto dědictví rozdrobili na 4 či 5 dílů a dále zmenšili, pokládalo to veřejné mínění za trest za jejich zločinný postup vůči matce.⁽⁶⁾ Zchudnutí synů a dalších potomků statečného Viléma Zajíce mělo rozhořdný význam pro dějiny hradu Valdeka. Jeden z nich, Oldřich Zajíc z Valdeka, použil i rodného Valdeka jako ekvivalent 230 kop, které se mu nedostávaly do částky 1200 kop, za níž od krále Jana formou zástavy při jedné ze známých "finančních operací", řešicích náklady na královské války a cesty, získal královské statky a doly v Jílovém a Kníně. Oldřich Zajíc králi Janovi svůj Valdek přímo neprodal, ale jen jej změnil z plnoprávného dědictví v královské léno. Díky tomu se jeho listina, zavazující jej i nástupce, ke konání manských služeb z někdejšího svobodného hradu Valdeka českým králům, dostala do tehdy zakládaného archivu české koruny, kde je uchována dodnes.⁽⁷⁾ Díky této listině je ostatně také znám rozsah zajícovského velkostatku Valdeka. Nebyla však začátkem a základem věrných královských manů a rytířů pánu na hradě Valdeku, ale předzvěstí konce. Nedlouho potom asi král Jan Lucemburský použil svého práva

lenní vrchnosti a manský hrad Valdek Oldřichovi Zajícovi prostě odňal. I když okolnosti této zásadní události v dějinách Valdeka nejsou známé a souvisejí jistě s neklidnými poměry v českém království v době dvouvládí krále Jana a jeho syna Karla, markraběte moravského, nebude nesnadné jednou je uvést do příslušných souvislostí. Rod Zajíců z Valdeka tedy z rodného Podbrdská odešel stejně jako jejich bratranci ze Žebráku a Zbiroha. Podobně jako Valdek ztratili i Lochovice, Třebán a ostatní drobnější, ale bohaté statky a potomkům Viléma Zajice z Valdeka se podařilo zde udržet jen Liten, kterou prodali až před svým vymřením.

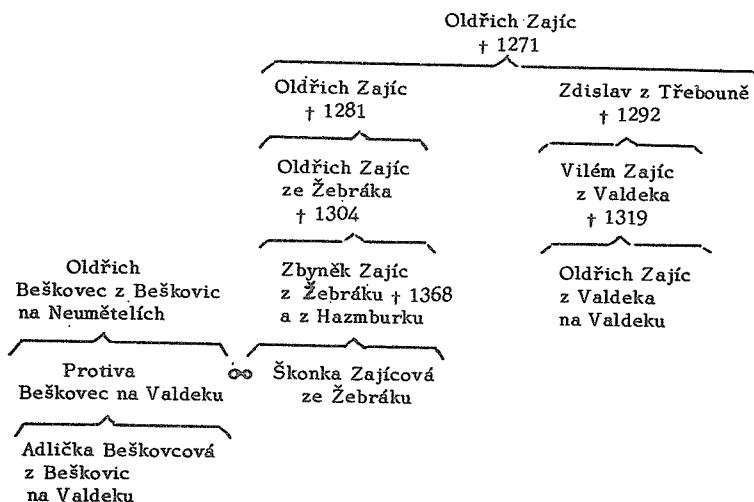
2. Krátké panování rytířů Beškovců z Beškovic na Valdeku

Císař Karel IV. dal na svém hradu Laufu vytesar a vymalovat 60 rytířských erbů české a moravské šlechty a nechybí mezi nimi pochopitelně znak Valdeku. Mezi nejpůsobivější znaky na Laufu patří pečlivě propracovaný bílý jednorožec na modré poli, patřící rytířům Beškovcům z Beškovic. Jejich sláva a historická role byla krátká a pomíjivá, takže česká genealogie vůči Beskovicům splnila jen ty nejzákladnější povinnosti a dějiny rodu Beškovců dosud čekají na svého autora. I zkušený genealog A. Sedláček to tříž rezignoval nad tříští ojedinělých zmínek o téměř 30 příslušnících rodu z let 1268 - 1585, i když snesl obdivuhodné množství dokladů. Beškovcové patří totiž mezi rody s obdivuhodně vysokou geografickou mobilitou a ekonomickou proměnlivostí. Uprostřed 13. století patřili mezi přední rytířskou šlechtu a dotováli slušné vlastní založený klášter sv. Vavřince v Šopce u Mělníka. V téže době či málo později se Beškovcové, majitelé statku Horní Beškovic a Cítov, dostali do kontaktu se Zajici z Valdeka a Žebráka, a jednou rodovou liní se přesunuli z Mělnicka do Podbrdská, kde se Oldřich Beškovec z Beškovic usadil na Neumětelsích.⁽⁸⁾ Když si r. 1331 jeho syn Protiva z Neumětel bral za ženu Škonku Zajícovou ze Žebráka, museli si k tomuto pří bohuslavskému snátku opatřit papežský dispens.⁽⁹⁾ dnes vedle výskytu zajícovského křestního jména Oldřich jediný doklad o příbuznosti Zajíců a Beškovců, která vysvětlují nevysvětlitelné v dějinách hradu Valdeka. Když totiž Zajícové z Valdeka nejen že nesplynuli očekávaní současníků a nepostavili se do řad bojovních rytířů Jana Lucemburského a Karla IV., ale ani neudrželi rodové sídlo v jedné z nejpůvabnějších míst naší vlasti, stali se jejich nástupcem právě Beškovcové a místo veprvorev hlavy vší z hradu Valdeka bílý jednorožec Beškovic.

Fakta o majitelské změně na hradě Valdeku v posledních letech vlády Jana Lucemburského 1331 - 1344 A. Sedláčkovi scházela a poprvadě řečeno schází i dnes⁽¹⁰⁾ Na rozdíl od něho však je možno věnovat více času úvahám o souvislostech. Není pochyby, že změna dosavadního dědičného alodního velkostatku a hradu Valdeka r. 1331 nebyla nahodilá a že český král Jan, jinak žiracející pozici a jeden královský statek za druhým, se při nejbližší povinnosti chopil příležitosti, jak využít svého práva lenního pána a vyměnit držitele Valdeka za věrnějšího, odměný více zasluhujícího a mladšího. Touto příležitostí nemuselo být přímo lenní provinění Oldřicha Zajíce z Valdeka, ale i jeho zadlužení, nemoc nebo smrt bez mužských potomků. Takovému opatření - odejmutí Valdeka Zajícům bez trestné sankce - odpovídá i výběr nového majitele Valdeka, zetě pana Zbynka Zajíce ze Žebráka a v té době už pána hradu Hazmburka u Libochovic. Tím by totiž alespoň zčasti byl Valdek zachován rodu svého zakladatele a šťastné kompromisní řešení by setřelo hrot královského diktátu.

Takové vysvětlení změny majitelů na Valdeku, Oldřicha Zajíce a Protivy Beškovce, se zdá nejlogičtější. Zdá se, že bez komplikací neproběhlo a že je nutno počítat s činiteli i jinými. Roku 1346 v předvečer svatého Havla byl totiž hrad Valdek obležen Děpoltem Švihovským z Rýzmburka. Lakonická zpráva, vsunutá kronikářem mezi zprávu o volbě krále Karla IV. a o jeho slavnostním uvítání v Praze, nezapadající do žádné souvislosti a přitom zcela důvryhodná přes své poměrně pozdní zapsání Benešem Minoritou v jeho kronice na konci 15. století,⁽¹¹⁾ je nejspíše jen dokladem, že si na Valdeku činil nárok i jiný kandidát a že jde o dobu, která nad pořad práva a jednání stavěla akci a násilí i za okolností daleko méně významných, než jakým byl problém, kdo bude vládnout hradem tak významným a pro strategické plány Prahy tak důležitým, jakým byl náš Valdek u Hořovic. Pokus o zvrácení skutečnosti, že na Valdeku bude panovat dosavadní nebohatý rytíř z tvrze v Neumětelích, však obležením Valdeka na podzim změněn nebyl. Pro rodi nu Protivy Beškovce a pro jeho asi desítiletou dceru Adličku, jestliže je přepad Děpolta z Rýzmburka zastihl na hradě, však obležení muselo být životním zážitkem.

Afilační schema Zajíců a Beškovců



Kdyby se udržel na Valdeku rod rytířů Beškovců erbu jednorožce, měl by do výšky svých dějin na rozdíl od svých současných přesnou dataci svého vzniku ve zmíněném papežském listu z 21. února 1331, kterým tehdejší papež Jan XXII., sídlící v jihofrancouzském Avignonu dovoluje uzavření snatu Protivy a Škonky Beškovicových a stal se kapkou do papežského pokladu 25 milionů zlatých, který tento úspěšný papež do své smrti r. 1334 nahromadil. Protiva Beškovec patrně brzy zemřel, jeho děti a patrně i Valdek v jejich nezletilosti spravoval jeho bratr Chotěbor, který zůstal na otcovském sídle v Neumětelích. Syn Oldřicha manželů Protivy a Škonky Beškovicové na Valdeku, byl jistě jejich synem jediným a i ten měl souzen zcela krátký život, takže Beškovicové linie Valdecké vymřeli ně kdy v letech 1350 - 60. A protože bez dětí

skončili i jejich neumětelští bratranci, krátce potom vystrídaní pak Beškovci z Mělnicka jako jejich jedinými dědici, vzaly dějiny rodu Beškovic na Podbrdsku krátky konec. Pro hrad Valdek a pro poddané hradských vesnic znamenalo vymření Beškovic novou změnu majitele, protože král Karel IV. jako lenní pán nyní měl opět možnost dosadit na Valdek spolehlivého rytíře či si hrad ponechat a osadit královskou posádkou. Pravděpodobnější je možnost poslední. Ze zde ještě byla jedna dědička, jediná sestra Oldřicha Beškorce na Valdeku, panna Adlička, byla věc ve století statečných rytířů a platnosti lenního práva věc zcela zanedbatelná, protože její dědické nároky na hrad Valdek se rovnaly nule za života bratra Oldřicha i po jeho smrti a ani lenní pán hradu Valdeka, český král a císař Karel IV., v tom nemohl nic změnit. Přesto panou Adličku byla ve své době bohatou nevěstou a za normálního běhu věcí by se štastně vdala na některý ze stovky rytířských hradů, když už rodný Valdek i strýcovy Neu měly jí byly ztraceny. Ze se panou Adličku z Valdeka nestala jednou bezejmennou typickou rytířskou dcerou, způsobil rytíř z Řebříka, její první a třetí manžel a původce zajímavého genealogického románu.

3. Markvart z Řebříka a Jindřich Švíhovský z Rýzmburka, manželé Adličky z Valdeka.

Mlčenlivé zdi hradu Valdeka nepoví nikdy nic z toho, co v iděly, když se v nich rozpadla vidina rodinného štěstí rodičů panny Adličky Beškovicové a zavládla beznaděj a nejasnost budoucnosti a osírelé Adličky. Ale ještě mlčenlivější jsou stromy, kostel a pole na místě někdejšího hradu Řebříka, ležícího málo přes 10 kilometrů severně od Valdeka v vsi Líšně uprostřed zbořovských lesů. A právě od nich bychom dostali odpověď, jak se zdejší hradní pán Markvart z Řebříku dostal do dějin hradu Valdeka. Genealog má těžkou práci, donutit nepočetné archivní prameny, aby mlčení hradu Valdeka a Řebříka napravily.

Na Řebříku sídlili majitelé z rodu blízce zpřízněného s pánským rodem pánu ze Žerotína na Lounsku. Nebohatí Žerotínové erbu orlice, jak je naší heraldice znám z recepce do znaků jejich pokrevních nástupců Lobkoviců a Švíhovských z Rýzmburka, se kvalifikovali mezi přední rytíře (a pak pány) nejspíše na začátku 14. století a vyjádřili své postavení založením kláštera v Panenském Týnci v Louni roku 1321: genealogické vaz by obou rodů - Žerotínů a Řebříků - přetrvaly století, jméno Habart je společné oběma rodům a po vymření Řebříků dostávají jejich hrad Žerotínové. Majetek rytířů z Řebříku nikdy nebyl velký, ale zato představuje typický ucelený administrativní i ekonomický kvádr, z nichž se skládalo české království doby Jana Lucemburského a Karla IV. K hradu patrně dřevěnému patřil totiž i pánský dvůr a velká ves Líšně, ale také vlastní kostel sv. Petra, který celou slávu hradu a jeho rytířských majitelů jako jediný svědek přežil. Ze tří bratrů rytířů z Řebříku bylo dobré postarano jen o dva. Habart z Řebříka získal podobný samotový hrad Dolany nad Mží a psal se proto Habart z Dolan. Žil ještě r. 1372 jako proručnický správce bratřova Řebříku. Na otcovském hradu Řebříku zůstal ze tří bratří Vchyna z Řebříka, připomenutý naposledy r. 1358 a zřejmě záhy zemřel. Soudě podle výkonu prezentačního práva ke kostelu sv. Petra u Řebříka byl poručníkem na hradě Řebříku nejdříve roku 1364 sám Habart z Žerotína a pak r. 1372 ještě s ním dolanský bratr Habart či Habartův stejnojmenný syn. A. Sedláčkovi, který měl k dispozici i nepočetné údaje o rodu rytířů z Řebříka z konfirmačních a erekčních knih a ze zbytků zemských a dvorských desk,

však stačilo prosté vypočtení zmínek pro ilustraci dějin hradu Řebříku a Dolan a vsi Pnětluk u Loun.⁽¹²⁾ Přitom Řebříky jistě správně zařadil do rodové skupiny, nazvané Stulislavicové a vystihl jejich souvislost nejen s lounskými Pnětlukami, ale r. 1275 i s Cerhenicemi na Hořovicku.

Ze všech tří bratrů rytířů z Řebříka, žijících v době Karla IV., totiž Augusta Sedláčka zaujal Markvart z Řebříka, ani ne tak pro své rodové souvislosti a majetek, jako pro jeho manželství s Adličkou z Valdeka. Popisuje proto dosti podrobně jeho "zpustlé" jednání, za puzeň manželky, nový finančně výhodný snatek se starší ženou a manželský spor z dob jeho stáří roku 1377, kterým tak Markvart z Řebříka, zvaný též Markvart ze Záluží "proslul" a se zapsal do dějin Hradku Záluží u Hořovic: stručnější, ale o nic méně tvrdé hodnocení mu věnuje v dějinách hradu Řebříka.⁽¹³⁾ Lidská tvář Markvarta z Řebříka, který si svůj start do života jako nedědící syn malého rytířského statku usnadal dobrým výběrem nevěsty, i vytvoření nové ekonomické a správní jednotky Záluží u Hořovic, jej nezaujalo a nevěnoval jim větší místo.

Hrádek Záluží u Hořovic, mlčenlivý, ale provokující svědek života panny Adličky vedle zřícenin hradu Valdeka a pustiny, kde stál hrad Řebřík, má potud odlišnou životnější tvář, že na jeho místě kypěla lidská práce a byl tu postaven později ovčín Hrádek a za okupace posloužil k záchráně života rolníku Houskovi z Oseka, který zásoboval partyzány v újezdském krytu. Záluží bylo Oldřichem Zajícem z Valdeku jako součást hradského velkostatku vzdálen králi Janovi Lucemburskému v léno 13. 9. 1331 spolu s hradem Valdelem "in feudum liberum et perpetuum". Ves měla už dříve společné dějiny s hradem Valdelem, ale v období vymření valdeckých Beškovců z Beškova patrně nastal v jejich dějinách vývoji zlom, který není nikde dosvědčen, ale který logicky vyplovívá z dějin Valdeka a z dějin tří snátků panny Adličky z Valdeka a který jej nakonec zařadil do dějin českých hradů a panských statků. Jako řadová ves nemělo Záluží v rámci hradního obvodu přiležitost stát se protitěžštěm svého hradu Valdeka a místem, kde by někdy uprostřed 14. století postaven malý rytířský hrad, nebýt moudrosti majitelů lenního statku a hradu Valdeka. Bylo totiž století praktikovanou chytristiku feudálních purkrabí, kastelánů, županů a zástavních majitelů na královských hradech a statcích, že za svého působení v králových službách nelenili a místo prostého drancování svěřeného majetku, navíc hleděli vytvořit ve formě nového postaveného domu nebo dvoru, vyklučených polí, založené vesnice a založeného kostela hodnotu, kterou při odchodu z úřadu nebo z propůjčeného léna mohli prohlásit za svou vlastní a požadovat její ponechání nebo odkoupení. Na manském hradním panství Valdeku byla eventualita, že si jej od Oldřicha Zajíce a pak od Protivy Beškovce do svých rukou převezme král více než reálná. Vydeřit část valdeckého majetku a vyčlenit jej z pravomoci královna purkrabštvu na Valdeku či nového pána Valdeka, bylo tedy možné s tichým souhlasem krále Karla IV. jako lenního pána Valdeka. Protiva Beškovec z Beškovic tedy mohl na svém panství Valdeku nejspíše vybudovat v Záluží hrádek jako druhé rodinné sídlo, lišící se od hradu Valdeku tím, že bylo skutečně jeho a nepodléhalo lennímu právu. Je navíc známo, že k Valdeku příkoupená ves či část vsi Cheznovice byla také alloidním majetkem Beškovců, do lenní listiny z roku 1331 nepojatá a tedy v rodině Beškovců i po přeslici dědičná. A právě ekonomický a správní celek Cheznovice - Záluží, doložený výslovně jen jednou,⁽¹⁴⁾ ale logicky v celé další souvislosti s osobou Markvarta z Řebříka a jeho manželkou, dědičkou hradku Záluží a Cheznovic. Markvart, zetí zem-

řelého Protivy Beškovce, pána na Valdece, tedy s rukou panny Adličky získal Hrádek Záluží a vyjádřil tuto realitu změněným predikátem, takže se psal Markvart z Záluží a je jediným známým držitelem hrádku či tvrze v Záluží, který přetrval asi jedno století, než zanikl a vplynul i s Cheznovicemi do velkostatku Zbiroha. Markvart ze Záluží a jeho Záluží nepatří jen do historie tří snátků panny Adličky z Valdeka, ale i do dějin našich velkostatků a feudální správy, i když nám jeho zdí o tom nic neřekly.

Druhý manžel panny Adličky Jindřich z Rýzmburka, je proti Markvartovi z Řebříka sice z rodu daleko vznešenějšího, ale jest o to méně jasnější historickou realitou. V rodokmenu Švihovských z Rýzmburka není Jindřich zařazen, i když jde o křestní jméno v rodu erbu poloutrojíší běžné až do 16. století. Není vyloučeno, že Jindřich patřil do některé rodové linie, která do panského stavu v období okolo roku 1300 nebyla povýšena. Linie Vejrků z Rýzmburka má na příklad r. 1499 také jednoho Jindřicha.⁽¹⁵⁾ Genealog 14. století musí postupně rozplést záhadu rodových souvislostí celé řady příbuzných rodů, trpělivě shromažďovat nové archivní doklady a interpretovat je bez obav, ale se zodpovědností. Jen tak jednou se vysvětí, proč právě v dějinách Zbiroha v druhé čtvrtině 14. století se střídají rody pánů z Rýzmburka, Zajíců a Sulislaviců, kteří zasáhli i do dějin hradu Valdeka. Jistě to není náhoda, ale změnit sebe nápaditější a logičtější vysvětlení v genealogickou realitu není snadné. Přede vším je třeba trpělivě odkrýt nános času a zapomění z obory panny Adličky a zjistit její úlohu v dějinách hradu Valdeka, hrádku Záluží a hradu Řebříka. Aby věc nebyla tak jednoduchá a aby její historie nebyla jen prostým manželským trojúhelníkem, se zasloužila její sokyně Vaněk z Pušperku.

4. Vaněka z Pušperka a její žaloba u arcibiskupa roku 1377

Doba Karla IV. i poslední léta vlády jeho otce byla pro české země rozhodná po mnoha stránkách. Do čela evropských zemí se české království v té době dostalo i po stránce gramotnosti a písemného úřadování. Upevnila a rozšířila se organizace královské kanceláře, úřadu desk zemských, správy velkých feudálních i církevních velkostatků a městských rad ve větších královských městech, kde i přes drahotu pergamenu a nedostatek právě ve větší míře importovaného papíru se rozšířuje písemná agenda a pořizují se první urbáře, městské knihy, listy a listiny. V oboru působnosti pražského arcibiskupa vznikla v té době obdoba zemských desk, knihy konfirmační a erekční, soupis far podle arcidiakonátů a knihy protokolů arcibiskupova soudu. Dva nejstarší svazky soudních akt pražské arcibiskupské konsistoře z let 1373 - 1379 známé v pečlivé edici Ferdinanda Tadry jsou pramenem pro české dějiny i pro početné speciální vědní obory včetně genealogie neocenitelným. Pro dějiny hradu Valdeka a pro dějiny manželského práva poskytl druhý svazek ve 14 záznamech o průběhu žaloby Vaněky z Pušperka na Markvarta ze Záluží roku 1377 materiál sice neneznamý, ale zdáleka po zásluze neocenitelný.

Vaněka z Pušperka náležela do rodu bohatých rytířů z Pušperka, patřících podle svého erbu parohů mezi Hroznatovce, nejrozšířenějšího rodu Plzeňska. Pušperkové nahradili tímto přídomkem neustálené přídomky z Pokojnic, z Bělé a z Krašova podle velkého hradu a velkostatku Pušperku, který v letech 1330 - 1360 drželi a vymřeli roku 1409. S rodem pana Jaroše z Pušperka erbu lišky a zakladatele hradu Pušperka (Fuchsberg) a s rodem Bolechovců z Pušperka neměli kromě držby hradu nic společného. Bušek z Krašova prodal svůj hrad Krašov a koupil si větší Pušperk okolo roku 1339 a ten po něm zdědili jeho dva

Rekonstrukce soudního spisu ve sporu Vančky z Pušperka proti Markvartovi z Řebříka, vedené před konzistorií v Praze r. 1377

Den jednání	Předmět jednání	Položka a strana edice soudních akt
6. 3.	výslech Markvarta	25 186-187
6. 3.	opatření: zákaz manželských styků Markvarta a Adličky	27 187-188
13.4.	výslech a konfrontace Vančky a Markvarta, návrh na vydání rozsudku, že manželství Markvarta a Vančky trvá, určení právních zástupců a jmenování svědků Markvartem 44	191-192
11. 5.	předvolání Vančky ke složení přísahy	63 196
6. 6.	přísaha Vančky a předvolání Adličky ke složení přísahy	97 202
20.6.	určení termínu pro soudní jednání na pondělí po sv. Prokopu	132 207
20.6.	určení notáře pro přijetí přísahy Adličky	106 203
26.6.	výslechy svědků	139 208
20.7.	výhrady právního zástupce Markvartova	184 214
24.7.	určení nového soudního termínu na pátek po sv. Bartoloměji	187 215
21.8.	Námitky o závislosti svědka Sulka na Markvartovi	207 218
2. 9.	vyjádření právního zástupce Vančky vnučeném zastupování	220 220
5. 9.	námitka ovlivnění Vančina právního zástupce Markvartem	223 221
11. 9.	určení nového soudního termínu na pátek před sv. Václavem	228 222
11.9.	výslech Markvarta o okolnostech jeho sňatků s Adličkou a s Vančkou a o svědcích	231 222-223

synové Vilém a Sezema, známí jako štědří příznivci kláštera v Pílni roku 1346 a užívající již přídomku z Pušperku podle otcova hradu, který však prodali. Přídomek si však ponechali. Ze by měli sestru Vančku, narozenou buď na hradě Pušperku nebo na otcovské menší tvrzi Pokojnicích, A. Sedláček při dějinách Krašova a Pušperku či Pokojnic neříká⁽¹⁷⁾ a ani se neodvážil ztotožnit Vančinu otce Buška z Pokojnic s Buškem z Krašova, ačkoliv to ze souvislosti jasné vyplývá, a je dokázáno dvojpredikátem Viléma z Pušperka jinak z Pokojnic k r. 1380⁽¹⁸⁾, který se po neúspěchu v držbě velkého hradu vrátil na otcovy Pokojnice a tam dožil. Zato správně situoval na Pokojnici svatbu Vančky z Pušperka s Markvarem z Řebříka. Pokojnice nedaleko Blovic v blízkosti farní vsi Žákavy, je posledním čtvrtým místem, spojeným s osudy valdecké dcery Adličky a stejně jako hrad Valdek, hrad Řebřík a hrádek Záluží zpustlé v 15. století a budíc dojem prokletí všechno, co kdy vešlo do jakékoli souvislosti s pannou Adličkovou v letech 1352 - 1377. Pravou příčinou všechno však nebyla Adlička Beškovcová z Valdeku, ale právě dcera Buška z Pokojnic a Pušperka, Vančka z Pušperka, protože podáním žaloby na Markvarta ze Záluží v únoru či v březnu 1377 na pražském arcibiskupství dala do pohybu lavinu soudní měšinerie arcibiskupské konzistoře, která její žalobu do září 1377 vyšetřovala a pilně písemně zaznamenávala.

Í když v zápisech soudu arcibiskupské konzistoře o žalobě Vančky z Pušperku na Markvarta z Řebříka chybí záznam o obsahu žaloby, o výslechu svědků a o rozsudku, stačí bohatěk k rekonstrukci tří snatků panny Adličky z Valdeku, a jejího života, o němž mlčenlivý Valdek, Řebřík, Záluží a Pokojnice neprozradili nic.

Manželský spor Vančky z Pušperka a Markvarta z Řebříka byl jedním z nejsložitějších případů, které konzistoř řešila; protože převaha její soudní agenty se týkala dluhů kněží pražské diecéze, pronájmů farností, směn obročí a nadací kostelů a far. Pro výslechy svědků a soudní konečná rozhodnutí byly patrně vedeny knihy jiné, které se však nezachovaly. Již tehdy bylo pro rozsah a složitost agenty nutno rozšířit počet písářů a notářů. Vlastním předsedou arcibiskupského soudu byl jeden ze dvou či tří generálních vikářů. Ze šesti vikářů v letech 1373 - 79 na soudu působících (Mistr Boreš, Jan děkan ol svatého Apolináře, Jenec probošt sv. Kříže ve Vratislavě, mistr Kuneš z Třebovle, Jan z Brusnice a Přibylav arcijáhen Horšovský) tři poslední dostali k vyřízení žalobu Vančky z Pušperka a dne 6. března 1377 ve tří hodiny (užívání novinky) zahájili její projednávání výslechem Markvarta ze Záluží. Celé jednání jako všechna ostatní osobně zapisoval mladý notář a klerik (kněz nižšího svěcení)

Jan z Pomuky, oblíbenec arcibiskupa Očka z Vlašimi, později kanovník, doktor práva církevního (doktor Johánek) a důvěrník arcibiskupa Jana z Jenštejna, umučený králem Václavem IV. pro svůj nesmíritelný postoj ke královu projektu druhého českého biskupství v Kladrubech dne 20. března 1393.

Předmětem sporu bylo trvání manželství Markvarta ze Záluží a Vančky z Pušperka. Vanka tvrdila, že trvá, Markwart tvrdil, že je neplatné. Při jednání byl Markvartem uveden jediný, ale postačující důkaz o neplatnosti jeho snatku s Vančkou, totiž skutečnost, že v době snatku s Vančkou byl již několik let právoplatně oddán s dosud žijící Adličkou, dcerou Protice z Valdeka. Tento fakt Vanka sama podle jejího výslovného prohlášení 6. 6. neznala (nescivit nec adhuc scit, utrum ipse Marquardus cum Adliczka matrononium contraxit). Právě toto senzační zjištění dvojženství Markvarta z Řebříka bylo pří-

činou složitých jednání arcibiskupského soudu a bylo natolik zajímavé i pro genealoga Augusta Sedláčka, že se o něm, i když nepřesně a zjednodušeně zmínil při dějinách Zálužského Hrádku, Řebříku a Pokojnic.

Markvart nepopřel vikáři Janovi z Brusnice při prvním výslechu 6. března 1377, že s Vaňkou z Pušperka uzavřel snatek ve vsi Pokojnicích před farářem ze Žákavy a že s ní jako s manželkou sedm let žil (eum in thoro et mensa tamquam legitimam uxorem pertractando). Jako pro muže je přitom charakteristické, že neuměl ani říci přesně kdy ke snatku došlo: nejméně před 20 lety, řekl (bene sunt viginti anni). Zato Vaňka znala přesné datum svého snatku a uvedla jej při svém výslechu a konfrontaci 13. dubna. Tehdy písář Jan Nepomucký přesně pro dobré příštích genealogů a historiků poprvé rádně zaznamenal nacionále obou stran i Adličky "domina Vanca na ta Busconis de Fusperg, Marquardus natus Marquardi de Rzebrzik", variantu přídomku "de Zaluzie" pak střídal a "Adliczka nata Protivczonis de Waldek"). Snatek v otcově sídle Pokojnici se tedy konal v neděli 25. ledna 1355 (in festo conversionis s. Pauli elapsi sunt viginti duo anni) a Vaňka přitom znovu žádala, aby soud arcibiskupův Markvarta donutil k uznání platnosti jejich manželství a její požadavek klerik Jan pečlivě zaznamenal (domina Vanca petit, inter ipsum Marquardum et ipsam verum et legitimum tote et esse matrimonium decerni et declarari). Když však Markvart s manželskou prioritou své Adličky, zaměřil se soud pochopitelně na tento nový fakt, manželce Vančce neznámý a z hlediska soudu pro posouzení nároků Vaňky rozhodný.

Markvart z Řebříku uvedl při prvním výslechu v Praze Janovi z Brusnice, že má s Adličkou 4 syny a že na sv. Martina minulého roku to bylo 13 let, kdy s ní začal žít jako manžel. Písář Jan z Pomuku zachytíl přitom v dramatické zkratce a suše kontroverzi mezi Markvartem a mezi vikářem Janem z Brusnice. Šlo v ní o to, že zda Adličku nazývát konkubinou (tamquam concubine), zda paní Vančku prostě zapudil (eandem repulit maritaliter) a zda se Adličky prostě přidržel (adheret) a zda tedy jejich děti jsou manželské či nemanželské (de concubina). A tu právě vynesl Markvart z Řebříka své eso a prohlásil, že minulého sv. Martina to bylo 24 let, kdy byl s pannou Adličkou oddán a uvedl i další podrobnosti o místě snatku ve velké světnici hradu Záluží (in castro Zaluzie in magna stube), osobě oddávajícího kněze (klerik a nyní již kněz Jílek) a mladí panny Adličky (ipsa tunc virginem existente) i o tom, že snatek byl udržován v tajnosti (nullus scit de contractu nisi testes, quia secretum est).

Kupodivu se nyní soud nezaměřil na to, zda tajný první snatek Markvarta a Adličky v Záluží dne 11. listopadu 1352 byl vůbec konsumován a proč oba účastníci po krátké době uzavřeli snatky nové. Adlička si vzala v blíže neudané době Jindřicha z Ryzemberka a je tu proto správně uvedena jako vdova a konkubina Markvartova (ipse adherat cuidam Adliczce de Waldek, relicte Henrici de Ryseberg). Markvart se v Pokojnici oženil dne 25. ledna 1355 s Vankou z Pušperka a na dotaz soudce uvedl i důvod tohoto druhého snatku i jeho iniciátora: sám byl chudý, Vaňka měla velké věno a strýc Bušek z Hluban k snatku radil (quia erat tunc pauper et mulier habeat bonam dotem et erat dives). Tak by patrně bylo možno mluvit o faktickém zrušení manželství soukromou dochodu mezi Adličkou a Markvartem. Nebýt ovědovení Adliččina snad by ani po čase se jejich cesty nesešly a obě nová manželství by tak či onak přes zálužský svatební den v listopadu 1352 pokračovala. Markvart však po sedmi letech rádného manželství v roce 1362 od Vaňky z Pušperka odešel a vrátil se k Adličce. Při svém výslechu Markvart výslově uvedl, že s Vaňkou 13 let jako manžel

nežije a dva roky přitom trvalo zrušení manželství (*et iam sunt bene tredecim anni, quod eam carnaliter non cognovit et modo duobus annis proximis preteritis a se a eandem repulit*). I tady Markvartova nepřesnost a jedno či dvouletá licence paměti působí nesnáze ve vročení třetího manželství Adličky.

11. 11. 1352	svatba Adličky a Markvarta v Záluží
25. 1. 1355	svatba Markvarta a Vánky v Pokojnici
asi 1356	svatba Adličky a Jindřicha z Rýzberka
asi 1360	ovdovění Adličky
asi 1362	zapuzení Vánky Markvarem
asi 1364	obnova manželství Adličky a Markvarta
6. 3. 1377	prohlášení Adličky za konkubinu

Po tomto zjištění soud arcibiskupské konzistoře ihned 6. března 1377 ústy vikáře Jana z Brusnice rozhodl, aby Markvart z Řebříška pod trestem klatby a exkomunikace perorál manželské styky s Adličkou z Valdeka, zavázal se pod pokutou ve výši 100 kop grošů pražských soudní rozhodnutí do rozsudku konečného dodržovat (*quod ipse dominam Adliczkam evadat cum effectu et quod ipsam de cetero carnaliter non cognoscat*) a sehnat za sebe ručitele v udané výši. Hrozivý i hněvivý tón rozhodnutí konzistoře byl neklamným důkazem o tom, že již nejde o prosté manželské rozníšky, ale o vážné těžké provinění, které by pro Markvarta mohlo mít velké následky. Soud nařídil proto Markvartovi i Vance, aby si zvolili právní zástupce a aby byli spolu se svědky k dispozici soudu ve stanov ených termínech.

Jaro a léto roku 1377 bylo pro Markvarta, Adličku a Vánku nuceným pobytom v Praze znepříjemněným častými výslechy a soudními jednáními. Průběh soudu byl zkomplikován výborem svědků a právních obhájců. Mezi svými svědky vedl Markvart totiž i panoše Sulka, který žil jako manžel jeho sestry u něho v Záluží a byl tedy na něm závislý a jeho svědeckství tak bylo zpochybněno. Daleko horší však byla skutečnost, že Markvartův právní zástupce Petr Loderův byl v dobrém srozumění s Vančínym zástupcem Drskem z Plešnice. Funkce právních zástupců u arcibiskupského soudu byla zásadní významnou novinkou procesního práva, které na městském i soudním právu znalo pouze osobní účast a obhajobu i žalobu. Tato funkce pozdějších řečníků a právních přátel byla novinkou kanonického práva a na případě Vánka kontra Markvart se ukázala její formálnost a nepřipravenost. Když spor dospel do závěrečného období, konzitorní prokurátor Drsko a obhájce paní Vánky prohlásil 2. září, že svou mandantu ani nezná a nechal se jejím zástupcem jmenovat jen z návodu Petra Ladera, který jej ujistil, že Markvart sám mu zaručuje proplacení určené odměny za zastupování paní Vánky ve výši 16 grošů pražských (*sallarium*). Spor byl zřejmě předem prohraný a Markvart se svým prokurátorem Petrem Loderovým jednání soudu pokládal za formální stejně jako zastupování Markvartovy ex-maneželky Vánky. Skutečně se při posledním výslechu Markvartově vikář Jan z Brusnice omezil na výtku, že Markvart za pudil Vánku bez soudu (*quod dimissa Vancasine iudicio adhesit et adh eret Adliczce*) a na zvědavou otázku, která z jeho manželek je starší (*que est senior, utrum Vanca aut Adliczca*). Markvartova odpověď, že Vánka je starší a podle let by mohla být jeho matkou, soudu stačila.

Není pochyby, že Markvart soudu arcibiskupské konzistoře svými svědky dokázal, že Adlička byla jeho právoplatnou manželkou již od 11. 11. 1352 dodnes, že tedy není jeho konkubinou a že naopak oklamaná Vanka, která o zálužské svat-

bě nevěděla, nemá vůči němu žádný právní titul z neplatného sňatku 25. 1. 1355 a že tedy soud její návrh na vynucení manželského soužití s Markvartem musí zamítnout. Soud pak nezbylo, než zrušit svůj výrok o sистaci manželského života Markvarta a Adličky tak tvrdě nařízeného 6. 3. 1377. Soud přitom zcela odezrel od toho, že jejich snatek v Záluží byl jejich dalšími sňatký de faktō zrušen a že by bylo třeba dodatečně prohlásit jejich manželství s Jindřichem z Rýzberka a s Vaněkou z Pušperka za právně neexistující.

Je přitom zcela nepochopitelné, proč Vaněka z Pušperka, od níž manžel Markvart odešel před 13 lety, nechávala svůj spor do roku 1377 a své nároky nerealizovány. Vysvětlením by nejspíše mohly být změněné majetkové poměry Vaněky a Markvarta. Vaněka se z dcery bohatého majitele hradu Pušperka stala sestrou prostého rytíře v pokojnické tvrzi a naopak bezzemek Markvart sídlil na svém hrádku Záluží. Vančino věno, které Markvart nepochyběně inkasoval, zůstávalo dlouho přeludem, který se rozplynul v prvních letech Vančina manželství, ale Markvart byl povinen jeho příjem manželce potvrdit a hypotekárně zajistit a dovolit jí, aby s ním disponovala. Vaněka si teoreticky mohla činit do výše svého věna nárok na Markvartův majetek, ať byl u Řebříku či v Dolanech nad Mází či v Pnětlukách u Loun či v Záluží u Hořovic. Bylo k tomu jen třeba soudní rozhodnutí, že ona a nikdo jiný je Markvartovou manželkou. Než tedy mohla někdejšího manžela donutit k vrácení svého věna, podstoupila těžký ale marný proces u soudu, příslušném pro manželské spory, jímž byl soud pražské arcibiskupské konzistoře. Soudu spisy konzistoře, tak pečlivě vedené mladým Janem Nepomuckým, prokázaly nepochyběně slabinu Vančiných nároků a přes sympatie k jejímu životnímu osudu musela ustoupit mladší Adličce. Panna Adlička Beškovicová z Beškovic na Valdece prožila život, jakých historie napsala málo. V mládí pro vdaná, snad ani nejsouc faktickou manželkou Markvartou v letech 1353 a 1354 - provdaná řádně za člena rodu, který si na její Valdeku činil nárok již roku 1346 a pro něhož snatek s ní byl satisfakcí a kompromisem, ovдовělá a odpouštějící svému snoubenci či manželovi Markvartovi, založila nakonec domácnost a rodinu v Záluží nedaleko svého Valdeka. I když ženy jejího staletí neměly žádná své postavení - jednoduché, je Adlička příkladem až neuvěřitelně složitého - možno říci moderního - vývoje manželského svazku a života. Jeho vysledování, původně míněné jen jako splátka za krásu a půvab Valdeka a ostatních krásných míst jejího života a naší vlasti, je současně dokladem, s jakými extrémními komplikacemi se genealog a historik může setkat ve století Karla IV.⁽¹⁹⁾

POZNÁMKY:

1. František Palacký, Počátky rodopisu a místopisu českého a moravského. Příloha F k dílu I., části II. jeho Dějin národa českého. Z něho vyšel i autor Mch v Riegrově paučinném slovníku 3, 660-661 roku 1863
2. A. Sedláček, Hrady VI, 169 - 179 Valdek
3. Prameny dějin českých III, 229
4. Josef Jireček, Dějepravná skládání jiná o dějích XIII. a XIV. století. Prameny dějin českých III, 229- 231
5. RT I, 43
6. A. Sedláček, Hrady VI, 177 (Lochovice) s formulací "nezdárni synové Vilémovi"
7. Státní ústřední archiv, Archiv české koruny inv. č. 147 s nepřesnou interpretací A. Sedláčka.
8. A. Sedláček, Hrady VI, 21 (Neumětely) s lepším podáním než ve stručném článku o Beškovicích v Ottově naučném slovníku

9. Regesta III, 679
10. A. Sedláček, Hrady I, 177 s výhradou "zdá se"
11. Gelasius Dobner, Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita, Praha 1779, str. 31 a kritické připomínky J. Emlera v FRB IV
12. A. Sedláček, Hrady VI, 263 (Řebřík) a VII, 113 (Dolany nad Mží) a týž, Místopisný slovník 702 (Pnětluky nad Mží)
13. A. Sedláček, Hrady, 204 (Hrádek Záluží) a 263 (Řebřík)
14. A. Profous, Místní jména v Čechách 2, 10 "ves řečenú Cheznovice, kteráž n. dědičně příslušela k Záluží Hrádku"
15. RT I, 168 půhon z 6. 7. 1499
16. Ferdinand Tadra, Soudní akta konzistoře pražské (Acta judiciaria consistorii Pragensis), část I, Praha 1893, Historický archiv číslo 1
17. A. Sedláček, Hrady IX, 42 (Pušperk), 119 (Krašov) a 87 (Pokojnice)
18. A. Profous, Místní jména v Čechách 3, 419
19. Redakčně upravil a doplnil J. Honc

ZE STARÝCH LETOPISŮ

Vilém Nejedlý

Něco o jadrných slovech ve staré češtině (z arch. Jindř. Hradce)

R. 1729 stál před magistrátem ve Volyni a měl se zodpovídat za násilí na své ženě, kterou před svými dvěma dětmi zkrvavil, když ji tloukl, Franeck N. řečený "Vochlemta", kerej bejvá denodenně pod roušem (z němec. Rausch, p.a.) dyž pe-níze má".

Franeck se bránil před konšely a dokazoval rozhořčeně, že měl proč ji bít:

"Vona vykor endila celej vsi Dnespici, že piju. Já přece píjel-li sem prokorbeloval sem si svý, ale tví ty zatracená mizno ufnukaná sem neprokorbeloval."

Páni radní nadělili Franckovi Vochlemtovi kromě rady, aby se vůči své ženě umínil, ještě 14 dní šatlavy o chlebě a voď. Aby to však neměl tak lehké a laciné, přidali k tomu ještě, že bude na ouřadě celý den sekat pejručí (borové větve, které staročeština nazývala četiny).

PŘEKÁŽKY A ROZVODY MANŽELSTVÍ NAŠICH PŘEDKŮ

Václav Elznic

Právní poměry mezi mužem a ženou, spojených manželstvím, upravovaly odědávna zákony církevní i světské (civilní), snažící se nalézt nejpřiměřenější vztahy obou jedinců, aby bylo dosaženo optimálního stavu poslání manželstvím vzniklého, t.j. rodiny, jako základního článku lidské společnosti. Vznik manželství od dob nejstarších je snadno vysvětlitelný nejen přirozeným pudem rozmnožování, který ostatně v analogických formách nalézáme v oblasti celé živé přírody této planety, ale i vzájemnou osobní náklonností dvou jedinců různého pohlaví.

Omezíme-li se na období křesťanské éry v našich zemích, vidíme, že monogamicke manželství se utvářelo jako přirozený stav pro oba druhy práv, t.j. práva církevního i světského čili civilního, neboť před mnoha staletími a po mnohá staletí vy růstalo jedno z druhého, a teprve pokračujícím vývojem společnosti se odlišovala, když církevní právo v mnohých otázkách dogmaticky zaostávalo, zatím co právo civilní se modernizovalo, zejména v posledním století. V oblasti práva manželského to byl a zejména otázka nerozlučitelnosti manželského svazku jako svátosti, na které církevní právo setrvává dodnes. Naproti tomu civilní právo občanské se v této otázce liberalizovalo natolik, že ani nevěra či prokázané cizoložství samo o sobě ne ní dnes dostačujícím důvodem k jeho rozluce.

Přesto však zůstávají v platnosti zásady a mnohá ustanovení, i když v rozdílném stupni rigoroznosti, která jednak brání uzavření manželství, jednak připouštějí jeho zrušení v případě, kdy již nemůže plnit své poslání.

DOBA FEUDÁLNÍ

Manželství v této době společenského zřízení je zcela v područí práva církevního, a proto všechna zřízení zemská je ani nijak zvlášť nekodifikují, omezujíce se v podstatě jen na majetkový, civilně-právní postih pro případ, kdy se panna vzepře vůli rodičů. Také práva městská nemají podstatně odchylných ustanovení, neboť Koldínova koncepce byla uznání odnou obratnou modifikací zemských zřízení, přizpůsobenou městským poměrům. Pokud se týká poddaných, obsahuje shodné ustanovení, že ovdovělá kmetička se k jinému pánu vdáti nemůže bez souhlasu svého pána (vrchnosti). Avšak, podle zřízení zemského: "která panna ze stavu panského nebo rytířského by se kamkoliv slíbila bez vůle otce svého, neb těch, v jejichž mocí zůstává podle starého obyčeje v Čechách a na Moravě, ztrácí spravedlivost svou (t.j. právo na věno resp. dědictví)". Jestliže by panenství své nezachovala, případne vše jejím bratřím. Avšak vdala-li by se pak do stavu panského nebo rytířského, mohou jí to dopřít, nebo dokonce může své nápady vznést na krále při plném soudu zemském."

Děti pošlé z řádně uzavřeného manželství i proti vůli rodičů, uznávala církev za řádně zplozené. Totéž platilo (i později) o mesallianci manžela stavu šlechtického, dle církevního i občanského práva dokonalého, ale nerovného. V obou případech děti z takových manželství vzešlé, nesledovaly práva otce. Podobně tomu bylo i u manželství morganatických (čili na levou ruku) s osobou stavu nižšího v rodinách pa novnických, také zde uznávala církev snatek za pravoplatně uzavřený a původ dětí za manželský, ale z hlediska občansko-právního byly děti neplnoprávné.

PRÁVNÍ STAV od r. 1812

Občansko-právní reformy Josefa II. se nijak nedotýkaly práva manželského s výjimkou tolerovaného postavení jinověrců na úrovni církevního práva katolického. Proto teprve obecný občanský zákoník, vyhlášený patentem z 1. června 1811 s platností od 1. ledna 1813 můžeme považovat za prvnou zákonou normu práva manželského. Hlava dvacátá o smlouvě manželské, obsahující 49 paragrafů (§§ 1217 - 1266) byla novelisována cís. patentem z 8. října 1856 čís. 185 říš. zákoníku (nadále pat. 1856), upravujícím v omezeném rozsahu i manželské poměry mezi katolíky a křestany nekatolického vyznání. V duchu církevního práva však nepřipouštěl uzavření manželství mezi křestanem a nepokřtěným (např. židem). Stejným směrem bylo namířeno i ustanovení § 23 téhož patentu, podle

kterého na víru obrácená maňelská polovice mohla uzavřít nové manželství, neučinil-li tak i druhý manžel, bez rozluky manželství. Novým snatkem prvé manželství s nevěřícím zaniklo. Připomenme, že podobné ustanovení, s právnického hlediska neúnosné (uzavření manželství, aniž předchozí bylo zrušeno), se již v žádné další reformě manželského práva nevyskytlo.

Prudký společenský vývoj v druhé polovině 19. století si vynutil velmi brzy novou právní úpravu v širším a liberálnějším pojetí, která v rámci pravomoci státních orgánů byla výrazem proklamované rovnoprávnosti občanů před zákonem. Dne 25. května 1868 byl vydán zákon č. 47 obecného občanského zákoníku (nadále zák. 1868), jehož německé znění v "Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch" bylo autentické. Jeho II. část (§§ 44-136) definuje již v úvodním ustanovení manželství jako společenství založené na smlouvě manželské, ve kterém dvě osoby různého pohlaví prohlašují zákonné formou svou vůli vstoupit do stavu manželského, žít v nerozlučném sva zku, plodit a vychovávat děti, a být si vzájemnou pomocí. Manželství mohlo tudíž uzavřít každý, pokud tomu nebránily překážky, které v zákoně byly taxativně jmenovány: NEZPŮSOBILOST k právnímu jednání (osob šílených, pomatených, blbých, nesvěprávných), NEDOPŘELOST, která již v pat. 1856 byla stanovena nejnižším věkem chlapce 14 let, dívčete 12 let. Nezletilými byly osoby obého pohlaví, které nedosahly věku 24 let.

NEDOSTATEK SVOLENÍ nezletilcům podle předchozího odstavce, a to otce nebo zakonného zás tupce (poručníka). U nezletilců nemanželského původu musel dát souhlas kromě poručníka i přísl. okresní soud. PŘÍBUZENSTVÍ bylo vždy jednou z nejčastějších překážek k uzavření manželství. Pokrevní příbuzní až do 4. stupně příbuzenství nemohli spolu uzavřít snatek a to bez rozdílu, vznikb-li manželský či nemanželským zrozením. Stupeň příbuzenství (shodné s právem římským) určoval počet zrození, kterých bylo třeba ke vzniku příbuzenství. Podle toho vylučoval zákon manželství mezi sourozenci (vlastními i nevlastními), s jejich dětmi (t.j. s bratranci nebo se sestřenicemi), se strýci a s tetami obou rodičů a jejich dětmi. V 1. stupni příbuzenství stál i otčím k nevlastní dceři, nebo macecha k nevlastnímu synovi. Podle církevního práva nebylo možné manželství ani mezi adoptovanými a adoptujícími.

ŠVAGROVSTVÍ bylo rovněž stejně často překážkou manželství mezi příbuznými až do 4. stupně. I zd e převzalo rakouské právo zásadu práva římského: ve kterém pokolení a ve kterém stupni kdo příbuzen jest manželovi jednomu, ve stejném pokolení a stupni se švagrení je s manželem druhým. Podle konkordátu Rakouska s římskou stolicí z r. 1855 (s platností od 1. ledna 1857) bylo překážkou manželství sešvagrení z lože manželského do 4. stupně, z lože nemanželského do 2. stupně.

Dispens: Po pravdě řečeno, nebyla dřívější uvedená omezení příbuzenská a švagrovská nikdy přísně dodržována, neboť církve, a po roce 1868 politické úřady pro snatky civilní, dávaly snoubencům dispens (prominutí překážky) bez větších obtíží ve 3. a 4. stupni příbuzenství či švagrovství. Pro 2. stupeň byla příslušná jedině papežská stolice, jinak konsistori a pro snatky civilní okresní úřad nebo magistrát. Jako důvod postačovala hospodářská nutnost, když na statku nebylo syna, nedostatek věna nevěsty nebo její pokročilé stáří, blízkost bydliště, nebezpečí odpadnutí od víry, zvláštní zásluhy o církev aj. Osobám vojenským, důstojníkům, udělovalo dispense ministerstvo války. mužstvu vyšší velitelství.

MANŽELSTVÍ, které nebylo právoplatně rozloučeno nebo zrušeno, vylučovalo žijící stranu z uzavření nového manželství.

DUCHOVNÍ PŘÍBUZENSTVÍ založené křtem nebo biřmováním bylo podle pat. 1856 překážkou k uzavření manželství v nejširším smyslu, t.j. mezi tím, kdo svátost uděluje a křtencem nebo biřmovancem (i když se první svého svěcení vzdal), jakož i jeho rodiči, zejména mezi kmotrem a křtencem nebo biřmovancem, i jeho rodiči. Zákon z roku 1868 toto ustanovení již neobsahoval, i když církevně platilo nadále.

DUCHOVNÍ A ŘÁDOVÉ OSOBY nemohly s nikým uzavírat manželství, a to ani tehdy, když z katolické církve vystoupily. Toto ustanovení zůstalo v platnosti i v zák. 1868.

CIZOLOŽSTVÍ. Mezi osobami, které se dopustily cizoložství, nemohlo být uzavřeno manželství.

ÚKLAD O ŽIVOT. Také osoby, které se dopustily úkladu o život překážejícího manžela, nemohly uzavřít manželství, i když k dokončení zločinu nedošlo.

ZASNOUBENÍ, OHLÁŠKY, SŇATEK

ZASNOUBENÍ nemělo (a nemá ani v současné době) zákonné opory k dosažení nároku manželství a ne ní tudíž ani jeho formální náležitosti, přesto bylo bezdůvodné zrušení manželského slibu (bez újmy náhrady škody vzniklé nevinné straně) překážkou manželství s pokrevními příbuznými druhé strany v 1. a 2. stupni (pat. 1856). V zákoně z r. 1868 bylo toto omezení vypuštěno.

OHLÁŠKY naopak byly jednou ze základních formálních náležitostí k uzavření snatku, zákonem předepsaných. Dály se trojím ohlášením záměru snoubenců uzavřít snatek, a to na třech nedělních nebo svátečních bohoslužbách za sebou jdoucích ve farním kostele, nejméně šestitýdenního místa bydliště obou snoubenců. Při pobytu kratším než 6 týdnů na jednom místě každého snoubence, musely být ohlášky konány mimo to i v dřívějším místě bydliště, této podmínce vyhovujícím. Ohlášky osob ne katolického křesťanského náboženství musely být konány za stejných podmínek nejen v jejich církevních shromážděních, ale i v kostele katolickém, (zák. 1868).

K uzavření snátka a jeho platnosti však stačilo, jestliže se ohlášky konaly alespoň jedenkrát předepsanou zákonnou formou, jestliže snoubenci získali dispense krajského (resp. okresního) úřadu z uznaných náležavých příčin. Hrozilo-li nebezpečí smrti, mohl být vykonán snatek i bez ohlášek s povolením místního (obecního či městského) úřadu, když snoubenci přísežně prohlásili, že jim nejsou známy žádné překážky k uzavření manželství.

Protokol o ohláškách vedl farář nebo úřad. Jestliže nedošlo ke svatbě do 6 měsíců od poslední ohlášky, muselo být celé ohláškové řízení vedenovo znovu. SŇATEK neboli slavnostní prohlášení (souhlas k manželství) muselo být provedeno před farářem nebo jiným duchovním správcem (u nekatolíků) a před dvěma svědky, kteří pak všichni podepsali oddací zápis v knize oddaných (matrice). Jestliže jeden ze snoubenců byl náboženství katolického, muselo být manželství uzavřeno v kostele katolickém, duchovní strany nekatolické mohl však být přitomen. Bylo ponecháno na vůli snoubencům, aby snatek byl vykonán i v kostele (modlitebně) konfesse druhého mařela.

Manželství mohlo být právoplatně uzavřeno i v nepřítomnosti jednoho ze snoubenců se souhlasem druhé strany, prostřednictvím plnoprávného zástupce. Plnost plné moci stvrzoval zemský úřad, jinak bylo manželství neplatné.

ZRUŠENÍ A ROZLUKA MANŽELSTVÍ

Zádný z manželů (ani dobrovolnou dohodou) nemohl zrušit manželství, ať bylo uzavřeno církevně nebo před úřadem. Pouze smrt mohla zrušit sňatek církvi uzavřený. Přesto již patent z r. 1856 uváděl tzv. zrušovací překážky, které činily uzavřený sňatek neplatným, jmenovitě

donucení násilím, vyhrožováním nebo jiným protiprávním činem

únos za účelem uzavření sňatku. Za unesenou byla považována žena, odvedená násilím nebo lstí, stejně však bylo kvalifikováno odvedení ženy bez násilí a s jejím souhlasem, avšak bez vědomí nebo proti vůli rodičů nebo poručníků.

Zákon z r. 1868 ob sahuje v tomto směru již prvky moderního nazírání na manželství a rodinu, neboť rozšiřuje dříve uvedené důvody neplatnosti manželství o

omyl v osobě druhého nupturienta

trvající manželství předchozí

nevědomost o těhotenství manželky s druhým mužem

fyzická neschopnost

duševní choroba

zavraždění manžela

Omyl v osobě druhé manželské strany činil přivolení ke sňatku neplatným jen tehdy, jestliže se tak stalo před sňatkem. Manželství s mužem, kterého nevěsta osobně znala bylo proto platné, i když se falešně vydával za nějho syna. Nebylo však platné v případě, že bylo vylákáno lstí na základě falešných dokladů. Trvající manželství bylo již samo o sobě překážkou manželství bez možnosti dispense, a proto jeho odhalení bylo rozhodnou překážkou zrušující, bez újmy trestnosti činu. Shledal-li manžel po svatbě svou ženu těhotnou s jiným mužem, mohl žádat o zrušení manželství.

Pojem duševní choroby je v podstatě jednoduchý, avšak výklad a posouzení stupně mohou být mnohoznačné. Nevyléčitelná neschopnost k manželským povinnostem byla překážkou jen tenkrát, jestliže existovala již při uzavření manželství a druhá strana o ní nevěděla. Otázka možnosti plození nebyla s tímto problémem předmětná.

Ve všech uvedených případech platila právní zásada, že zrušení manželství mohla se domáhat jen strana nevinná.

ROZVOD

Patent z r. 1856 ponechal v platnosti ustanovení církevního práva (katolického), podle kterého, jak již bylo vzpomenuto, manželství křesťanská církevně uzavřená a vykonaná (čímž se rozumí vykonaný styk manželský), mohou být zrušena pouze smrtí jednoho z manželů. Manželství řádně uzavřená, ale nevykonaná bylo možné v odůvodněných případech rozvázat papežskou dispensi, např. složili jeden z manželů řádový slib. Zákony církevní nepřipouštěly a nepřipouštějí sňatek katolická s křesťanem jiného vyznání, jehož manžel žije, i když byl civilně rozveden. Dispens je však možná.

Rozmanitost běhu života dnes i dříve dávala mnohou příležitost k tomu, že poměry mezi manžely se vyhrotí natolik, že již nelze na nich spravedlivě požadovat, aby setrvaly v manželském společenství, a manželství již svou společenskou funkci neplní. Teprve zákon z 25. května 1868 č. 47 říš. zák. umožnil rozvod manželství buď dočasně (od stolu a lože), nebo rozluku trvalou cestou soudní. Tím nebylo ale dotčeno trvání sňatku církevního, a rozvedení manželé mohli uzavřít pouze nový sňatek civilní.

Zákonodárce ne-pokládal jistě v té době církevní sňatek za pouhou formálnost, a proto manželé, i tojící před rozvodem, byli ze zákona povinni oznámit svůj úmysl duchovnímu správci své konfesse. Jeho rovněž zákonné povinností bylo, v trojím pohovoru během jednoho měsíce sporné strany usmířit. Zůstalo-li napomínání bez účinku, vydal jim o tom vysvědčení s doložkou, že manželé na svém úmyslu trvají. Toto vysvědčení přiložily strany k žádosti o rozvod u okresního soudu, a bylo-li stanovisko stran souhlasné, vydal soud rozhodnutí bez dalšího vyhledávání, příhlédáje k alimentačnímu zajištění manželky a dětí. V opačném případě pokračoval soud v průkazném řízení pouze na základě žaloby strany nevinné.

Žaloby o rozvod (zrušení manželství) pro manželskou neschopnost té či oné strany nebyly sice tak časté, ale soud se jimi musel zabývat, příhlížeje k prokázaným důvodom, posudkům znalců, lékařů, často i porodní báby. Připouštěl i příslušu stran. Jestliže však znalci nedospěli k spolehlivému závěru, nařídil soud jednoroční zkoušební dobu dalšího manželského soužití, a teprve tenkrát, když ani po této lhůtě nedošlo ke srozumění stran, prohlásil manželství za zrušené. Bylo-li ale již z průběhu, řízení jasné, že takové opatření nemůže mít účinek, soud zkoušební lhůtu nenařídil. V žádném případě v tomto stadiu sporného řízení nerozhodoval o manželském či nemanželském původu dětí, z toho oto manželství vzešlych. Zemřela-li jedna strana během procesu, bylo rozvodné řízení zastaveno.

Při rozhodování o rozlučení manželství posuzoval soud důvody stranami uváděné, jako byla nevěra, zlomyslné opuštění, neřádný život kterým zmrhal část jmění druhého manžela, nebo uvedl rodinu v nevážnost, odsouzení pro zločin, životu nebo zdraví nebezpečný úklad, zvlášť těžké zlé nakládání, opakován sužování, trvalá a s nebezpečím nákazy spojená tělesná vada či nemoc a pod. Podle soudních rozhodnutí nemusela být nevěra prokazována rozsudkem trestního soudu, za zlomyslné opuštění bylo považováno opuštění manželky na několik let a nestarání se o ní. Důvodem rozlučky mohlo být i opuštění řemesla, epilepsie, pohlavní zvrácenost, krádež majetku druhého manžela, impotencee, odpírání manželské povinnosti, karbanictví aj.

PROHLÁŠENÍ ZA MRTVÉHO

Stejně důsledky jako úmrtí manžela mělo i proulášení za mrtvého. Řízení vedl okresní soud bydliště zůstalé strany, a straně nepřítomné zřídil kurátora k jejímu vyhledání. Stalo se tak trojí veřejnou výzvou v tuzemských, event. i zahraničních novinách během jednoho roku. Na zvláštní žádost druhé strany bylo provedeno další řízení, ve kterém se rozhodovalo, zda lze nepřítomného prohlásit za mrtvého či nikoliv. Rozhodnutí musel potvrdit vrchní soud. Zrušení manželství se poznámenalo v knize oddaných na místě při zápisu uzavření snatu právě tak, jako při každé jiné rozluce či zrušení manželství.

NOVÉ MANŽELSTVÍ

Muži, jejichž manželství právoplatně zaniklo z jakéhokoliv právního titulu, mohli uzavřít nový snatek ihned po nabytí právní moci soudnho rozhodnutí, ženy však s určitým omezením. Ovdověla-li žena, jsouc těhotná, mohla nový snatek uzavřít až po slehnutí, a bylo-li její těhotenství pochybné, ne dříve než po 6 měsících od smrti manžela. Jestliže úřední lékař potvrdil, že vdova těhotná není, může krajský (resp. okresní) úřad vydát dispens se lhůtou tří měsíců. Totéž platí i při zrušení nebo rozluce manželství.

Překročení nebo obejítí tohoto ustanovení nečinilo sice nový sňatek neplatným, ale žena ztrácela všechny majetko-právní nároky po prvním muži, které by jí jinak plynuly ze smlouvy dědické, poslední vůle nebo jiných výhod z uzavřené dohody při rozluce. Muž, který se dopustil spolu takového přestupku, ztrácel právo namítat platnost nového manželství, a to bez újmy trestnosti obou. Z rozenému dítěti zřídil soud kurátora.

ŽIDÉ

Vzhledem k odlišným církevním zákonům židů v otázce manželské rozluky a zejména překážek manželství (Mojžíš III, 18), uvedl zák. 1869 v život některé odchylky od všeobecně platných ustanovení s tím, že církevní předpisy jsou vůči státní moci neúčinné. Proto nedbal starozákonného levirátu, t. j. ustanovení švagrovského, podle kterého svobodný bratr zemřelého měl povinnost pojmitou za manželku pozůstalou bezdětnou vdovu, a vymezil překážky k uzavírání manželství mezi židy na základě sňátku mezi bratrem a sestrou, dále mezi sestrou a synem nebo vnukem svého bratra nebo své sestry. Po zániku manželství není muž oprávněn k sňatku s příbuznými své manželky v linii vzestupně ani sestupné, t. j. se sestrou své ženy, a žena není oprávněna k sňatku s příbuznými svého muže uvedených stupňů, t. j. s bratrem svého muže, synem nebo vnukem mužova bratra nebo sestry.

Ohlášky židovské církevní právo nemá, a proto od platnosti o.o.z. musely se konat manželské ohlášky v synagoze nebo modlitebně stejným způsobem jako u katolíků a jiných občanů. Dny jejich ohlašování byly šábes či svátky za sebou jdoucí.

Sňatek židovských snoubenců býval církevně uzavřen tím, že ženich navlékl nevestček zlatou obroučku se slovy: "Budiž mi tímto prstenem zasvěcena dle zákona Mojžíše a Israele". Přijetí mlátky znamenalo souhlas nevěsty. O.o.z. pokládal manželství za smlouvu, a proto od r. 1811 museli i židé při sňatku vyjádřit osobně svůj dobrovolný souhlas ústně, a to před rabínem a dvěma svědky. Nedodržení jiných církevních obřadů nečinilo manželství neplatným. Používání hebrejskiny slovem i písmem bylo zakázané pod trestem pokuty nebo vězení, a zbavení úřadu rabína. Dovoleno bylo užívat pouze "zemské řeči", t. j. čeština nebo němčina.

Před zákonem zůstala neúčinná i jiná pravověrná ustanovení, podle kterých se např. sňatek nesmí konat do 30 dnů od smrti příbuzných, vdova se nesmí vdát do 90 dnů od smrti manžela nebo ode dne, kdy obdržela list zapuzovací, sňatek nesmí být konán o šábesu nebo ve svátek a j.

Rozluka židovského manželství měla procedurální řízení značně odlišné, třebaže ji prováděl stejný soud. Zákonodárce vyšel v tomto případě vstříc námítkám proti šablonovitosti soudního řízení a po slyšení nejvyšší rabínské rady legalizoval v podstatě církevní starozákonné ustanovení, podle kterého "pojme-li muž ženu a neneleze-li tato přízení v očích jeho, neboť shledal nepříslušnost v kterékoliv věci, může jí zapuzovací list do rukou dát a z domu svého jí prostupit slovy: zde je tvůj list zapuzovací, přijmi jej, budíž ode mne odloučena a kdokoli tě může za manželku pojmitou".

Toto dalo se před duchovní radou v přítomnosti rabína a dvou učených předsedících. O.o.z. zákonem o manželském právu z 25. 5. 1868 přikazoval rabínovi, aby provedl trojí smiřovací pokus, než vydá vysvědčení sporným stranám o jeho bezúčinnosti. Vysvědčení bylo nutnou přílohou žaloby o zrušení manželství před řádným soudem. Žalobu mohl podat pouze muž, nikoliv žena. Jestliže obě strany s rozlukou manželství souhlasily, soud žalobě vyhověl,

v opačném případě ji zamítl. Pouze tenkrát, když manželka byla usvědčená z cizoložství, bylo dánou muži za právo bez jejího souhlasu.

ZÁVĚR

Ve stručnosti lze říci, že pro rodopisce i kronikáře je znalost právní podstaty manželství našich předků nejen zajímavá, ale v určitých případech vele my nutná, má-li dnes správně posoudit často složité, jindy záhadné rodinné vztahy v souvislosti s událostmi, pro které již není pamětníka.

RODINA ADELINY PALACKÉ PROVDANÉ KRAUCHENBERGOVÉ 1862 - 1958

Karel Vyšín

V osobním archivu Františka Palackého a jeho dcery Marie Palacké provdané Riegerové se jasné zračí izolovaná rodina univ. prof. Jana Palackého, jediného syna našeho historiografa. Výtečný archivní inventář celé pozůstatnosti Františka Palackého proto sice z let 1846 - 75 zachytí 82 dopisů syna Jana otci, ale jen 6 dopisů snachy Adeliny z let 1868 - 75 a malé soubory dopisů malých vnuček Olgy Palacké (nar. 1860, osm dopisů z let 1866 - 75) a Adeliny Palacké (nar. 1861, 4 dopisy z let 1873 - 75) a již žádný dopis třetí v mládí zemřelé vnučky Eugenie Palacké (nar. 1869, zemř. 1876)⁽¹⁾ Dvoupolovost rodiny Palackého, důsledek majetkovoprávních faktů a dědičkých dohod tchána a manželky Františka Palackého, s sebou nutně nesl i dvojí zaměření politické, genealogicky jasné vyjádřené výběrem partnerů obou dětí našeho historika: Jan se ženil s příslušnicí německých předních rodin a Marie s reprezentantem české nové politiky. K rekonstrukci rozrodu Františka Palackého v reněni o zmíněném inventáři Jároslavy Hoffmannové⁽²⁾ je patrné, že vypovídají a pramenná hodnota impozantního rodinného archivu Palackých v otázce osudů rodiny Jana Palackého klesá na nulu. Chceme-li znát odpověď na otázku, zda a kde žili a snad žijí potomci Jana Palackého dnes, je třeba proto podklady o životě nejmladší vnučky Františka Palackého, jediné přežívající dceři univ. prof. Jana Palackého, hledat mimo tuto archivní základnu. Tak je totiž shrnutí údajů o osobě čtvrté vnučky Františka Palackého, Adelině Palacké, příkladem, jak nalézat genealogické východisko z neúplnosti rodinného archivu a jak současně tuto kusost vysvětlit. Údaje totiž jasné hovoří o dalším vzdalování rodiny Krauchenbergovy, kam se vnučka Adelina provdala, od rodin Riegrů, Brafů a Červinků a vysvětluje, proč tři pravnuci Františka Palackého již mezi jeho "blízké" a mezi původce písemností v písémné pozůstatosti Františka Palackého nepatří. Do rozrodu Františka Palackého, připojeného k inventáři jeho osobního archivu a podaného v Listech GHSP, přesto po právu náleží. Všechny údaje jsou čerpány z vlastní dokumentace v mé genealogické sbírce a pocházejí jak z materiálu vojenských archivů, tak i z korespondence s městskými úřady Rakouské republiky, které autorovi vycházely při šetření o potomcích Františka Palackého všeobecně vstřícně.

POZNÁMKY

1. Jaroslava Hoffmannová, Píse mná pozůstatost Františka Palackého a jeho blízkých 1772 - 1968. Archiv Národního muzea v Praze. 1976, 178 stran a genealogická příloha, inv. č. 96, 91, 93 a 92.
2. Jaroslav Honec. Archiv a rozrod Františka Palackého. Listy genealogické a heraldické společnosti, řada 4 (1976), str. 172 - 173

František Palacký
historiograf krále čes.
m. Terezie Měchurová

univ. prof. Jan Palacký
m. Marie Adelheid Hämplová

Adela Marie Eugenie Božena Palacká
nar. 21. 3. 1862 Praha, P. Maria Sněžná
odd. 28. 5. 1883 Lobkovice
zemř. 14. 6. 1944 Melk nad Dunajem

m. Ludwig Carl Otto August von Krauchenberg
c.k. generalmajor a poručík c.k. první tělesné gardy arcierů
nar. 8. 7. 1843 Gelle (Hannover), Evang. Augsb. Conf.
odd. 28. 5. 1883
22. 5. 1897 nobilitován
zemř. 16. 9. 1903 Baden u Vídně

Georg Hermann Hans	Eugenie Margaretha	Alexandr Berthold Ludwig
n. 14.2.1884 Mediasch (Sedmihoří)	Olga María	
z. 30.7.1893 Vídeň	n. 31. 7. 1885 Czegled, (Uhry)	n. 18.9.1894 Vídeň 1.5.1915 c.k. poručík
	z. 7.2.1958 Bad Ischl	1.5.1917 c.k. nadporučík c.k. hulánský pluk č. 13 Zmizel v první světové válce

RODOPISNÁ PRÁCE MARIE KŘÍŽOVÉ Z LOUN

Vladimír Kejla

V loňském roce jsem se při pátrání po svých předcích a příbuzných korespondenčně seznámil s lounskou rodopisnou badatelkou Marií Křížovou a s její celoživotní prací.

Marie Křížová dnes již 81-letá je velmi zkušenou a plodnou genealožkou (mj. se též významnou měrou podílela, jako člena Mykologické společnosti, na sběru hub hvězdovek - četné její nálezy, např. vzácná "květka písečná", jsou uloženy i ve sbírkách Národního muzea). Její práce se však nacházejí buď v několika archívech nebo jsou rozesety mezi příslušníky jejího rodu. Považuji proto za užitečné, seznámit ve stručnosti s jejím dílem i ostatní rodopisce, kteří pak mohou využít její poznatky při vlastním bádání.

První rodopisnou prací Marie Křížové je spis "Rodokmen Křížů z Domoušic" z r. 1941, na něž potom navazují pozdější práce.

Rod Křížů počíná Janem Křížem, jenž byl v l. 1654-1675 rychtářem v Do-

moušicích. Mimo to zachycuje autorka rozrod potomků Václava Kříže, nar. 23. 9. 1786 v Domoušicích a sleduje další větvení rodu Pihertů, Stichlingů, Čihářů, Mrázků, Šumů, Fojtšků, Pochmanů, Ryvolů, Studničků, Lukášů, Bouberlů, Hockých, Vachtlů, Panských, Linhartů, Vožechů atd.

Pro zajímavost uvádí ím další příjmení, vyskytující se v rodě Křížů dle rejstříku :

Adamová, Andl, Baudisch, Beranová, Bláhová, Boček, Bretschneider, Ceithamllová, Čečrllová, Čechová, Červenková, Čihář, Dobruský, Dvořáková, Dykastová, Eulnerová, Fenclová, Ferová, Fišer, Fleissig, Fojtík, Fořtíková, Franz, Fricová, Fux, Fürst, Halášová, Hamrová, Haužvicová, Hoberová, Hesová, Hofman, Hölclová, Horňcová, Horová, Chalupová, Chleborádová, Chocholoušová, Jaruška, Jelnek, Jirásková, Kafková, Kaslová, Kaucká, Keller, Kinštová, Kloubková, Kloubková, Kočárková, Kondel, Kotěborská, Koubková, Kratochvílová, Krejsová, Krištofová, Kroupová, Kubošová, Kurka, Kutner, Kyžlík, Langová, Lubasová, Márová, Marek, Markvartová, Mašek, Mildorf, Milfaitová, Mrázová, Müllerová, Muzikantová, Nachtigalová, Novotný, Oulehla, Oulická, Palkosková, Paulová, Pázlerová, Pelcová, Petrlík, Poncetová, Prasková, Prudká, Rudolfová, Růně, Rusá, Rusová, Růžička, Rýgl, Říha, Sachlová, Salabová, Samuelová, Sedmera, Schmoldt, Sikulová, Skoupá, Slabá, Slámová, Součková, Soukupová, Stadl, Staněk, Stašek, Steiberová, Stríbrský, Svoboda, Šanomilová, Šnobl, Šramková, Štekl, Štverák, Štyrlová, Štyp, Šutová, Tobischová, Tomšová, Trusková, Tušnerová, Ulrichová, Urban, Urmová, Válková, Vaněk, Veselá, Vlčková, Vodička, Vojáček, Walitzer, Wolfová, Zázvorka, Zeinert, Zelenková, Zimmermannová.

V závěru této práce je uveden přehled držitelů několika gruntů v Domoušicích, Filipově a ve Lhotě, jež byly v majetku Křížů.

Po 35-leté odmlce vydala v r. 1976 Marie Křížová (prostřednictvím ONV Louny) "Dodatky k rodokmenu Křížů z Domoušic v okrese Louny", kterými dovedla historii tohoto rodu až do současnosti. Zde se, mimo již uvedených, objevují tato příjmení: Adamec, Bergman, Bockerová, Böhm, Burghardtová, Češneková, Droppanová, Jandová, Kejlová, Koutecká, Krobová, Kubík, Mastná, Opat, Plašilová, Reichrtová, Rybová, Stehlík, Šváb, Vajc, Volánek, Votruba, Zúnová.

V témež roce vydává ONV v 50 výtiscích "Rodokmen Křížů z Domoušic v okrese Louny, díl II.", který obsahuje čerstvě zpracovanou větev rodu Křížů z Cítolib. Zakladatelem této větve byl Ondřej Kříž, domkář ve Filipově čp. 8, nar. 14. 8. 1768 v Domoušicích. Příjemní dle připojeného rejstříku:

Coufal, Čechová, Drexlerová, Frajberková, Fricová, Gonda, Halašová, Hertlová, Hesová, Holý, Hornová, Hölclová, Hradilová, Hruška, Chocholoušová, Jelínková, Kalašová, Kleinová, Kloubová, Kratochvílová, Kučera, Kunz, Marčeková, Mužík, Náškulová, Němc, Novák, Novotná, Pázlerová, Pecinková, Pozniček, Procházková, Rimsová, Sobotka, Skočdopol, Šramková, Štyrllová, Tauer, Turšnerová, Ulrichová, Unmöh, Vágnerová, Velhartický, Werner, Weinholdová, Zelenková.

Na podzim r. 1977 rozmnožil ONV Louny pro potřeby Okresního archivu v Lounech další práce Marie Křížové: "Rodokmen Petržilků a Vernerů ze Smolnice a Bočků z Úlovice v okrese Louny" (18 stran) a "Rodokmen Pázlerů z Ročova v okrese Louny" (9 stran).

Podkladem pro rodokmen Petržilků byla práce, kterou "podle pamětních listin a záznamů rodiných" sepsal František Petržilka v r. 1929 a nazval "Historie a stručný nástin rodokmenu Petržilků z Vrbna nad Lesy na lounském okresu a jich dalšího se rozvětvení v Čechách a v Moravě". Ve studii Marie Křížové jsou Petržilkové zachyceni přibližně od poloviny 18. století až po současnost. Příbuzný rod Vernerů, původně usazený v Hříškově a pak ve Smolnici na Lounsku, je popsán od konce 17. století. Rod Bočků, původně mlynářů v Podbořánkách u Jesenice a v Úlovcích, proslulý později na lounsku i za jeho hranicemi jako rod školkařů a šlechtitelů ovocných stromů, je popsán od konce 18. století. Příjmení, vyskytující se v těchto rodech:

Petržilkové: Andrásová, Bláhová, Boček, Buchar, Čapková, Čechová, Dernlerová, Dlouhá, Emingerová, Háblová, Hanzlík, Chlouba, Jindra, Jirásková, John, Kameník, Klossová, Konrád, Krajíčková, Krejčová, Lavičková, Lukšová, Mandlková, Medřická, Mikšovic, Mildorfová, Myslivcová, Novák, Prchalová, Procházková, Říhová, Stanislav, Stehlíková, Stříbrný, Svobodová, Tesařová, Tiegllová, Ulrichová, Valdová, Vebr, Verner, Vosyková, Vybjralová, Žachová.

Vernerové: Aulický, Bartková, Běšínská, Boháč, Brun, Burešová, Dřímal, Havlatová, Heberová, Herkloc, Kalisková, Kasíková, Kočková, Krupková, Kučerová, Lacina, Lisá, Lišková, Mendulková, Mildorfová, Náhlovská, Petržilková, Rubesová, Říhová, Slavíková, Srbecký, Stehlíková, Svobodová, Šalamounová, Štaflová.

Bočkové: Binková, Bláha, Čapková, Dubecký, Filipová, Fronková, Chalupová, Kříž, Kynštová, Laksová, Loosová, Mazáková, Mozlovský, Mühlendorf, Petržilková, Pěčková, Popperová, Postl, Prošková, Punt, Schreiberová, Stehlíková, Suchá, Šinágllová, Tajtlová, Treybal, Truxová, Tučková.

Již zmíněný rod Pázlerů, kovářů z Ročova, okr. Louny, zachytily Marie Křížová od pol. 18. století rovněž do současnosti. Seznam příjmení v rodě Pázlerů: Badalcová, Bloudková, Burešová, Citterbachová, Fárová, Fricová, Halaš, Hašková, Holá, Chmelíková, Iblová, Jupová, Kafka, Krajzová, Kalousová, Kavková, Körner, Krobová, Křivánek, Kříž, Kučabová, Kučera, Loučim, Macková, Mareš, Merhautová, Mrnková, Nigrinová, Panenková, Pelcová, Perk, Prášilová, Soukupová, Šafránková, Šimek, Šlejchrt, Švicová, Tycler, Vlček, Weigantová, Zlatohlávková.

Všechny tyto studie obsahují nespočet jmen a dat, sebraných z mnoha matrik a různých pramenů, které Marie Křížová místo doplňuje i jinými údaji ze života sledovaných osob. V rodokmenech Petržilků, Vernerů, Bočků a Pázlerů uvádí u všech zemřelých rovněž příčiny úmrtí.

Z významných osobností, obsažených v těchto rodokmenech lze jmenovat Josefa Verneru, hudebního skladatele, violoncellového virtuosa, sbormistra Hlaholu atd., Josefa J. Pihera, hudebního skladatele a pedagoga, literární historičku a spisovatelku Ludmilu V. Piherovou.

Na závěr lze citovat prostá a skromná slova autorky těchto prací: "To všechno jsem dělala zdarma, z lásky k vědě. Těšila mne tato práce a jsem velice šťastna, že tím mohu prospět vědecké práci jiných".

Pozn.: Od ledna 1978 jsou uvedené práce (včetně spisu Františka Petržilky - Historie a stručný nástin rodokmenu Petržilků z Vrbna nad Lesy a na lounském okresu a jich dalšího se rozvětvení v Čechách a v Moravě) zařazeny i v knihovně GHSP.

LITERATURA

1. M. Křížová - Rodokmen Křížů z Domoušic, vyd. v Lounech r. 1941,
včetně "Dodatku" z r. 1976
2. M. Křížová - Rodokmen Křížů z Domoušic v okrese Louňy, díl II.,
větve cítolibská, vyd. OVN Louňy, 1976
3. M. Křížová - Rodokmen Petržilků a Verneřů z Smolnice a Bočků
z Úlovice v okrese Louňy, vyd. OVN Louňy, 1977
4. M. Křížová - Rodokmen Pázlerů z Ročova v okrese Louňy, vyd. OVN
Louňy, 1977
5. Fr. Petržilka - Historie a stručný nástin rodokmenu Petržilků
z Vrbna nad Lesy na lounském okrese a jich dalšího se
rozvětvení v Č a M. Louňy 1929, strojopis

INFORMACE ČLENŮM, ZPRÁVY, ANOTACE

GHS PRAHA

jubileum

OSMDESÁT LET KARLA VYŠÍNA

Není u nás mnoho těch, jež rodopis a heraldika provázejí po celý život. Se silným přízvukem i regionální vlna stivědy. O buditeli Karlu Vyšínovi lze tak říci plným právem. Počátkem listopadu t. r. dovršil osmi desítek let života plného činorodého zájmu o obě oblíbené pomocné vědy historické, jejichž letopis za poslední půlstoletí by jistě mohl výrazně ve svých vz pomírkách záchytit.

Karel Vyšín narodil se dne 3. listopadu 1898 v Praze. Pochází z rodiny úřednicka pražského peněžního ústavu. Absolvoval čs. obchodní akademii v Praze a v roce 1917 vstoupil do bankovní praxe. S rodopisem začal velmi záhy, vlastně už od chlapectví, kdy z vyprávění svého otce sestavil první rodinný rodopisný náčrt. Jeho rod pocházel z Unhoště, kde v nejstarší gruntovní knize z roku 1480 se objevuje jméno prvního předka rodu Jana Vyšína. V roce 1937 dal jubilant podnět k tomu, aby byl založen v Praze Spolek rodáků a přátel města Unhoště a okolních obcí. Spolek začal vydávat sborník Unhošťsko, kde již v prvních ročnících se objevují genealogické články redaktora Vyšína o městských rodinách v Unhoště. Za války byl však sborník zastaven. To již byl Vyšín členem Rodopisné společnosti čs., ze které vystoupil, aby v roce 1938 s přáteli založil Svaz přátel rodopisu, jenž věnoval se spíše otázkám občanského rodopisu. Po prvním spolkovém čísle Rodokmenu byl však v roce 1941 časopis opět zastaven; avšak péčí Vyšínovou obnoven po válce, kdy vy-

šel ve třech ročnících (1946-48). V té době osvědčuje se Vyšín také jako vydavatel genealogických publikací, z nichž možno jmenovat alespoň Kočkovy Unhošťské rody erbovní a Kučíkova Jana Jeníka z Bratřic (1948).

V roce 1967 vstoupil Vyšín do Klubu sběratelů kuriozit, kde s přáteli vytvořil heraldicko-genealogickou sekci, jež nalezla možnost publikovat gen.-her. články v klubovním časopise Sběratel. Jako samostatná příloha tohoto periodika tu vyšla pod redakcí Vyšína o výši číslo Hlasatele s příspěvkem z obou nauk. Odtud byl již krok k založení samostatné, nezávislé organizace a to Genealogické a heraldické společnosti v Praze v roce 1969, již stál Vyšín na čele jako předseda přípravného výboru.

Značná a cenná je Vyšínova činnost publicistická i přednášková. Tak kromě již uvedených a jím redigovaných periodik je to řada článků s genealogicko-heraldickou tématikou v unhošťských a pardubických Zprávách městských muzeí, v jilemské Heraldice, již v roce 1973 redigoval a také v Listech GHS. Tu psal o rodech českých i cizích, a zhusta méně známých a články byly doprovázeny kresbami erbů jeho přátel.

Dnes tráví Vyšín svůj zasloužený odpočinek v Davli "na Račanech", obklopen nejen svými dokumentačními materiály, ale též stále živou korespondencí s řadou českých i cizích badatelů. Proslulé jsou jeho genealogicko-heraldické sbírky znaků, portrétu, hradů a zámků v počtu kolem 20.000 kusů; anebo sbírka rodokmenů šlechtických i občanských a konečně věcných karet, "heraldický klíč" jak je Vyšín nazývá, tříděný podle znakových figur. Mnoho a mnoho zájemců již použilo cenných služeb jeho archivu a věříme, že jeho obsah bude zachován v celistvosti i nadále k prospěchu všech.

Prejeme stále aktivnímu pracovníku, obětavému a ochotnému našemu členu a spoluzařadateli GHS Karlu Vyšínovi k významnému životnímu jubileu osobní dobrou pohodu, stálý elán a hlavně pevné zdraví do dalších let činorodé práce.

V. Palivec

LITERATURA

VLASTIVĚDNÉ SBORNÍKY PODBRDSKA

Regionální vlastivědné sborníky přinášejí nyní dosť často články, zprávy i kresby genealogicko-heraldické tématiky. Po uveřejnění obsahu tohoto zaměření z pardubických vlastivědných zpráv v GHL (č. 2 - 1976) sledujeme nyní další podobnou publikaci z delšího období vycházení. Je to Vlastivědný sborník Podbrdská, který vydává přibramské Okresní muzeum s Okresním archivem od roku 1966. Vyšlo celkem devět čísel, poslední z roku 1974-5 a v tisku jsou další.

V č. 1 z roku 1966 kromě základních článků o dějinách Přibramě, věnovaných k 750. jubileu, je grafikem J. Číkou překreslena a zvětšena renesanční pečeť města z roku 1541. V č. 2 (1968) zájemce o využití městské a hornické heraldiky najde některé podněty v práci J. Boháče o dějinách místního poštovnictví v razítkové dokumentaci. V článku "Několik starých příjmení z Přibramská" uvádí J. V. Bezděka archivní záznamy o výskytu jmen: Čečatka, Drda, Hloucal, Hyln, Chroust, Chybá, Janda, Ježek, Mrvák, Palivec, Pekárek, Peták, Pintíř, Skuhrovec, Svojtka a Vršecký. Tentýž autor v článku "Karlstejnští

poddání na Příbramsku 1566" se zabývá soupisem poddaných v místech obvodu příbramského okresu a to: v městečku Milíně, Palivu, Dol. a Hor. Hbitech, Dubenci, Cetyni, Vel. a Mal. Pečici, Smolotelích a Bohosticích. Od téhož autora jsou i další rodopisné studie o lesnících Bohutínských a matce J. Vrchlíckého a Z. Wintra. Rodem hud. skladatele J. Ježka se zabývá článek Ant. Pose. V. č. 3 (1969) zájemce o městskou heraldiku najde bohatě dokumentovanou studii A. Přibyla o znaku Příbramě. Další zajímavé zprávy jsou v článkách J. Tomana, S. Poláka, L. Fürsta, J. Němcůka, V. Vostřebalové. Č. 4 (1970) a 5 (1971) jsou věnovány pracím jednak z od boje 1939 - 45, jednak dějinám příbramského hornictví s některými rodopisnými informacemi. Číslo 6 (1972) obsahuje práce přírodnovědné. Číslo 7 (1973) přináší dvě významné studie. První S. Poláka je studie paleografická, druhá je poslední větší práce F. Beneše o Johanně z Rožmitálu. Má cennou obrazovou sfragistickou dokumentaci. Z dvojčísla 8-9 (1974-5) lze upozornit na pozoruhodnou práci I. Honla "Městské erby a toponomastika". Je doprovázena 25 osobitě pojatými znaky Jane Čáky. V bohatě ilustrované studii V. Mathausera a S. Poláka "Středověká tvrz Pičín na Příbramsku" najde čtenář jak znaková vyobrazení, tak i četné rodopisné údaje. Obrazem je dokumentována také studie S. Poláka "Pečeť městečka Kamýka nad Vltavou". Četné rodopisné údaje jsou i v rámci dalších článků, z nichž alespoň uvádíme: J. Štovíček (Jinecké železářství), J. Adler (Sklárny na Příbramsku), J. V. Bezděka (Nečín), M. Volf (Březnická jezuitská kolej), J. Hejnic (M. J. Šentygar), J. Majer (Josef Hrabák) a další.

Kromě prvních dvou čísel, která jsou již rozebraná, lze VSP objednat v Okresním muzeu v Příbrami I, Příkopy čp. 106.

Otto Barton

PÁTRÁ SE PO ...

Žádám o zprávy o rodině DELAVOSÙ v Čechách z jakéhokoliv období (i ze současnosti) na adresu: Ludmila Huberová, 110 00 Praha 1 - St. Město, Národní tř. 21.

V rámci akce studie vynikajících osobností, žádáme naše členy, pokud při bádání našli jméno KUTVIRT (GUTWIRT) apod. anebo DOMEČKA, aby nám to sdělili s dalšími daty. GHSP, R. Melichar.

Pátrá se po rodině WURŠER, též WURSCHER v prostorách Čes. Kubice, Loza u Plzně, Plasy, Manětín, i jinde. Rád odměním podané informace. MUDr. Ladislav Wuršer, Rybalkova 9, 440 01 Louny.

RŮZNÉ

SCHÚZE SPRÁVNÍHO VÝBORU A ZÁSTUPCŮ POBOČEK GHSP

Dne 9. prosince 1978 se konala v Praze společná schůze výboru GHSP a zástupců poboček (nedostavilo se Brno) za účelem koordinace prací se zvláštním zřetelem k rozvoji práce v místních pobočkách GHS. Schůzi řídil I. místopředseda př. Rudolf Melichar, který po zahájení a vzájemném představení všech zúčastněných přednesl podrobný referát o postavení místních poboček v rámci GHS, o způsobu administrativního styku ústředí s pobočkami i o nedostatcích a jejich příčinách v časovém vyřizování agendy, způsobených přetížením některých členů předsednictva nebo výboru. Nemohl přejít bez povšimnutí obsah křížkového dopisu ohnišovské pobočky, který přečetl a uvedl na správnou cestu některé nesprávnosti. Uvítal otevřenou kritiku, pokud je konstruktivní a vytváří klidnou atmosféru a úrodnou půdu k další spolupráci na společném díle.

Nato navázal Ing. K. Bezděk referátem o vymezení oblasti působnosti poboček jako takových. K dnešnímu dni (bez nově přijatých členů) je v nich organizováno 317 členů. Uvedl, že pouze ve 4 politických okresech (z celkového počtu 75 v ČSR) nemá GHS člena. Podrobně projednal zásady, kterými se řídí příslušnost člena k pobočce buď stávající nebo později vzniklé. Zásadně pobočka může teritoriálně zaujmít i více okresů. Není však žádoucí ani možné zřizovat více poboček GHS v jednom okrese.

K otázce výměny zkušeností ze vzájemného styku poboček s ústředím podali své referáty zástupci poboček z Mladé Boleslavi př. Kovář, Ústí n.O. př. Šilar, Táboru př. Ing. Vrána, Ohnišová př. Ryšavý, Os travy př. Kejla a Palát z Olomouce př. Podmolík. Hodnotili je vesměs kladně.

Pobočka v Ústí n. O. činí redakci GHL výtuku, že podává dostatek zpráv o práci organizací cizích, ale vlastního literárního snažení v Zpravodajích poboček v Ohnišově a Ostravě si nevšímá. Žádají správní výbor GHSP o větší zájem. Pobočky mají zájem o přednáškové záznamy a rády by uvítaly i osobní účast přednášejících. V Ohnišově mají zájem o uspořádání kursů pro genealogii, ale též o výstavu. V souhlasé s přáním ostatních poboček se žádá, aby každoročně byly v GHL zveřejnovány přírůstky knihovny.

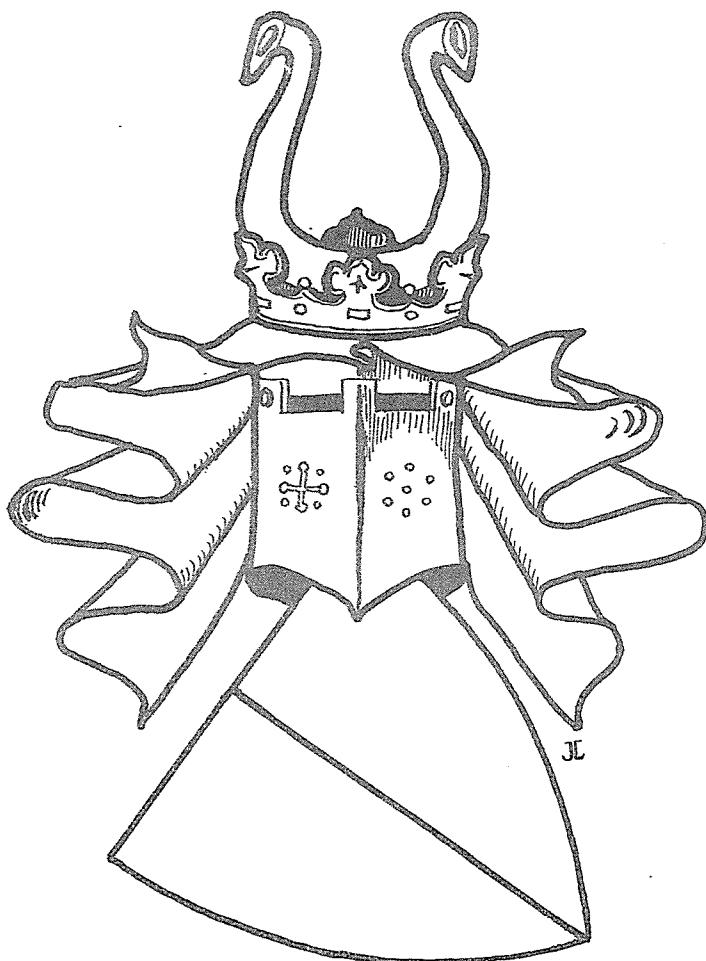
Pokladník vysvětlil způsob úhrady příspěvku, poskytovaného všem pobočkám ve výši 20 % zapracených příspěvků vždy do konce června. Dále žádal, aby u všech plateb byl vždy řádně uváděn účel platby, neboť právě tento nedostatek vedl k zbytečnému nedorozumění. Když př. Dr. Elznic přečetl zápis z jednání výboru dne 6. září o zvýšení příspěvku za předpokladu zvýšení rozsahu časopisu na cca 300 stran, všichni přítomní souhlasili.

Mimo pořad referátů zástupců poboček přednesl zprávu o činnosti pracovní skupiny heraldiků v Praze př. Ing. Jareš. Ve jejím plánu na budoucí 3 roky je i příprava publikace genealogikoheraldické studie o Karlu IV. (a jeho hradu Laufu s proslulou heraldickou síní), která by byla původní a nekomplikační studií na toto téma.

(Další příště.)

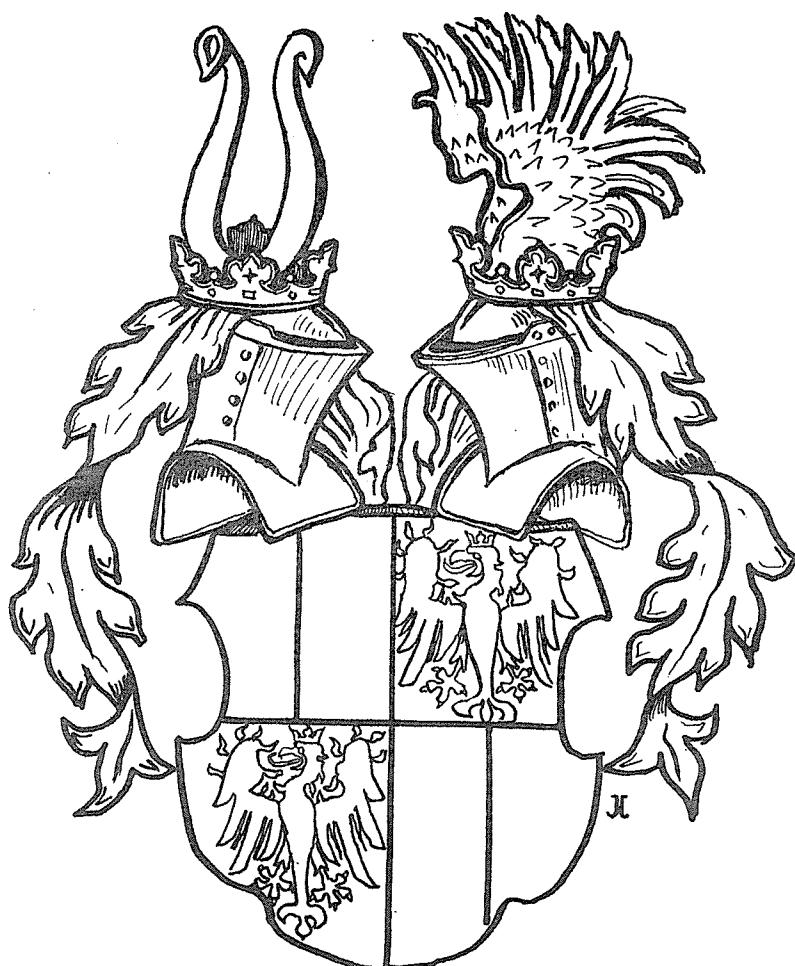
zz 47

Mikuláš I. Opavský.
1254-1318.



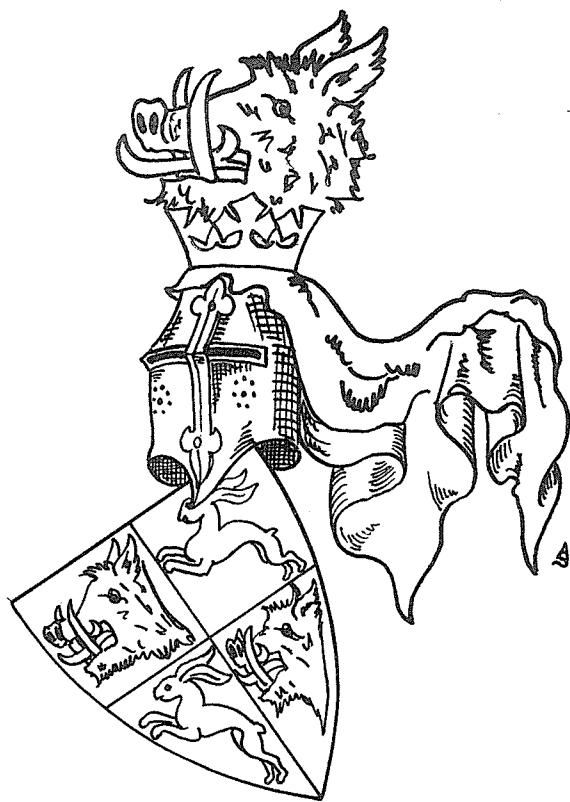
zz48

Jan I. kníže opavský a ratibořský.
1340-1382.



zz49

Jan Zajíč z Hřemburka.
+1495.



zz 50

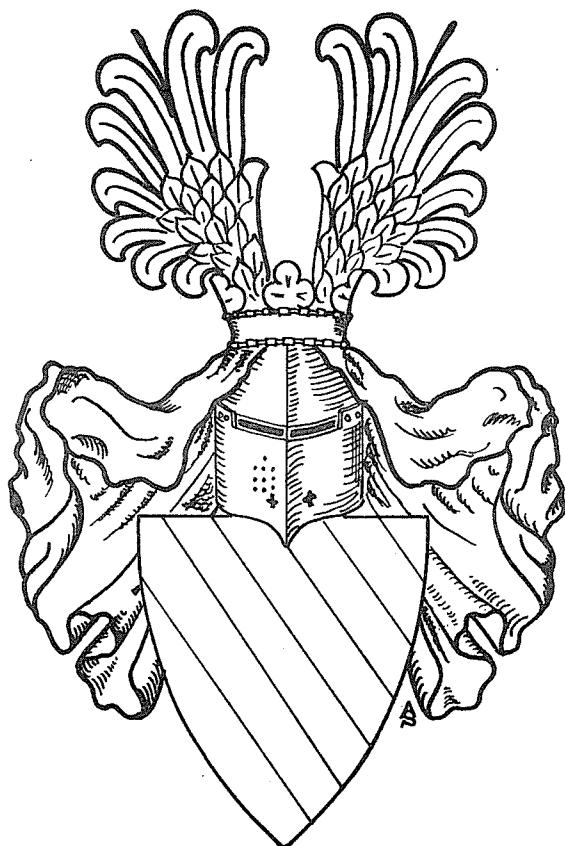
Petr ze Šternberka.

+ 1397 ~



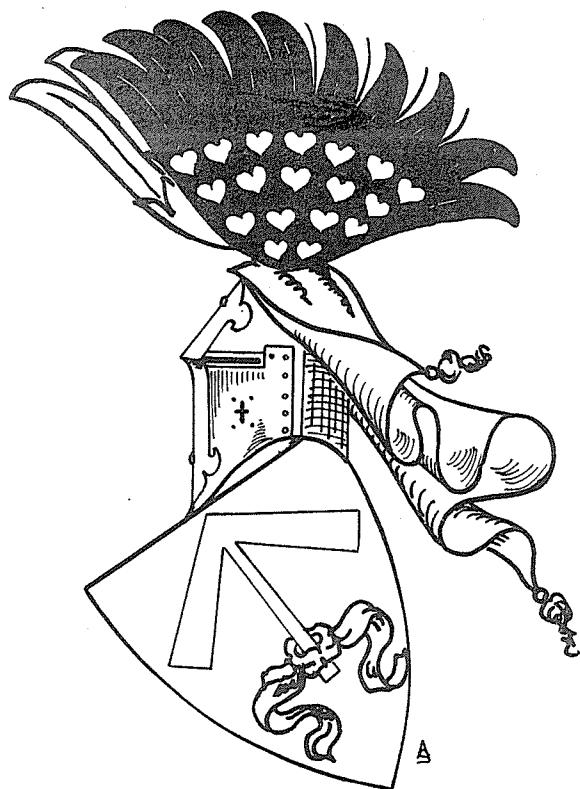
zz51

Salomena z Častolovic.
† 1489.



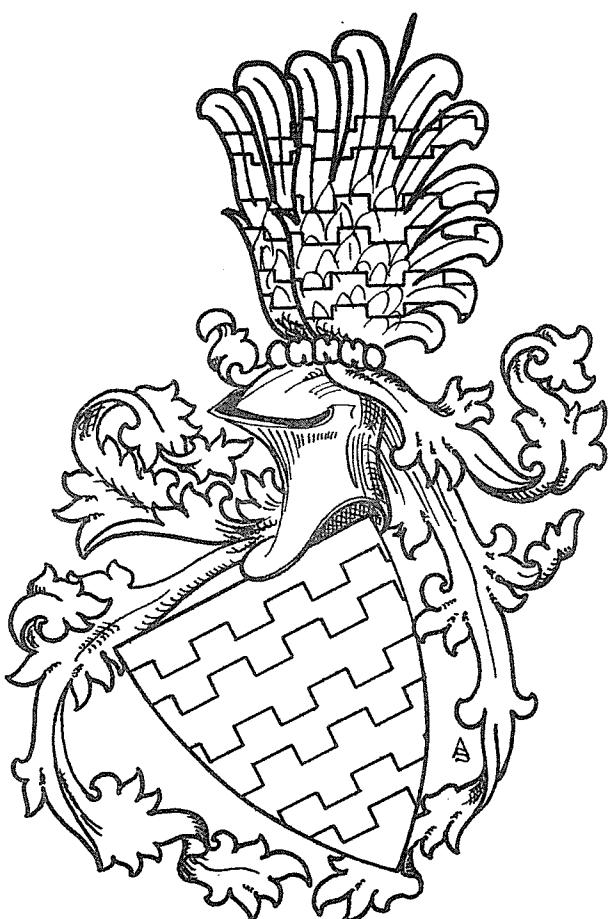
ZZ52

Jan z Kravař na Jičíně a Fulneku.
† 1434.



zz 53

Jan Jičínský z Cimburka a Čovačova.
1447-1475.

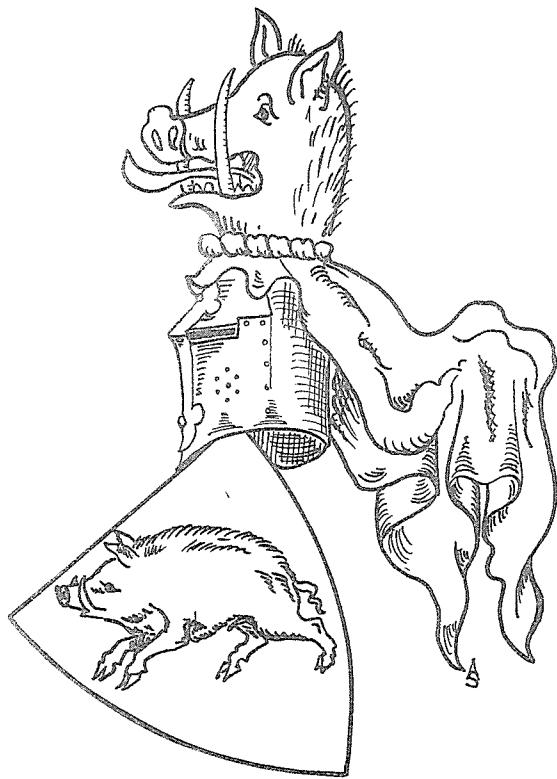


ZZ 54

Rupert z Onšova.

1332

(Stejný znak rytíři z Runemile)



Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze

Září 1978

Vydává ve volných lhůtách pro své členy Genealogická a heraldická společnost v Praze, 150 00 Praha 5, Holečkova 7. Za věcnou správnost příspěvků, tištěných, jako rukopis, odpovídají autoři, autorská práva jsou jim zachována. Bezplatný odběr je vázán na zaplacení ročního členského příspěvku. Řídí pracovní skupina pro vydávání Listů GHSP při správním výboru GHSP ve složení: Karel Bezdeček, Václav Elznic, Jaroslav Honc (vedoucí skupiny), Viktor Palivec, a Miroslav Truc. Technická úprava Viktor Gentner.
Redakční uzávěrka 25. červce 1978

Tiskly Středočeské tiskárny, provoz 17, Praha 1